אודאי איז דאס א טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאניעס, קיין סימן פון קיין פערד און פון קיין רעווערענטען. און אין דרויסען ליאפעט. נאר צוויי שמשים קומען צו נעהן, די שמשים פון ביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אלע דריי שלעפען זיי זיך נעבאך צופוס גליק ביז צום בית־עלמין... אהן געלט, הערט איהר, זאל מען נאר ניט געבוירען ווערען — א פאסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידען, פארמאגט איין איבעריגען פאפיראס?"

ל־ד־ך פ־ע־מ־י־ן !... פונ'ם דאזיגען נעזאנג קלינגט די שטאדט; א קליניגקייט — טויזענד טאלער? !...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג. די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פערערען און אהן קנעפ. קארעטעם געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסנעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט'ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — וועדליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין נאר א געמיינע לויה און קאסט איז נאנצען אייז הונדערטער. אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־ווא־טע. די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד אינגאנצען צוויי, און רעווערענטען אויך צוויי. קארעטעם — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און חאפען אפ נאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?"...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויך גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן לינט אלע מאל נייעז אייגען איז דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! איז אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט לינען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

צע גאסען פאלען דאַרטען איין! שטעדט ווערען איינגעזונקען אזוי ווי קורח!... איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?"

— שא, ווי באלד אזוי, וואס איז מיט זיי דער יחוס? שטאר־בען זיי, הייסט דאס, גלייך מיט אונז?

„יא, שטאַרבען שטאַרבט מען, נאר ווי אזוי שטאַרבט מען — אט דאס איז די זאך. און ניט אזוי נאר דאס שטאַרבען. שטאר־בען שטאַרבט מען אומעדום אלץ איינס. פונ'ם טוידט שטאַרבט מען. דער עיקר איז דאס באהאלטען — אט וואס! ערשטענס, איז אין אמעריקא דער איינפיהר, אז יעדער ווייסט פריהער וואו מע וועט איהם באהאלטען. וואַרום ער געהט אליין, נאך בעת ער לעבט, און קלויבט זיך אליין אוים איין ארט אויפ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע" הייסט עס דאַרטען — און דינגט זיך אזוי לאנג, ביז ער גלייכט זיך אוים פאר'ן פריז. נעמט ער די פלוניתי'טע זיינע און פאהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אט דא וועסט דו ליגען, אט דא וועל איך ליגען, און דאַרט וועלען ליגען אונזערע קינדער"... דער־נאך געהט ער צוועק אין דעם אפיס פון לויה'ס און באשטעלט זיך א לויה איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פאר א קלאס ער ווייל. און קלאסען זענען דאַרטען פארהאן אזוי גרויס ווי דריי: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאס. ערשטע קלאס, פאר גאנץ גרויסע גבירים, מיליאנערען, קאסט טויזענד טאלער א לויה. איז דאס שוין איין מאל א לויה! די זונן שיינט, איז דרוי־סען איז א חיות. די מטה איז אויף א שוואַרצען קאטאפאלק, מיט זילבער באלענט. די פערד זענען אלע אנגעטהאן מיט שוואַרצע פאפאנעם און ווייסע פעדערען. די רעווערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שוואַרצען מיט ווייסע קנעפ, און קארעטעס נאך דער מטה — אהן א שיעור קארעטעס! און אלע קינדער פון אלע תלמוד־תורה'ס געהען אויף צו פריהער און מע זינגט אויף א קול אויסגעצויגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ן י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דאָרט נאָר א נאַנצער ציימעס. עס איז נאָר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאַנט באַגענע־ נען, למשל, סוכות א אידען איז מיטען „פיפטע עוועניו" מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האָט קיין מורא ניט, מע זאָל איהם דערפאָר איינזעצען. אז איך זאָג אייך, אז מע האָט דאָרט ליעב דעם אידען, איז דאָך ניט שייך. פיינט האָט מען דאָרט נאָר א אידישע באָרד און פּאות. „וויסקעס" הייסט דאָס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאָזען זיי דעם אידען צורוה, נאָר די וויסקעס ציפּען זיי איהם אזוי לאַנג, ביז ער מוז זיי אראָפּ־ נעמען, אָפּנאַלען. דעריבער זענען דאָרט דאָס רוב אידען אָהן בערד און אָהן וואָנסים. דאָס פּנים גלאַט ווי א טעלער. שוואַר צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין באָרד און ניט קיין לשון, סיידען נאָכ'ן אימפּעט, בעת ער גענהט, און נאָכ'ן מאָכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אַלע פּישטשעווקעס. היטען־אָפּ אַלע אידישע מנהגים. האָבען ליעב אַלע אידישע מאכלים, האַלטען פון אַלע אידישע יום־טובים. פּסח איז פּסח. מצות באַקט מען דאָרט א נאַנץ קיילעביג יאָהר, און אויף חרוסת איז דא א באַזונדערע פאַבריקע. א „פעקטאָרי" הייסט דאָס דאָרטען. טויזענדער און טויזענדער אר־ בייטער זיצען אין דער פעקטאָרי און זיי „מאַנופעקטשורען" חרוסת. און אויף פון כרפּס און פון מרור מאכען דאָרטען אידען א לעבען — איהר שפּיעלט זיך מיט אמעריקא?..."

— יאָ, בערעל־אייזיק, דאָס איז אַלסדינג זעהר פיין, וואָס דו דערצעהלסט. דו זאָג נאָר איין זאָך, וואָס מיר וואַלטען וועל־ לען וויסען: מע שטאַרבט דאָרטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דאָרטען אייביג?

„מע שטאַרבט, פאָר וואָס זאָל מען ניט שטאַרבען? איז אמעריקא, אז מע טהוט א שטאַרב, איז טויזענד איז איין טאָג, צעהן טויזענד, און צוואַנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! נאָנ־

מאל בין איך געגאנגען שפאציערען אין די בראנקס. געטראגען מיט זיך אביסעל סחורה, געהען אקעגען מיר צוויי באיעס, לויפערס. יונגאטשעס הייסט דאס, אוז טשעפען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פייטלען מיט מיר. זאג איך: „נאסער — איך פייטעל זיך ניט". אהין־אהער, זיי לאזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אז איהר זענט יא אזעלכע, וועל איך אייך באווייזען, ווער עלטער איז. אוז געה אוז לעג אוועק דאס פעקעל אוז וואלף אראפ די קאפאטע, אוז אז איך הויב אן חאפען קלעפ — קוים א לעבעדיגער ארוים פון זייערע הענט! אז זיי זענען צוויי אוז איך בין איינער! פון דעמאלט אז פייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאל מיך אפגילטען.

„היינט זייער לשון! אלסדינג איז ביי זיי פארקעהרט אוז ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אז ביי אונז איז קיף — איז ביי זיי קיטשען. אז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אז ביי אונז איז א שכן — איז ביי זיי א נעקסדארינער. א שכנה — א נעקסדארינע. א בעל־הבית'טע — א לענדלאריכע. אלסדינג קאפויר. אנומעלטען האב איך געוואלט קויפען א האהן אויף שלאנען כפרות. זאג איך צו דער מיסעס, זי זאל מיר קויפען א הוהן. פרענט זי מיך: „א הוהן נאר? א הוהן איז דאך פאר מיר!" זאג איך: „לאז זיין אזוי — א הוהן פאר מיר אוז פאר אייך א היהן". זאגט זי: „וואוהין?" איז זי נאך א ליטוועטשקע אויף צו די צרות! אוז ביי די ליטוואקעס וועט איהר דעז דערגעהן אמאל א טאלק? אז א היהן איז ביי זיי א הוהן, אוז א הוהן א האהן — א מעשה אהן איין עק! פאל איך אויף א המצאה אוז זאג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האט זי פארשטאנען אוז ערשט דעמאלט מזכה געווען מיט מיט'ן שענעם וואלרט „אלרייט", וואס איז כמעט אלץ איינס, וואס ביי אונז „מהבתיתי, פאר וואס ניט? אך, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואס מיר, אידען, האבען דארטען! קיין אומה ולשון איז דארט ניט אזוי געהויבען, געהויכט אוז נע־

קומט איהר צו פאהרען אהין ארויף ערשט פארנאכטליך, אזוי ארום מנחה צייט.

„איך בין א בעלן געווען אמאל זיך דורכפאהרען ארויף, א קוק טהון אויף א טשיקאוועסט, וואס טהוט זיך דארט — האב איך קיין חרטה ניט. דאס, וואס איך האב דארטען געזעהען, וועל איך שוין ניט זעהן קיינמאל. און ווי איך האב געפיהלט — לאזט זיך גאר ניט באשרייבען. שטעלט אייך פאר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר ארא, פלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באק עפעס א מאדנע קעלט און א גלאטע, עפעס ווי אייז; און ניט ווי אייז, נאר ווי שטארק פארקיהלטע פעטשא, גליטשיג און דרי־ליוואטע. איך דרעה־אוים פאוואלי דעם קאפ לינקס, איך טהו א קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאס לעבען זייערס איז נאר געיאגט, און נאר געלאפען, און נאר געחאפט זיך. „אריהאפ" הייסט דאס ביי זיי. אלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאס אויך אויף אייז פוס. מע חאפט זיך אריין איז א רעסטאראן און מע הייסט זיך געבען א שנאפס, און אויף צו פארבייסען האב איך אליין געזעהען, ווי מען האט איינעם דערלאנגט עפעס אויף א טעלער, א פריש, א צאפעלדיגס, און ביז ער האט דאס צעשניטען, איז איין האלב אוועקגעפלויגען אויף איין זייט, די אנדערע האלב אויף דער אנ־דערער זייט, און דער חברה־מאן איז פארטיג געווארען מיט זיין אנבייסען.

„פון דעסטוועגען זאלט איהר אנקוקען ווי געזונט זיי זענען! אייזען! גבורים! ביי זיי איז א מאדע שלאגען זיך איז סטריט, איז מיטען גאס הייסט דאס. ניט זיי מיינען אייך שלאגען. הרג'ענען, אונטערשלאגען איין אויג, אויסשלאגען א פאר צייהן, ווי ביי אונז. חלילה! נאר גלאט אזוי, מע פארקאטשעט די ארבעל און מע גיט זיך קלעפ, מע וויל זעהן וער וועמען. ביי זיי ווערד עס אנגערופען אויף זייער לשון: מע פ י י ט ע ל ט זיך. אייג־

„כריסטאָס וואָסקרעס"... ווערד איהם שלעכט, דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואָסקרעס" — וווייסט ער, אז ס'אַליגען און ס'איז קענען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געווארען — קאָז מען דאך חאָפען פאר אזעלכע ווערטער א מיאום'ען פסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אייזיק'ען"...

היינט שטעלט אייך פאר, אז אָט דער בערעל־אייזיק איז אַוועק קיין אמעריקא, אָפגעווען דאָרט היבשע עטלעכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אמעריקא!

„ערשטענס — דאָס לאָנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאכען געלט, מע זשעברעווען מיט ביידע הענט, מע שאָרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס" הייסט דאָס דאָרטען, איז פאָרהאָן אזוי פיעל, אזוי דער קאָפ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר א פאָברעקע — איז א פאָברעקע, עפענען א סטאָרקע — איז א סטאָרקע. שטופען א פושקאָר — איז א פושקאָר. אָניט — נעמט איהר זיך צו פערלעריי, אדער איהר געהט ארבייטען אין א שאָפ — א פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך נעשוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין נאָס, וועט אייך קיינער ניט שטערען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרויס פון די שטערט! די בריוט פון די גאָסען! די הויך פון די הייזער! פאָרהאָן דאָרט א „הייזקע", רופט מען זי די „וואָלוואָרט", שפאָרט אָן דער שפיץ קוימען גלייך אין דער חמאָרע אריין און נאָך העכער; א סברה, אז די הייזקע פאָרמאָגט עטלעכע הונדערט עטאָזשען. ווי אזוי קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם? דורך אזא לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעווייטער". אז איהר באָדערפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאָזש. זעצט איהר זיך אַוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, גאָנץ פריה,

בערעל־אייזיק

„אמעריקא איז א לאנד פון בלאף"... „אמעריקאנער בלא־
פערס"...

אזוי זאגען די פרעמדע. גרינע חיות — זיי הויבען ניט אן
צו וויסען וואס זיי זאגען. אמעריקא מעג הייצען די פעטשערעס
אין כתריעלעווקע, און אונזער בערעל־אייזיק וועט פערשטעקען
אין גארטעל אלע אמעריקאנער בלאפערס!

איהר קאנט פערשטעהן וועד בערעל־אייזיק איז, אז טאמער
מאכט זיך ביי אונז אין כתריעלעווקע, איינער האט זיך אביסעל
פערדעדט, אויף אייער אמעריקאנער לשון וועט דאס הייסען:
ער האקט א טשיינק, שטעלט מען איהם אף מיט די
וועדטער: „בערעל־אייזיק האט דיר געלאזט גריסען" — שטויסט
ער זיך שוין אן וואס מע מיינט און ער וועדד אנשוויגען.

איין אנעקדאט דערצעהלט מען ביי אונז אין כתריעלעווקע
פון איינעם א אידען א חצוף, וואס איז זעהר כאראקטעריסטיש
פאר בערעל־אייזיק'ען. פסח איז דער מנהג ביי די גויים, אז זיי
בעגענענען זיך, זאגען זיי זיך אן איינס דאס אנדערע א גוטע
בשורה, אז כריסטוס איז לעבעדיג געוואדען — „כריסטאס וואס־
קרעם". דערויף ענטפערט איהם דער צווייטער: „וואאיסטינו
וואסקרעם" — ס'איז אמת, הייסט דאס, ער איז לעבעדיג נע־
וואדען... טרעפט זיך א מעשה, בעראדף א כריסט זיך בענעגע־
נען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זיין איהם מיט'ן פסוק

בערעל-אייזיק

דערצעהלט וואונדירים פון אמעריקע.

נעשריבען אין יאהר 1915.

נישט מעהר, וואס אידען זענען מקנא אויף פרנסה, פערגינען נישט. טאמער האט איינער א גוטען טאג, איין טאג א גוטען!

— פארברענט זאל ווערען אט דאס כתרילעווקע! א שטאדט פון נישט־פארגינערם!

אזוי זאגט נפתלי, און ריווילע נעמט זיך אן דער שטאדט'ס קריוודע:

— ארעמע־לייט, משטיינס געזאגט...

— ארעמע־לייט, זאגט ז'? אלץ הייסט ביי איהר ארעמע־לייט, חע־חע! כתרילעקעס! דלותים! שלעפערס! בעטלערס! קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— ניט דא געראכט! — זאגט ריווילע מיט שרעק. זי האט פשוט מורא פאר א גוט אויג.

און פון דרויסען לאזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואנען, א ווייט קרעהען פון א בעקאנטען האהן, איין אלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כלי־אנהויבען הויבט ער אן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאזען לאזט ער אויס מחילה שוואכליך, אויף דער נידעריגסטער אקטאווע, און עפים ווי מיט א ווייערארנאנד:

— קו! — קא! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אויס גליך, ווי ער וואלט זיך אליין פרענען א קשיא:

— אלטער נאר! וואס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאריעט אויף טאג.

אריינגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאַנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאַנען נישט איבערצעהלען; אַדער ער האָט א טעות אין חשבון, אַדער זי האָט א טעות. זיי ברענען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל א אידינע נישט קאַנען איבער־צעהלען!

אזוי זאָגט דער מאָן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פּאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאַנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאַנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאַנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריעגען זיך מאָן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריענען ויך. איצט דאַרף מען מאַכען א רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכווארג פּאַר זיך און קא־פּאטקעלאַך מיט קלייד־לעך פּאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פּסח? היינט שמאַלץ? א דייזשקעלע בּארשט? א זעקעל קארטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־סערס, געלד־ברענערס, שארלאטאַנעס פון דער וועלט, קומט אוים, אז ס'וועט נאָך אלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכווארג פּאַר זיי, סיי אויף קאַפּאטקעלאַך מיט קלייד־לעך פּאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט א דייזשקעלע בּארשט, מיט א זעקעל קאר־טאָפּלים אויף פּסח...

און ביי זיי בּיידען צעפּלאַקערען זיך די פּנימ'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך וועלען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אזא שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אזעלכע שלעכטע מענשען.

נער. קומט־צו אלע מאל צו מיר איין אנדער איד, איד זאל איהם גע־בען א גראגער. זאג איך: „איך האב נישט קיין גראגערס". זאגט ער: „ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראגערס!" זאג איך: „וואו זאל איר אייך נעמען גראגערס?" זאגט ער: „וואו זענען דיינע גראגערס?"

— וועסט אמאל אויפהערען צו גראגערען, צי ניין?

אזוי זאגט צו איהם דער פאטער, און נח לאזט אראפ די אוי־גען, בויגט זיך אן און שנייצט אוים די נאז אונטער'ן טיש. דאס געפעלט דוקא דער חברה קליינוואַרג. איצט איז געקומען אויך זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראגען; פארהאן אזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, אז ס'וועט חאפען ביז פסח. דערווייל איז ערשט פורים, און מען איז אוים־געמיערט פונ'ם טאג, און מע דארף געהן שלאפען.

און יונגווארג צענגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויוועז, פאלען, ווי די סנאפעס, און ווערען אנשלאפען מיט'ן זיסען שלאף פון גליקליכע מענשען. וואס האבען געהאט א גוטען, א נערטענעם יריד...

ז

די גאלדשפינערס צעהלען דאס גאלד.

עס איז שוין העט־ווייט איז דער נאכט. כתריעלעווקע האלט שוין לאנג אין רעכטען שלאף נאך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'ען. נאר צוויי פארשוינען אין דער גאנצער שטאדט זענען נאך וואכעדיג און טראכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאפען. דאס זענען די גאלדשפינערס, נפתלי מיט די פיס און זייז ווייב ריווקע די זיסע. שטיל האבען זיי צוגעשלאסען די טיר, פארהאנגען די פענסטער און האבען זיך נענומען צו דער קאסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאס ביסעל מזומנ'ס, וואס די גרויסע גאלדשפינערס מיט די קליינע גאלדשפינערלעך האבען

סען געפֿאַכטענעם קויפֿעטש אוֹן זיך געגומען צו דער אַרבייט פֿעבעדיג, פּריילעך.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערס.

אָפֿע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיער, פּיהפֿעז נישט די פּים אונטער זיך, אוֹן אָפֿע האָבען צו דערצעהפֿעז פּונ'ם טאָג מעשיות. גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפּתּלי — פּון זיינע פּורים־שפּיפֿעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיפֿעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקעז אויף דער עברי.

— ס'זאָל אויף איהם קומען א חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפּיעל מע לערענט איהם, אָט דעם ושתי'ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פּאָנפּע: „פּינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, א רוח אין דיין שוויעגער'ס טאָטען אריין? נאָר גיע רעד מיט א פּאָנפּעוואָטע נאָני!

דאָס דערצעהפֿעט נפּתּלי. אוֹן ריווועפֿע האָט צו דערצעהפֿעז נאָך שענערע זאַכען, פּון איהרע קונה'טעם, וואָס דינגען זיך ביז'ן ביין. איינע א דאָמע האָט זיך מיישב גיעווען אוֹן האָט נאָר נע־וואָלט אַוועק'גנב'ענען א פֿעדעל.

— מאָהל דיר, נישט ביי מיר גנב'עט מען. „וויפּיעל פֿעד־לער, זאָג איך, מאַדאָם, האָט איהר אָפּגעלעגט?" זאָגט זי: „פּיער". זאָג איך: „נו, אוֹן דאָס פּינפּטע וואָס איז?" ווערד זי רויט אוֹן מאַכט צו מיר: „ס'איז דעז אויך א פֿעדעל?" זאָג איך: „וואָס דעז איז דאָס, א וואַנטזייגער?" זאָגט זי: „איך האָב געמיינט, אז ס'איז א האָניגטייגעל". זאָג איך: „נו, אוֹן א האָניגטייגעל איז א הונט?"...

אזוי דערצעהפֿט ריווועפֿע. אוֹן די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהפֿעז, דרעהען זיך, געווועהנפֿיך, אַרום א גראָנערס.

— היינטיגס יאָהר איז נעווען א יאָהר פּון גראָנערס. אָפֿע האָבען זיך געחאָפּט צו גראָגערס. נאָר גראָנערס, גראָגערס אוֹן גראָנערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גרא־

— וויש אַפּ די נאַז!
— ברעך דעם קאָפּ!
און מע צענעהט זיך, דער אַהער, דער אַהין.
די כתרי־לעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פּוריס־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב", קלויבען מערגענינען פון נפתלי מיט די פּיס און פון זיינע פּורים־שפּיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפען נאָך אַלץ ארום פון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'ען און נעמען צענויף ביי דער שטאָדט די גראָשענעס. און די שטאָדט טרייבט מיט זיי קאָטאָווסע:
— יונגעלע, קום נאָר אַהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?
— נפתלי'ס.
— האָסט חאָטש אַנגעשלאָגען היינטיגען טאָג א הונדערטער, צי עפּים ווינציגער?
— חי־חי.
— זאָג, שעם זיך נישט.
— חי־חי.
— אַט אזוי, ווי איהר קוקט דאָס אַן מיט'ן נעלעכטערעל „חי־חי", וועט דאָס ברענגען אַהיים א פּולע קעשענע מיט גאָלד!... א שטוב פון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרי־לעווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פון דער פּוריס־דיגער סעודה. א סך טראַכטען מכח לענגען זיך שלאָפען, און נאָך מאַהר שלאָפען שוין און חראָפען גאַנץ געשמאַק נאָכ'ן ביסעל משקה, וואָס מע האָט געגומען צולייעב דער שמחה, וואָס מע האָט נע'פּטר'ט א שונא — המן'ען. נאָר איין משפּחה האָט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אָפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרויי־

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אדער מע „לאָזט א רעגען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אזא שטויב, אז עס ווערד פינסטער אין גאָס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאָקעס, מיט בעבענצים, מיט קללות, וואָס געפינען זיך ניט אין דער תוכחה:

— א, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראָווצעס! זיצען אין געהאָקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפּאָר אָבער, אז עס קומט פּורים, פיהלט חברה קלייזווארג, אז זיי האָבען אויך עפּים א ווערטה, און א גרויסען ווערטה. מע צעריייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. א כתריעלעווקער מאָדאָם, אז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט א קינד, א יונגעל אדער א מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעם קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלער, צעלאָזען זיך איבער אלע נאסען פון דער שטאָדט, מיט איבערגעדעקטע בעקענס, שאָלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאָמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בענגענען זיך אפּטמאל איינס מיט'ן אנדערען אין דער בלאָטע, נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אפּשטעלען זיך אפילו אויף א מינוט, א קוק טהון איינס דאָס אנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פּאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס א זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט אינגאָנצען פערשטהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פיסעל?

— צו אלטעריבע מיט די לאקשען... עפּים געמאכט?

— נאָר א מין! און דו?

— איך האָב שוין א קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט א גילדען מיט צוועלף גראשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אז מעהר ווי דו.

שלח־מנות, וואָס די כתריאַלעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדער־רער, בייטען זיך מיט די פּורים־דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע האָט אַנגענריים.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פּלעדלעך מיט א מלכות־ברויטעל, מיט א צוקערלעקאַכל און מיט צוויי מאַנדעל־בייגע־לעך — שיק איך אַפּ צוריק איין פּלעדל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־בייגעלע. און יענטע־מירל האָט מיר געשיקט א קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט א מאַהינ־דעל — שיק איך איהר אַפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאַהינדלעך.

אַזוי קאַמבינירען די כתריאַלעווקער דאָמעם די שלח־מנות'ען קונציג און מיט א רעכענונג, ס'זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאַדט לעבט צוויישען זיך פריינדליך, איז דאָ זאָהר א סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות'ען. דורך אייגענע דיענסטען אַדער קינדער איז אונ־מעגליך דאָס אויספיהרען. מע מוז אַנקומען צו פּרעמדע. דע־מאָלט וועלן א יקרות אויף אַרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס האָבען פיס און ווילען פערדיענען אויף פּסח.

גליקליך זענען יענע פאַטער־און־מוטער, וואָס פערמאָגען וואָס מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתריאַלעווקע זענען פאַרהאַן א סך אַזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אַלע זענען די נאַלדשפּינערס, ווייל אַזוי פיעל מיידלעך און אַזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי'ן, איז זעלטען צו געפינען אפילו אין כתריאַלעווקע. וויפיעל נפשות — קאָן איך אייך אקוראַט ניט זאָגען; פּרעמדע קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאָזען זיי וואַכסען געזונדערהייט, וועמען מאַכען זיי קאַלי? ווינטער ליגען זיי אונטער'ן אויוועז נאַקעט, איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די ווערים, און זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ'ן מיסט, שפּיעלען אין „באַבקעלעך", אַדער אין „קאַמער־קאַמער־הויז", אַדער אין „וויפיעל

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן נאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין א פּאָרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אז א גראָגער אין גלייכען נעלד, אַדער א המן־קלאָפּער, אַדער א קאָלאָפּאָטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אַנגרייטען קיין סחורה, וועלכע זי אויסגעפּערקויפט ער לפּק. אָלע יאָהר, אז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע וועלטער:

— היינטיגס יאָהר איז געווען א יאָהר פון גראָגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— א הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כּתרי־לעווקע מיט א זיפּץ. — נישט גענוג, ער פּארדיענט פון איין זייט אוז זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן גאָלד, אז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אזעלכע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען א שענס אוז ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פּאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כּתרי־לעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פּאר איין אכסניה איהר ווילט אוז קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים, וועט איהר עפּעס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאָפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פערד'סמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פעטשייליעס, צום מיינסטען באַרוויסע, חאָטש ס'איז נאָך קאָלט אין דרויסען אוז סע וועהט א שנייעלע. אין די הענד האָלטען זיי אַדער גרויסע בעקענס, אַדער טעלערלעך, אַדער שאָלען אוז שעלעכלעך. איבערגע־זעקט מיט וויסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

אלע המן־קלאפערס פון דער גאנצער וועלט. נח'ן האט געפעהלט דערצו נאר צוויי זאכען: מאטעריאל און איני־סטרומענטען, דאס הייסט, האלץ און א מעסערעל. וואס טהוט מען? מילא, מיט האלץ איז קיין דאגה נישט: האלץ קאן מען אווענק'לקח'ענען ביי דער מאמען פון אונטער'ן אויוועז. וואו נעמט מען אבער א אינסטרומענט? א מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאלען אויף א המצאה (א ליכטי־גער קאפ!): ער האט גענומען דעם גראגער מיט'ן המן־קלאפער און איז ארויס מיט זיי אויפ'ן מארק פערקויפען, און פאר'ן געלד וועט ער קויפען א מעסערעל. האט זיך אבער געטראפען איין אומגליק (מיט אלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואס נח האט זיך צו איהם געווענדט, ער זאל ביי איהם קויפען א מציאה, האט איהם אנגענומען ביי דער האנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאטער:

— וואס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האנדלט שוין מיט גראגערס?

דאס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז קודם כל האט דער ערפינדער בעקומען זיין פארציע פעטש, וואס איהם קומט, און ערשט נאכדעם, אז נפתלי האט זיך גענומען צום זוהן אויספארשען, אויף וואס דארף ער אזוי נויטיג געלד, און אז נח האט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואס איהם קוועטשט, האט איהם דעמאלט דער פאטער ערשט מקיים פסק געווען, איהם אנגערופען מיט'ן נאמען „בהמה בצורת פערד" און האט איהם געקויפט א מעסערעל און האט איהם אליין אויסגעקלויבען האלץ, און נח האט זיך אווענקגעזעצט ארבייטען אויף אלע כלים, עם האט געברענט ביי איהם אונטער די הענד, אזוי אז אין איין טאג זענען בעשאפען געווארען עטליכע גראגערס מיט המן־קלאפערס, נאר אזעלכע, וואס די שטאדט איז געגאנגען קוקען אויף חדושים, און אלע האבען אפגענעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

האָלפּען גאָרנישט: נח איז ארויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאַר האָט ער אָבער ארויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתריעלעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אז ביי דעם בחור'ע אין די הענד זיצט א רוח, ניט אַנדערש; וועז ער זאָל זיין אין א גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם ארויס... זיי ווייסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט ארויס. דערווייל מעגען איהם אפּ־דאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען א רעכטע פּארציע פון טאָטען, פון דער מאַמע. פונ'ם רב אוז פונ'ם שמש אוז פונ'ם בעדער — וועד עם האָט גע־האָט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אריינגעלעגט, וויפיעל ס'איז אין איהם אריין:

— א יונגאָטש קאָן! אין א מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פונ'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך ארויסגעוויזען מיט זיין גאנצער קראַפט דורך א צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך א זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאר פורים, האָט מען איהם געקויפט א מתנה, א הילצערנעם גראָגער מיט א המן־קלאַפער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראָגער מיט'ן המן־קלאַפער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטיל־ער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דא איז איהם איינגעפאַלען א געדאנק, אז וועז ער זאָל נאָר האַ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט א גראָגער מיט א המן־קלאַפער. וואָס וואָלטען פערשטעקען אין נאָרטעל אַלע גראָגערס מיט

למשל: וואם האָט איהר נענומען? א לעקאַכעל? גיט אהער זעכס גראָשען! נאָך א לעקאַכעל? נאָך זעכס גראָשען! א פלעדעל? לעגט־אַנידער פיער־און־צוואַנציג גראָשען! נאָך א פלעדעל? נאָך פיער־און־צוואַנציג גראָשען!

שרה־פּערעל דער נגידית שטעהט אָפּילו ניט אַן די מעשה. מע זאָל זיך מיט איהר רעכענען אָט אזוי א, ווי מיט א קבצנ'טע. נאָר זי האָט קיין אַנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אזא צוקער־גענעקס אויף שלח־מנות, אז ניט ביי ריוועלען? קומט פּורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האָט זיך זיין צייט. און אז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאַנצע שטאָדט מקנא:

— גאָלדענע הענד... שיט־אַן גאָלד... ביידע שיטען זיי אַן זעק מיט גאָלד, אז סע קומט פּורים!...

ד.

דער יונגער גאָלדשפּינער: נח שניצלער.

וועמען גאָט גיט א זיסע שטימע צום זינגען, וועמען הענד צום שפּיעלען, וועמען פּיס צום טאַנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטער־רען זוהן, האָט די נאַטור געבענשט מיט א טאָלאַנט צום שניצען.

נאָך אַז נח איז געווען א קינד, איז ער אַרומגענאַנגען א צע־קיילטער, א צעבייגטער פונ'ם פאַטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאָלקעם: „א יונגעלע זאָל דיר האָבען א טבע טאַג ווי נאַכט אַרומגעהן און שניידען און בראָקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי אַרויסצושלאָגען פונ'ם קינד דאָס משוגעת פון „שניצלען", האָט מען איהם אָפּגענעבען אין חדר אריין און אַנגעזאָגט דעם רבין הונדערט מאָל, ער זאָל איהם איבערברעכען די הענד. טאָמער וועט מען איהם זעהן האָלטען א מעסערל! זאָל ער בעסער זעהן וואָס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האָט אָבער נישט גע־

קאָפּיקעס, אז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובל מיט נייענציג?

— א גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָבען זיך נענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אזוי צעשרייט זיך שרה־פערל, און בויידע וויבער נעמען זיך צום חשבון וויעדער א מאָל פונ'ם אַנהויב.

— זאָלט איהר מיר געוונט זיין, שרה־פערלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ'ן טעלער; א האָלב טוץ לעקאָכלער מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען א שטיקל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! סע וואָכסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עם העלפט נישט. וויבאָלד עס קומט צו געלד, אזוי מוז מען אַנקומען צו אונז, מאַנסביל'ען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי'ן פון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער אין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די וויבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרויס מיט'ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטל, בויידע וויבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפלאָנטעט און פערטומלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאָלט אָן אויפ'ן ווייב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אז וויבאָלד דו האָסט אזא קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, היינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פארקויפען דיין סחורה הורט! לאָחדים פארקויפט מען, אייגיגווייז!

נ.

ש נ ו ט־צ י י ט.

ריוועלע זאל אבער דארפען ארויסקוקען אויפ'ן יעהופעצער נגיד אליין, וואלט זי בלוי בעשטאנען. דער עיקר פדיון איז ביי איהר אויפ'ן ארט. די עטליכע טעג, וואס פאר פורים זעלבסט, האט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעבענט אייד: אליין באקען, אליין פערקויפען, אליין פערפאקען און אליין רעבע־נען זיך מיט אלע בעלי־בית'טעם — צו די חשבונות אליין דארף מען האבען א קאפ פון א מיניסטער!

אט האט איהר אייך א מוסטער, ווי אזוי ריוועלע רעבענט זיך מיט א נגיד'ס א ווייב, וואס טראגט פערעלעך אין דער וואכען און היים שרה־פערעל:

— פון אייך קומט, שרה־פערעל, אזוי גרויס, ווי פאר א האלב טוץ לעקאכלעך מיט ראזינקעס עובר לסוכה צו זעכס מאל זעכס? דאכט זיך, דריי־און־דריים יג? און פיער קומיש־ברויטלעך האט איהר געגומען צו אכט גראשען, עס קאסט מיך אליין צו זיבען, איך זאל אזוי זיין געזונט, פיער מאל אכט איז אכט־און־פערציג; היינט צוויי פלעדלעך גרויסע אהן פארפעלעך און דריי פלעדלעך קליינע מיט פארפעלעך, וועל איך אייך רעבענען פאר די פלעדלעך ארום און ארום פינף שטיק צו פיער־און־צוואנציג גראשען, עס קאסט מיך טייערער, לאמיר ביידע אזוי זיין געזונט! פינף מאל פיער־און־צוואנציג וויפיעל איז? ס'זאל זיין זעכס מאל, וואלט דאך געווען א קערבעל מיט זעכס גראשען, און אז פינף מאל, איז, אפנים, אזוי גרויס, ווי א קערבעל אהן זעכס גראשען. וויפיעל־זשע האבען מיר אינאיינעם, היים עס: דריי־און־דריים יג און אכט־און־פער־ציג איז צוויי־און־אכציג, און א קערבעל, איז אנדערהאלבען קערב־לעך מיט צוויי־און־צוואנציג, געהט אראפ זעכס גראשען, איז וויפיעל בלייבט פון אנדערהאלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

וויבער אין כתריעלעווקע, וואָס פערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. וועט אבער פערמאָגט אזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריווּעלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאָכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאָהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצווּיקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אוש קיין יעהופּעץ, דורך א מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער א לץ פון די כתריעלעווקער לצים, וואָס זענען דאָר־טען אַזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאכען א שפּאָס איבער דער שטאָדט כתריעלעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־ארוים. וואָס זשע טהוט אזא לץ? איז ער זיך מיישב איינמאל אויף א טשי־קאָווּעס און שיקט אוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאכען, וואָס ריווּעלע די זיסע גרייט אן לכבוד פּורים, צו זיינעם א רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער בייגעלעגט א בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאל קיין פּאראיבעל ניט האָבען פּאר'ן „שי־קעטס, וואָס ער שיקט איהם", וואָרום אין כתריעלעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן" נישט צו געפינען. ווי אי־בערראַשט אבער, שטעלט אייך פאָר, איז אָט דער לץ, אז ער בע־קומט פון זיין רייכען קרוב א דאנק־בריעף מיט א בקשה, ער זאל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט אייגפּאָקען און אפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (וועט ווייסט ניט, אז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב א זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר אַרויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ א גאַנ־צער טראַנספּאָרט פון ריווּעלע'ס זיסע זאכען אויף פּורים. און אז אזוי איז ריווּעלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אוש אין יעהופּעץ.

וועסטו באקומען א המן־טאש מיט מאהן שלח־מנות...
אריין, אריין, אריין.
אסתר מלכה דו מיין!"...

און ערשט דא הויבט זיך אן דער רעכטער קנאק: נפתלי'ס פים זענען שטארקער פון אייזען, אז זיי טראגען איבער אזא פוריים'דיג שטיקעל ארבייט. דערפאר אבער לעקט ער אפ א פעט ביינדעל, וואהרום ער איז דאך, קאן מען זאגען, דער רעזשיסער פון דער טרופע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאסירער.

— ער שפינט גאלד, שטיקער גאלד, אט דער איד, אז עס קומט פורים!

אזוי זאגען אויף איהם די כתריל'עווקער אידען, וואס זענען איהם פשוט מקנא, ניט אזוי אויף זיין טאלאנט, ווי אויף זיין פרנסה.

ב.

די גאלדשפינערין: ריוועלע די זיסע.

כתריל'עווקע זאל אלע טאג נוצען צוקערלעקאך, פלאדענס און פלעדלעך, אזוי ווי מע נוצט דאס דארטען פורים צו שלח־מנות, וואלט נפתלי מיט די פים פערשפארען זיין א גאנץ יאהר א מעקלער און פורים א קאמעדיאנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואלט איהם אויפהאלטען מיט זיין גאנץ הויזגעזינד מיט כבוד. וואהרום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פים, איז זיין ווייב ריוועלע נישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור א ווייבעלע א קלייניטשקע, א דארינקע, א טרוקענע, א פערזאהענישע, און אקעגען איהר מאן נפתלי זאהט זי אוים, ווי א פערטעל עוף. א קוק טהון אויף איהר — וואר וועט זאגען, אז דאס ווייבעלע פערזארגט א גאנצע שטאדט מיט צוקער־געבעקס, אז עס קומט פורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אנדערען שלח־מנות? מאהלט אייך, ס'איז פארהאן נאך

חאָפּט אונטער די גאנצע קאָמפּאניע:

„וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!"

טרעט־אָרויס מרדכי (נחמיה רער שוסטער), אַיין אָפּגערי־סענער, מיט א האָרב אוֹן מיט א בּאָרד פון פּלאָכּס, פערנויגט זיך פאָר'ן קעניג אוֹן רעדט צו ממוכנ'ען אוֹן ווינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אויגען, מאָכט מיט די הענד אוֹן זינגט מיט א מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאיעסטעט איז איין אַלמן געבּליבּן,
אוֹן מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבּן,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאָרער וועלט,
פון שענעם יחוס אוֹן מיט געלט,
לכן האָב איך פאָר איהם א כלה —
אזא יאָהר מעג שוין זיין אויך אונז אַלע:
א מויד, ווי א ציטעם, גרין אזוי ווי גראָז,
א ביסעל א ראבעטיני מיט א לאָנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער אוֹן קיין שוועסטער,
ניט קיין טאָטען, ניט קיין מאָמען,
ניט קיין פרוינד אוֹן ניט קיין קרובים,
א יונג קינד פון א יאָהר עטליכע אוֹן צוואַנציג,
אחוץ שבתים אוֹן יום־טובים..."

טהוט ממוכן וויעדער א שפּאָן מיט די פּיס הין אוֹן צוריק, רעדט מיט פייער:

„אַדרבה, לאָז זי קומען אהער,
אוֹן זיך טוֹן טאָן פאָר'ן קעניג א קעהר,
אוֹן אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אוועקשטעלען.
אוֹן דו, מאָנדרעש, פאָר דיין שדכנות,

נפתלי׳ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א ווינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אלע פרויען פון פרס ומדי
און אלע האריגטעס פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמוסאן.
הערט, ווי מיין געמאהל
וויעדערשפעניגט אין דער תורה,
געגוג ער איז א טפש, איז ער נאך
א שכור הגדול הגבור והנורא...“

דעמאלט ווערד ממוכן אנגעצונדען, טהוט א שפאן מיט זיינע לאנגע פים הין און צוריק און הויבט אן שיטען מיט גראמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואם זאגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך א שפראך?
וואם האב איך דא מיט איהר צו רערען א סך?
איך זאל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעם,
נעם איך אראפ דעם קאפ אט דער מרשעת...“

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאלדפאפיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אלע קעפען, שטעכען אבי מע זאל נאר אהער דאם ביסעל משקה ברענגען.
וואם האט איהר, מיניסטארען, אראפגעלאזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען ווייז,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאג אריין!“

דער וועט פערשטאַנען, אַז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר א וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'עז, קאָן מען זאָגען, שטעהט דאָס נאָכ־צע שפּיעל. דאָרף מען אַרײַנרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פּאַר'ן קעניג אחשורוש א נאָקעטע, ווי די מאַמע האָט זי געהאָט, — איז ממוכן. דאָרף זיך דער קעניג האָלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי ווי׳ל נישט געהן קיין נאָקעטע, — איז ממוכן. דאָרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאַטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכל׳ל — ממוכן דא, ממוכן דאָרט, ממוכן און ממוכן! און איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן אַרבייט מיט די פּיס. אָט האָט איהר אייך א ביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר און עם קומען אַריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן בריטען „גוט יום־טוב". נאָטירליך, בלייבען אַלע אָקטיאָרען שטעהן האָרט ביי די וואַנד, מיט די הענד אַראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־אַרויס מיט די לאַנגע פּיס, מיט א שווערד אין דער האַנד און מיט א פּאָפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, א שפּאַן אַהער, א שפּאַן צוריק — און שיט מיט גראָמען, ווי פון א ראָזשעק (בסוד דאָרף מען אייך אויסזאָגען, אַז די אַלע גראָמען, וואָס איהר בעגעגענט אָט דא, געהערען טאַקי צו ממוכנ'עז, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פּיס האָט זיי אַליין אויסגעטראַכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפּמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאַלמייסטער,
בין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגין,
זי זאָל זיך פּאַר די געסט טון טאַן פּאַרניגין
א נאָקעטע, א באַרוויסע, ווי ביי'ם זיידען
אדם הראשון אין גן־עדן.
אַריין, אַריין, אַריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אָפּ פון דער וואַנד די מלכה ושתי (בערעל פּאַפּאַטש) און ענטפערט איהם אָפּ אויף מיט גראָמען, און אויף

ניט מחמת דער גאנג איז ביי איהם אזא גיכער, נאר ווייל דער שפּאז איז א ברייטער. אט, דאכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאס. איהר טהוט זיך א ריהר — אהא, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאזיגע פים — דאס איז נפתלי'ס קאפּיטאל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז א איד א מעקלער.

קומט צו פאהרען א פּריץ קיין כתרילעווקע איין מאל איז א יובל, דערשמעקט נפתלי, אז א פּריץ איז געקומען, טהוען איהם א טראג די פים אויף דער אכסניא: „אדוני פּריץ, וואס איז דיין באגעהר?" — און וואס דער פּריץ זאל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: א שניידער, א שוסטער, א שמיעד, א דיענסט, א פערד, א טאראנטאס, א צירולניק, א פעלדשער, א מכשף, א שווארץ־יאהר. קיין „ניין" איז נאר נישטא ביי איהם. דער גאנצער חסרון איז, וואס נפתלי איז ניט איינער אויפ'ן יריד. פארהאן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאלס — מעהר מעק־לערס, ווי פּריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואס פאר גאלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פים מאכט און ווי שען ער וואלט אויסגעזעהן, וען גאט־ברוך־הוא זאל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב פּורים. אין דעם דאזיגען ליעבען, טייערען, פרייליכען, לעבעדיגען יום־טוב האט זיך ארויסבעוויזען נפתלי'ס טאלאנט מיט זיין גאנצען פראכט און גלאנץ. נפתלי איז א געבארענער ארטיסט, און פּורים־שפּיעל איז ווי אנגעמאסטען פאר זיינע לאנגע פים.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאמיש, וואס קעהר זיך אן פּורים־שפּיעל צו פים? האט קיין פאראיבעל נישט, עס קעהר זיך אן זעהר שטארק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי א ממוכן, א מין הויפמייסטער ביי'ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט'ן בעריהמטען אחשורוש־שפּיעל,

די גאָלדשפּינערס

א קורצער אריינפאָרה.

די „גאָלדשפּינערס" — פּרעגט זיי עפּעס גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזא נאָמען גע־געבען אין כתריליעווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פּער־שטהעט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פּערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פּאָר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־ליעווקער אַרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פּורים, פּערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין בריידטער האַנד, יעדען מיט א בעזונדער טאַלאַנט, און מע־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער נאָר ניט אָפּשטע־לען אָפּילו אויף א מינוט און געהען אַריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז א איר מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אַן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

די גאָלדשפּינערס

נעשריבען אין יאָהר 1909.

— וואס הייסט וואסער גאלט? די אכצעהנהונדערט...
— א־א־א? — ציהט ער אויס. — די אכצעהנהונדערט? פארפאלען.
— פארפאלען?
— פאר — פא — לען !!!

בלוט, אלע זענען מוחל אויפ'ן בזיון און לאזען זיך באזוכען. ווילסט דו זיין א יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אדער זיי זיך מודה און געב־אפ דאס געלט, אדער ווייז די קעשענע ! דו שפיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין עדה אידען? מע וועט דאך דיר דא איך וויים אליין נישט וואס !

קיצור־הדבר, דער עולם האט איהם געזומען, דעם שענעם בחור, מע האט איהם אנידערגעלעגט מיט גוואלד און מע האט איהם געזומען באזוכען און באטאפען, טרייסלען אלע קעשענעס, און מע האט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אנו, טרעפט וואס? אפ־געגריזעטע ביינער פון א פערטעל עוף און א פאר טוץ נאך נאר פרישע קערלעך פון נאר־וואס אויפגענעסענע פלוימען ! איהר פארשטעהט, וואס פאר א חן דאס האט געהאט, אז מע האט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאזיגען אוצר?... איהר פארשטעהט, וואס פאר א פנים ער האט געהאט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאך?... אונזער רב יוזיפיל האט זיך פאר בזיון אפגעקעהרט אין א זייט, נישט געקאנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אז דער עולם איז נאכדעם געגאנגען פון בית־המדרש אהיים אפפאסטעון זיך, האט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואס מע האט אויסגעטרייסעלט ביי'ם תכשיט און מע האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער ! נאר איין רב יוזיפיל איז געגאנגען איינער אליין, אראפגעלאזט דעם קאפ, פארזארגט און פארצארעגט, נישט געקאנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואלט דאס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אליין...

דער איד האט, ווייזט אוים, געענדיגט זיין געשיכטע, וואהרום ער האט זיך געזומען צוריק צום רויכערן.

— נו, און דאס געלט? — האבען מיר איהם א פרעג גע־געבען אלע אין איין קול.

— וואסער געלט? — מאכט צו אונז דער איד תמ'עוואטע און בלאזט דעם רויך.

רב יוזיפיל אליין האָט אויף איהם געזאָגט, אז ער מעג זיין א רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אלע היינטיגע זאכען שמועסט מען נישט. איהר קאָנט פֿארשטעהן, ביי אונז איז פֿארהאן איינער א גאָנצער חקרן, זיידל רב שעיה'ס, א רעכטער משוגע'נער, איז ער א הונט אקענען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפיעלען אין שאָר פֿארמאָגט נישט די גאָנצע וועלט! אז מע שמועסט א גערעטענער!

אודאי האָט די שטאָדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אזא תכשיט, חאָטש אפילו דער עולם האָט געשמועסט, אז דער תכשיט איז געחאָפט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואָס ער איז צו קלוג (וואָס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל אַיין ענין ביי זיך, א גוטער ברודער מיט איטלעכען באַזונדער, זאָפאַני־בראָטא מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עם מעג זיין א בחור, עם מעג זיין א מיידל, עם מעג זיין אַיין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאָס ארומגעהן זיינם — פֿארטראָכט, קומט אין שוהל אריין שפעטער פון אלעמען, טהוט אן דעם טלית און קוקט אין „בארי־מים־חיים", אדער אין „אבן־עזרא" אריין, די יארמעלקע פון יענער זייט, און דאוונען נישט א לעק! מע זאל עפּים זעהן אויף איהם שלעכטס האָט מען נישט געזעהען גאָר נישט, נאָר געמורמעלט האָט מען, אז קיין גרויסער יראַ־שמים איז ער נישט — א מענטש מיט אלע מעלות קאָן נישט זיין!

כך הוה. אז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האָט זיך גענומען צום בחור, וואָס איז די מעשה, וואָס ער לאָזט זיך נישט באַזוכען — דאָס איז דאָך שוין א סימן, אז דאָס געלט איז ביי איהם! מאָכט ער: לאָז מען איהם געבען א שבועה דאורייתא, לאָז מען איהם שניידען, בראָטען, ברענען, אבי נישט טריינסלען די קעשענעס! דא איז שוין אונזער רב יוזיפיל, חאָטש ער איז א מענטש אהן א גאל, אויף ארוים פון די כלים און האָט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אזעלכער און אזעלכער! ביזט דאָך ווערטה, מע זאל דיך וויים איך וואָס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאפּט זיך אידען

יוסל'ען אויסמיידען? נישטא קיין מיוחסים! „באזוכען! באזוכען!" — האָט געשריגען דער נאנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אז ס'איז שלעכט, האָט ער אַנגעהויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם א בזיון, זאָגט ער. ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זייַנע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אַנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!" ווי געפעלט אייך אזא ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אשטייגער, מע האָט איהם עפּים געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאָט! איך האָב אייך נאָר פארגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אלייז נישט קיין כתריעלווקער, ער איז נאָר אלייז פון אלדי שווארצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתריעלווקע פאָר איין איידעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ, זיך באריהמט, אז ער האָט דערטאָפט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט א מציאה פאָר זיין טאָכטער, טויזענד בלאָט גמרא אויף אויסווענג, און א בעל־תנ"ך, און א בעל־לשון־קודש, און א בעל־חשבון, תשבורה מיט אלגעברע, און א כתבא־רבא, הכלל מיט אלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאָצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד אייגנעהאַנדעלט פאָר א מציאה. מילא, אזוי א קוק טהון אויף איהם, איז נאָר נישט, א יונגערמאַן א זכר, נישט קיין מיאום'ער יונגערמאַן, נאָר די נאַז אביסל צו א לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און א מויל — פּעך און שוועבל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאָר־הערען א בלאָט גמרא, א קאָפּיטל פסוק, א שטיקעל רמב"ם, דאָס, יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי א גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם א חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

פון קינדער, אזא אוצר מיט גלט, און וועו? אין אזא הייליגען טאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר נארנישט, אז ס'קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז געגנג גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באשערט געווען עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האבען געשווארען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינס דאם אנדערע, באזוכען, באטאפען, טרייסלען אלע קעשענעס, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טרייסלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צעגארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעס אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צעגארטעלט און אויסגעקעהרט די קעשענעס, און מע האט געזומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינס דאם אנדערע, אזוי לאנג, אזוי בריים, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער. ס'איז א מאניפארגע פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין גלט נישט ג'נגנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטויטש, בעלי־בתים האבען זיך גלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

עשרה שטעהן אַדער בעת כורעים פאַלען האָט, אפנים, דאָס געלט עמיצער ארויסגעפֿאַלקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואַלדעוועט, ער ווייגט, ער לעגט־אייז די וועלט: וואָס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאָגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זייגם, ער איז נאָר א משולח פון א קאָנטאָר, א איד איין אַרעמאַן, זאָגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאָך איהם איצטער, זאָגט ער, נאָר נעמען און אַרייגווארפען זיך אין וואסער אריין, אַדער אויפהענגען זיך, זאָגט ער, אָט דא אין שוהל פאָר אלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאַנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, נאָר פארגעסען, אז ס'איז נאָך א תענית און מע באַראַף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס'איז אונז געווען א בזיון פאָר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאָר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קאַרבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתריעוקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פאַרשליים די טהיר! — אזוי האָט געגעבען א בעפעהל אונזער רב. מיר האָבען אונזער אייגענעם א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאָר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האָט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואָס איהר וועט דערווייף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאָסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאָס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאָך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתריעוקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואָס זאל האָבען א פאָטעפאלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאָך א מאָטע

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפ, בעטראכט דעם עולם, וואס פאר איין איינדרוק עס האט געמאכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האט זיך באזעצט אויבען־אן און האט געבעטען ביי'ם שמש א שטענדער. אנגעבויגען זיך אי־ן בער'ן שטענדער, האט זיך אונזער אורח צו כל־נדרי אנגעטהאן אין טלית און אין קיטל און האט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען, האט ער גערַאוועט און גערַאוועט, די גאנצע צייט געשטאנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אפגעטראטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט, דער ליטוואק, סיידען דעמאלט, וועז מע האט באדארפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אדער פאלען כורעים... אפפאסטען אזא טאג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאס קאן נאר א ליטוואק!... ערשט נאכ'ן לעצטען בלאז, אז ס'איז געקומען צום וואכעריגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האט זיך אנגעהויבען ציקלען: „המערי־י־ב ערבים!" — פלוצים הערט זיך א געשריי: „גוואלד! גוואלד! גוואלד!"... מע טהוט א קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אפ מיט וואסער, מע מינטערט איהם אפ — ער חלש'ט ווייטער. וואס איז די מעשה? א שענע מעשה. ער האט געהאט מיט זיך, דער ליטוואק הייסט דאס, אכצעהנהונדערט קארבעז, האט ער מורא געהאט, זאגט ער, זיי איבערצולאזען אויף דער אכסניה — א וועלט אויסצוערדען אכצעהנהונדערט קארבעז! וועמען פאר־טרויט מען אזא מטמון מיט געלט אין א פרעמדער שטאדט? האלטען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כפור איז עפעס אויך נישט קיין פלאן. האט ער זיך מיישב געווען, זאגט ער, און האט זיי אריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אריין — א ליטוואק קאן! אצינד פארשטעהט איהר שוין, פאר וואס ער איז נישט אפגעטרא־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאר בשעת שמונה־

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּים א איד א פאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפּור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ. געווינטליך, אויף איין אכסניה, לענט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך נעהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. נעקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכט שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך נעקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך נעהן?“ — „וויל‌ט איהר מסתמא ביי אונז דאוונען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּים אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאוונען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קאר־בען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזן'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פוינעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פארהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, או מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּ־געטראטען א שטאדט סאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען נענומען א שטאדט, או אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, או סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; או קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען. ווי ביי איין אכט, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האט גערויכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספראפריאציעס. — אט וועל איך אייך דערצעה־לען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פאקאפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאס האַרכען.

אונזער שטעדטעל כתרילעווקע, — איך בין אליין א כתרילעווקער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטא. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטא ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטא וואס צו גנבה'נען, און אהן אלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יא א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, אריינדרעהען, פארדרעהען און אפדרעהען יענעם דעם קאפ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאפען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאכדעם באראפען פיהרען מיט א געלער לאטקע אויף דער פליי־צע — דאס פאסט פאר איוואן זלאדי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע געטראפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קאדבען איז איין קלאפ!

אויסגעטריסעלט

געשריבען אין יאהר 1902.

די הענד, מע האָט זיך נאָנץ פיין אָפּגעזעגענט און צעקושט זיך נאָר פרײַנדלעך, ווי אמת'ע גוטע פרײַנד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס משדך געווען, אַדער ווי מאָן און ווײַב, וואָס האָבען זיך נע'גט און צוריק געגומען זיך, און מע האָט אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט א ביטערען געלעכטער: „יהי רצון"... און מע האָט א וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפּאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתריעלעווקע קיין כתריעלעווקע, קאָזאַדאַיעווקע קיין קאָזאַדאַיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגע'גנב'עט צו זיך אָהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבערערצען, דערמאָנען זיך נאָך א מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און ארויסגעבען זי בעזונדער אין א ביכעלע, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז א זכר אויף דור־דורות.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — ניט?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : אַט אַזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין לויפט איהר?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : מיר? מיר לויפען... צו אייה.

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : אוּן מיר צו אייך.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך אוּן איהר צו אונז?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : בכדי, אפּנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

ק א ז א ד א י ע ו ו ק ע : וועלט־ער אויף א זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס לויפט איהר?...

. . . . . .

. . . . . .

ערשט אַט־דאָ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע אוּן אַנגעקוקט זיך אקוראט ווי עס גיהר צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזוהען, וואָס פאר א פּנים זיי האָבען...

— געזוהען אַביסעל? זיך צעלאַזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? א לויפענייש אויף זיי!

אוּן מע האָט אַנגעהויבען ווישען די אויגען, ווייגען אוּן קרעכצען:

— אַז אַך אוּן אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

אוּן מע האָט זיך צערעדט, אַנגערעדט ווי די פּויקען, זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ... אוּן נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

פֿארהאן אזעלכע מאמענטען אינ'ם מענשען'ס לעבען, וואס אלסדינג ווערד פערגעסען, אלסדינג ווערד אפֿגעמעקט, גלייך ווי גאר ניט געווען; און ס'איז א גליק, וואס עס איז אזוי. אניט, וואלט די וועלט קיין קיום ניט געהאט! נאנץ גלייך האבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אז ערב יום־כפור, בשעת מלקות שלאגען, איז מען זיך איינם דאס אנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כתריעלעווקער מיט די קאזאדאיעווקער. אז זיי האבען זיך בעגעגנט אין וועג אין אזא שען שטיקעל צייט פון בהלות און לויפענישׂ, איז מיט א מאל אוועקגעפלויגען, ווי מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך — אוים שנאה! און בעגעגנט האט זיך כתריעלעווקע מיט קאזאדאיעווקע פונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם ארט, וואו ס'איז אמאל געשטאנען א אידישע קרעטשמע, וואס מען האט זי גערופען „די דעמבענע", און וואס האט איבער'ן מאנאפאל געמוזט צומאכען זיך. עס האט איהר גאר ניט געהאלפען!

אז כתריעלעווקע מיט קאזאדאיעווקע האבען זיך בעגעגנט, האבען זיי זיך ביידע אפֿגעשטעלט, און ס'איז צווישען די צוויי פאַרגעקומען אזא מין געשפרעך:

כ ת ר י ע ל ע ו ק ע: וואוהין פאהרען דאס, אשטייגער, אידען?

ק א ז א ד א י ע ו ק ע: וואוהין פאהרט איהר?

כ ת ר י ע ל ע ו ק ע: מיר? מיר פאהרען גלאט אזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פֿא דיעלו הייסט עס...

ק א ז א ד א י ע ו ק ע: א נאנצע שטאדט פאהרט מכח עסק?

כ ת ר י ע ל ע ו ק ע: וואס זענט איהר? ניט קיין נאנצע שטאדט?

ק א ז א ד א י ע ו ק ע: מיר זענען עפּים אנדערש; מיר פאהרען ניט — מיר לויפען.

עס מיט פעטש און אויסגעלאזט מיט מסירות און מיט יאבעדעם און מיט גראבעניש און מיט בענראבעניש — די וועלט האט מיט זיי דעמאלט נעהאט צו טהון, ווילד־פרעמדע האבען זיך אריינ־געמישט אין זייערע משפטים, געמאכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פוסטע גענג, זיי גענעבען א שענעם נאמען „פאנאטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאר גליקליבע יאהרען זענען שוין לאנג צוועק, און נאט וויסט, אויב זיי וועלען זיך אמאל אומקעהרען; אמת, עס האט זיי אלעמען אזוי פערדרעהט דעם קאפ, אז זיי האבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאמר"; נאר די שנאה צווישען די כתרי־לעווקער מיט די קאזאדאיעווקער איז פערבליבען א שנאה, וואס מיט'ן שכל קאן מען זי ניט נעבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... געה, אשטייגער, נעב צו פערשטעהן דעם שכל, פאר וואס, למשל, אז א קליין שייגעצל אין כתרי־לעווקע, אז סע דערזעהט א אידען, מוז דאס חאפען דאס היטל אין די צייהן און אנהויבען טרייסלען דאס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה א ליעדל: „זשיד זשיד! חאלאמיד! זאהוביוו טשערעוויק! א יא שאוו! טאי נאשאוו! טאי פידניאוו! טאי פישאוו!" אדער פערקעהרט, געהט זייט א חכם און ניט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואנען נעמט זיך דאס, אשטייגער, וואס ביי א כתרי־לעווקער אידען, וויבאלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אזוי הויבט ער אן אויסנוצען וויפיעל ער האט לשון־קודש־ווערטער: „געב דעם ערל אין די ידים א צנצנת יי"ש, נאר ניט מלא, מיט א שטיקעל לחם, ווארום ער האט נאך היינט נאר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאז ער הלכ'ענען, נאר געב אכטונג מיט די עינים, ער זאל עפעס ניט לקח'ענען"... דאס זענען פון די זאכען, וואס פערשטעהן מיט'ן שכל קאן מען דאס ניט, מע בעדארף עס פיהלען.... נאר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרי־לעווקער און קאזאדאיעווקער אידען.

און ס'איז זיי אפגענאנגען, ווי מע זאגט, נאר קאפוועהטיג, האט זיך פאר דעם „ברוך־שאמר" מיט דעם „הודו" גענאסען בלוט. עס האט זיך וויפיעל מאל גענאכט, אז א קאזאדאיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אריין דאונען, און דער חזן האט זיך אוועקגעשטעלט צום עמוד, אנגעהויבן דעם טלית, זיך צעשאקעלט און א זאג געטהאן מיט א נינון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האט זיך דער קאזאדאיעווקער צעלאזט אויף דער מויכער אקטאווע:

— ברוך שאמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אז א כתרילעווקער איז נעקומען קיין קאזאדאיעווקע אין שוהל אריין, און דער חזן האט זיך פער'דבקה'ט, נאר־וואס פערמאכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאק און אנגעהויבען דעם „ברוך־שאמר והיה העולם", האט זיך דער כתרילעווקער צעלאזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—חיו!

דער „הודו" אליין איז פאר די קאזאדאיעווקער ניט געווען אזוי פריקרע נאך, ווי דער „עלילותיו", וואס דער כתרילעווקער האט אויסגעצויגען אפשר אויף אנדערהאלבען קלאפטער. ממה נפשך, ווילסט זאגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו"? — שטעל זיך אוועק און זאג דיר דארטען אפ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאהר נוצט דאס דיר, אז' דו זאלסט אזוי אויסציהען אויף א קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאך עס, אפנים, אויף צו־להכעים? איז ווי באלד דו ביזט אזא צו־להכעים'ניק, קומט דיר פעטש! און מע האט איהם דעמאלט אריינגעלאזט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האט זיך אנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאזאדאיעווקער אידען א שנאה און געצויגען זיך לאנגע־לאנגע יאהרען. אנגעהויבען האט זיך

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאָרען זיך מיט גאָרניט—און א סוף.

געשניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראָקט, וואָס געהט קיין מאָזעפּעווקע, אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פונקט אויף אָפּצושטעלען זיך איז געווען קאָזאַדאיעווקע, אויך א אידישע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואָס דער נאָמען אליין בעווייזט שוין דערויף. קאָזאַדאַ־יעווקער ציעגען מעלקען זיך גאָר אנדערש און זענען אָפּגעשיידט פון די כתריעלעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּים א מאָדנע צאָצקע פון פּאָרענט, א מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאָחענישטע, געלאָסען הייסט דאָס און נאָריש, א סך מעהר ווי די כתריעלעווקער ציעגען. א קאָזאַדאיעווקער ציעג קאָנט איהר בעגעגענען אין מיטען גאָס, איהר ווייזען א ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאָז־קאָז־קאָז! — שטעלט זי זיך אנידער, צענעמט די פיסלעך, חאָטש נעמט מעלקט זי אויס...

אויף די אידען, להבדיל, זענען דאָרטען גאָר נישט די אידען, וואָס אין כתריעלעווקע. דאָס הייסט, די אידען זענען דאָרטען די זעלביגע אידען, וואָס דא, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאָגענס, און אפילו די זעלביגע ארעמע לייט, וואָס יענע. דער גאָנצער חלוק איז נאָר אינ'ם „ברוך־שאָמר", דאָס הייסט, וואָס די כתריעלעווקער אידען זאָגען אינ'ם דאָוונען פריהער „הודו" און נאָכדעם „ברוך־שאָמר", און די קאָזאַדאיעווקער אידען זאָגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאָמר" און ערשט נאָכדעם „הודו". דאָכט זיך, וואָס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאי ווי סאי א תפילה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אמאָליגע גוטע יאָהרען, אז די כתרי־לעווקער און קאָזאַדאיעווקער אידען האָבען געהאָט פרנסה בכבוד

רב יוזיפיל דער רב זיצט אַנגעשפּאַרט אויפֿן שטעקעז און האַרכט, האַרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפֿערעז ענטפֿערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פֿון אַלע זייטעז, לעגט־אַוועק נעבעז זיך דאָס אַלטע יאָמ־שאַווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע, און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגעז, אז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכעז, ניט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סעז, אז לאָ ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלעז א משל מיט א מלך. אמאל איז געווען א מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האָפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אזוי חאָפּט זיך אַרויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פּיהלט, אז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פּון זיין זייט. נאָר פּערריכטעז האָט ער שוין ניט נעקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פּון איהם, זיך אַנ־געטאָאָן אין טלית ותפלין, געמומעז א ספר, דאָס אַלטע יאָמשאַווע שטעקעל נעבעז זיך, און זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבעז־אָן, ווי א מלך בשעת מלחמה, אַנגעוואָפּענט פּון קאָפּ ביז פּיס, און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי אייגער רעדט:

— אַנו, לאָז, אַשטייגער, עמיצער פֿרובעז צוטרעטעז אהער?...

און פּון זיינע אַלטע שווארצע אויגעז און פּון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אזוי פּיעל גבורה און רוהיגקייט, אז אָדם מיט חוה'ן האָבעז זיך געפּיהלט, אז נישקשה — זיי האָבעז אויף וועמעז זיך אַנצושפּאַרעז.

תחילת האָט רב יוזיפל נאָר ניט געוואָלט גלויבען, אז ס'זאָל זיין אמת: זיי לויפען? וואָס הייסט, זיי לויפען? נאָכדעם האָט ער געזען דאָס יאָמשאָווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעכענער גאָלקע, וואָס איז שוין אָלט אפשר אזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתריעלעווקע, און האָט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאָדט אריין, און האָט נאָך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האָט ער זיי אָפגעשטעלט, און מיט א זים שמייכעל האָט ער געזען זיי שטראָפען, זאָגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האָבען אים אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאָגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יאָ, איהר זענט זעהר געערבט, נאָר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאָהרט אויך מיט אונז! פאָלגט אונז, רבי, פאָהרט מיט אונז, און וואָס גיכער!

— פאָהרען? וואוהין? צו וואָס? צוליעב וועמען?

אָבער אָלע זיינע רעד זענען נעווען אומזיסט ארויסגעוואָרפען, וואָרום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך נעווען לאַנג פון יענער זייט שטאָדט.

נעקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בערער מיט דער בערערין אין באָד אריין, האָט ער געטראָפען אָדם מיט חוה'ן שטאַרק פערזאָרגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אָן צו זיי:

— וואָס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פאַרצאָרעמט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט. וואָס עס טהוט זיך? דָא איז נאָר וואָס געווען האָפקע?

— וואָסער האָפקע?

— האָפקע די ערלית'טע, די וואָס פאַרלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אָן אזעלכע מורא'דינע זאכען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, חאָפען איינס פאַר דאָס אנדערע, די אָלע מורא'דינע זאכען, וואָס האָפקע דערצעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

קאפיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען נעשוואָרען, אז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פֿארהאַן א שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אַריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּליצעם און היט אונז די נשמה, ניט אכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אָן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אַריינגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־ערן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען. און האָט שיער־שיער ניט ארויסגעטריבען פון דאָנען אָדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאָך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעמט, שיער־שיער ניט צע־שיידט די ליעבע און נעטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס נליק אויף אייביג.

דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען חוה די בעדערין איז נעקומען פונ'ם מארק, געוואָלט קויפען פישלעך — איז ניט נעווען, נע־וואָלט קויפען קארטאָפּלים — איז ניט געווען, א בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעריגער נפש. פרי־הער האָט זי נערעכענט, אפשר איז זי צו־פריה ארויסגענאַנגען אין מארק? האָט זי א ביסעל צוגעווארט. דערזעהן, אז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מארק — איהר זאָלט זאָגען א משוגענער הונד! וואָר־ניט־וואָר זעהט זי אידען לויפען, פאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אַריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אַריין!...

און ביז חוה איז נעקומען אַהיים און איבערגענעבען דאָס אָדם הראשון'ען, און ביז אָדם הראשון האָט דאָס איבערגענעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האַלבע שטאָדט נעווען אויף יענער זייט בית־עולם.

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייעס. ער האָט אויסגעזוכהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אַן אַנדערע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, און אַפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מויל־ער און מיט האַרצקלאָפענישׂ פלעגט דאָס דאָזיגע פאָרעל ויצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און האַר־כען, ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסווייזען אַדם הראשונ'ען מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואַרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אַז דער דאָזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קלייניעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּים אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אָן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אַזוי לאַנג, ביז סע וועדר פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּים אַהין אַרויף, צו יענע ווייסע פאַסמעס און צו יענע קלייניע שטע־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

גאָט וויסט, אויב ס'איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט נעווען אַזוי גוט, ווי אונזער פאָרעל אָדם מיט חוה'ן אין גן־ערן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאָט אַזא גליקליך עלטער, ווי דא, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאָט דער אַלטער רב רב יוזיפל פון כתרילעווקע.

געווען. היינט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אַביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אַדם מיט חוה'ן קאָנען גאָנץ פיין שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאַך. נאָך א מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען וואַרעם, טאַקי ווי אין א גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז א מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה א חסרון. ס'איז אזוי היים. אז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאָר היץ. איז אַבער פאַרהאַן איין אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, ביי'ם ברעג טייך, איז דאָך טאַקי א גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך א שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ, ביי'ם ברעג טייך, אונ־מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? איז שטוב ביי זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיעל מאָל, אז זשאַבעס זאָלען איהר שפרינגען גלייך אין פנים אריין אַדער פון בעט, אַדער פון דער דייזשע, אַדער גאָר פון אויוועז ארויס?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אַדם מיט חוה'ן האָבען זיך בע־זעצט אין גן־עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג גע־געבען אויפ'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט. און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אזוי ווי עפּים איין איי־נענעם.

געוויסען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפיל „קינדערלעך", און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אזוי פיעל תורה, וויפיעל זיי האָבען זיך אַנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפיל

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגענאסען נענעל־וואסער און נענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט" שוין... וואס ער זאגט — ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכם וואלט ממש צענעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל ציקאריע, הייסע און נעשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־ערן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל חאט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתריעלעווקער קהל׳שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתריעלעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בערער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייגענטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט׳ן האלץ פון דער באד אויף דעם בית־המדרש, להבדיל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט גע־שטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער חאטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די נוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג נעווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלענט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס׳איז ביי איהם אלסדינג רעכט. וועז, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

און אינוועניג אין שטיבעל, וואס ביי דער באר, איז נאך שטאק־פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער א שנויץ און פערריכט דעם „רבינ׳ס" גרעט, וואס זי אליין טאקי האט דאס איהם נעכטען אויסגעוואשען. פערלאטעט וואו ערגיץ א ריס און נייהט־צו וואו מע דארף א קנעפל, דער „רבי" זאל האבען וואס אנצוטהון, אז ער וועט אויפשטעהן פונ׳ם שלאף.

פונ׳ם שלאף? משטיינס געזאגט, דאס שלאפען וואס דער אלטער רב יוזיפיל שלאפט, אז אט ניט לאנג האט ער אפגעפראווען חצות און אקארשט, ווי מע זעהט ניט, חאפט ער זיך אויף, גיסט־אפ נעגעל־וואסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אן „זאגען"... וואס זאגען — ווייסט זי נישט אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צענעהט זיך אין אלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פאוואלינקע, געהט אויף די שפיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאכען די חלה אויף שבת.

— קוקאריקו! — ציהט־אויס א ווייסער האהן מיט רויט־ליכע פליגלעך, שפרינגט־אראפ צוליעב דעם טאקי פון די באנ־טענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אז ער האט דא נעטהאן עמיצען מי יודע וואס פאר א טובה דערמיט, וואס ער האט אויפ־געוועקט דעם עולם צו דער ארבייט.

— א קיש אין דער ערד אריין! — מאכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אפ מיט ווער־טער. — קיש־קיש צו אלדי שוואַרצע יאָהר! צי מע דארף, צי מע דארף ניט, ער ווייסט נאר קוקאריקו! וואָרט־וואָרט, וועסט זיך נאך אביסעל ביי מיר אונטערהאדעוועז, וועל איך דיך אוועקטרא־גען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין א קוקאריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאריקען!

די דאזיגע אלע דבורים, וואס חוה איז מכבד דעם האהן דעם עזות־פנים, זענען אבער ארויסגעוואָרפען: דער „רבי" איז שוין

זיין — אהן א באָר קאָן זיך א איר ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאָן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאָן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אודאי נישט, וואָרום וואָס צאהלט א כתרי־לעווקער איר, משטיינס געזאָגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ ארויין? היינט וויפיעל האָלץ נעמט צו די באָד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די וועגר לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט. יעדער קאפ, וואָס פאלט אויפ'ן הויפען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אויס א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאָר בשעת מעשה: „איף — אוי!" — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צענליהטע צוועקעם. און דער עולם לאָזט אויס דאָס ביטערע האָרץ אויפ'ן בערער, שעלט איהם אָן א פולען קאפ, און ער, דער בערער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין אוּן וואָרטשעט זיך אין באָד ארויין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באָד נאָר פאר חמעלניצקעם צייטען און ווילען ס'זאָל ניט קאפען!" און ער פערריכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באָד, פערשטעקט די וועגר, פערלאָטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרי־לעווקער חכמים זאלען זיך ניט וועדט־לען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דאָרטען זשאבעם קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, וועו גאט אליין שלאפט נאָך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויס־וועניג מיט א ניגון, און דאָס קול זיינס קליינגט, הילכט, לאָזט זיך הער־רען פון דער באָד ארויס און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פונ'ם טייך און וועדד פערפאלען העט־וויים דאָרטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעבט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

האבען. ווי אזוי דען זאל מען רופען א פּאר־פּאלק, וואס פּער־ברענגען אלע זייערע טעג און יאהרען דארטען, באדג־ארבּפּ, העט־וויט פון שטאדט ארויס, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאטע, סאמע ביי׳ם ברעג טייך, דארט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אנגעבויגען, קוקען־ארייז אין וואסער אריין: דארט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאבעם קוואקען, גראגערען און פערגראגערען דעם קאפ? אזא ערטעל קאן מען טאקי אנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אזא פּאר־פּאלק, ווי דער בערער מיט דער בעדערין, זענען באמת אדם מיט חוה'ן אין דעם דאזיגען גן־עדן, וואס זענען ווי בעשאפען געווארען איינס פּאר דאס אנדערע מששת ימי־בראשית: ער א הויכער, א געזונדער, א בריים־ביי־ניגער, איין אויסגעדיענטער סאלדאט מיט א קאלטענוואטער באדד, מיט א וואטאווע גלאנצענדיגע קאפּאטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — א הויכע, א געזונדע, א פעטע אידינע מיט א שווארץ גלאנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט א קעסטעלדיגער פעטשייל אויפ'ן קאפ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואס ס'האבען זיך ארויסגעזעהען פון דעם א פּאר גרויסע פים אין מאנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאך אויף דער וועלט האט דאס פּארעל ניט געווואוסט, א חוץ דער באד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאר מיט דער באד: אדער מע הייצט די באד, אדער מע רייניגט די באד, אדער מע פערריכט די באד — קיינמאל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאכט, אז אלע פייערען ווערען פערלאשען, דעמאלט זעצען זיך אווען אדם מיט חוה'ן איבער א טעפּעל קארטאפּלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אויוועז און זומער אין דרויסען ביי דער פריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאזיגען פּארעל. קיינער, קיינער האט ניט אזא שטענדיגע פערזארגטע פרנסה, ווי אדם מיט חוה'ן. אז קיין ראטע צאהלען בעדארף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאל ניט זשערנע, וואהרום ווי אדעם די שטאדט זאל ניט

אלע — דער פראסטער עולם, און מעהר פונ'ם נאנצען עולם — דאס בעריהמטע פארעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אלטער כתריעלעווקער קהל'שער באד, וואס פון זייערטוועגען שענקען מיר א בעזונדער קאפיטעל אין דער דאזיגער בעשרייבונג.

קאפיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האט א זין דאס, וואס שמעיה אדער פישעל קאדעספאנדענט — דער וואס שרייבט קארעספאנדענציעס אין אלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאגט אויף דער כתריעלעווקער באד, אז זי איז א גן־עדן־התחתון, דארף אייך נישט אויסווייזען אזוי ווילד דאס, וואס די כתריעלעווקער ליצני־הדור האבען א נאמען געגעבען בערקע דעם בעדער א ד ם־ה ר א ש ו ן, און חוה די בעדערין האבען זיי געקרוינט מיט א צונעמעניש ד י מ ו ט ע ר ח ו ה. פון וואנען האט זיך געקומען דער דאזיגער נאמען — איז שווער צו זאגען. אפשר דערפאר, וואס די בעדערין האט נעהייסען חוה, האט דער מאן איהרער שוין במילא געפאסט צו הייסען אדם? און אפשר דערפאר, וויל דאס בעריהמטע פארעל האט זיך געפונען אינ'ם דאזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאהרען, אפנעשיידעט פון דער נאנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאר, וויל די כתריעלעווקער אידען און וועיבער האבען געהאט מעהר פון אלעמען די זכיה צו זעהען דאס דאזיגע פארעל אין דעם זעלבען קאסטיום, וואס אדם מיט חוה'ן האבען נעטראגען אין גן־עדן, איידער זיי האבען פערזוכט פונ'ם עץ־הדעת? אזוי צי אזוי — דאס מוזען מיר מודה זיין, אז די כתריעלעווקער לציים זעצען־צו עמיצעז א נאמען, איז ער ווי נעבארען, ווי צוגעשניטען, אויפנעמייהט, אויסגעפרעסט און אנגעמאסטען — און „פארניצט געזונט"! עס האט זיך אויסגעווייזען איטליכען בעזונדער, אז קיין אנדער נאמען קאנען זיי גאר ניט

שטיין, היינט למאי שפייזט ער ניט זיינע כתריליעווקער אידעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון א מיליב, קלענער נאך פונ'ם קליינעם ווערעמעל, וואס אונטער'ן שטיין?...

— וואס פאר א קינדער איהר זייט! — ענטפערט זיי דער אלטער מיט א שמייכעלע. — איך וועל אייך געבען א משל מיט א מלך. אשטייגער, שטעלט אייך פאר, דער מלך האט אייך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פערערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פערערשטען חדר איז עפים ניט אזוי גראס און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קערט צורים. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר איין זאך: וואס פאר א ווערטה האט פאר אייך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ'ם ענגען פ ר ו ז ד ו ר, אינ'ם פערערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען ט ר ק ל י ן, דעם שענעם רייכען פאלאץ פון עולם־הבא דארטען, וואו די וועלט זענען פון גין־נאלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאנטען? דארט, וואו דאס לעבען איז אייביג, דארט, וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהרען זיך אן וואויל־טאג און האבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אליין באדיענט זיי, טראגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען ווייז און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם לויתן מיט'ן פלייש פונ'ם שור־הבר...

די לעצטע ווערטער, דאס הייסט: „וויין", „לויתן" און „שור־הבר" — דאס לעגט שוין צו, נעווייניטליך, רב יוזיפיל, ווי א צו־גאב פאר דעם פראסטען עולם, וואס ווייל ניט ווייסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה. א פראסטער איד דארף האבען א פראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל נעבראטענס — און דאס איז אין כתריליעווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאכען, וואס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע ווייכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתריליעווקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

דערין, איז דאָרט פֿאַרהאַן איין אַלקערעל, וועט ער זיך קאָנען דאָרטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאָן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פֿאר אייך געדאכט, אזוי געשלאָגען, אז קוים וואָס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אַלט ער זאָל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאָן ער ניט לערנען אינוועניג, לערנט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאָגט ער עפּים, דאָוונט ער, אָדער גלאָט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דאָ פון וואָס! פון דער וועלט טראכט דער אַלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואָס ער איז געראכט און אַלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאָלק ישראל, וואָס ער שטראָפט דאָס, ווי א ליעב קינד, און פון אַלע איבעריגע פעלקער, און פון אַלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען וויזיל־טיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען וועראמל אונטער'ן שטיין, וואָס ער מהוט טהון שפּייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אָפּצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאָך א מילב, א וועראמל אזוי, הייבט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!"... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאָט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאָלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע גראנקען, וואָס ער זאָגט זיי ארוים ניט איין מאָל גאָנץ הויך, אַלע זאָלען הערען. און ווי אומערום, אזוי זענען אויך אין כתריל־עווקע פאַרהאַן מענשען חקרנים, גריבלער, וואָס האָבען ליעב פרעגען קשיות: פרובען זיי זיך אביסעל אָפּ'לצ'עווען פון אַלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאָץ־קשיא:

— איהר זאָגט, א מילב? א וועראמל, זאָגט איהר? ענטפֿערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באַלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאָט און א גוטער גאָט און א דערבאַרעמיגער גאָט, וואָס שפּייזט אפילו א וועראמל אונטער'ן

שכל. ער איז דערנאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אז אלע צרות און יסורים, וואס דער אויבערשטער האט איהם מזכה געווען, איז — איינם פון די צוויי: אדער דאס איז נאר א פרוב, איז אנשיקענישׂ פון זיין ליעבען נאמען, איין אפקומענישׂ דא, אויף דער נאריישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאל דארטען בעקומען דערפאר זיין שכר בכפל כפלים, אדער ער האט דאס טאקי כשר פערדיענט; און טאמער נישט ער אליין פאר זיינע אייגענע זינד — איז פאר זיינע ארעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואס זענען ערב איינם פאר׳ם אנדערע און זענען מחויב אפקומען איינם פאר׳ם אנדערע, ווי א מין ארטעל, למשל, וואס טאמער חאפט מען איינעם אין א גנבה, בעדארף ליידען דאס גאנצע ארטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אזוי איז רב יוזיפיל דערגאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האט זיך אויף זיין ליעבענס־טאג קיינמאל נישט בעקלאגט, זיך אויסגעטהאן פון דער וועלט מיט אלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט א שמיי־כעל פון א גרויסען, גרויסען פילאזאף, און דערמיט האט ער זיך געקויפט גרוים ליעבשאפט ביי די כתריליעווקער ליים, וואס חאטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואס האבען געהערט צו איהם, האט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האט ער געהאט דעם זעלבען כבוד וואס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאמען „רבי" איז איהם אויך אויבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיט׳ן נאמען „רבי" אליין קאן מען נישט לעבען; דער גוף מאהנט זיך זיינם, וואס ס׳ניט איז, אבי עפים אין מויל ארויין, צו דערהאלטען די נשמה... זענען די כתריליעווקער ליים געפאלען אויף א המצאה: אזוי ווי די כתריליעווקער באד איז דאך א קהל׳שע באד, זאל די הכנסה פון דער באד גע־הערען צום אלטען רב, און דארטען טאקי זאל ער וואהנען. דאס הייסט, ניט אין באד גופא; נאר אזוי ווי ביי דער באד איז פאר־האן א שטיבעל, דארט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

רעכטע צייט, וועט איהר גאָט אליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין“...

און געווים אין גן־עדן אריין — ס׳איז גאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט׳ן חבוט־הקבר מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאָנקען גאָט, איבערגעלעבט דאָ, אויף דער וועלט. נישטאָ אין צרה, אין שלאָק, אין פּורענויות, וואָס רב יוזיפיל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט, אפּנים, געוואָלט אויספּרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האָט ער געהאלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער בריטער האַנד, כהומה למשל, ווי מע בעשיט א חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכם אנדערע האָט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געווינטליך, גוט אנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם— דאָס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאר איהם א געטרייע מאמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגענומען גען אביסלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ׳ן וואָסער, עלענד און אָרעם און שוואַך. און בכדי ער זאל פיהלען דעם אמת׳ען טעם פון גיהנם, האָט ער אריינגעגעבען א זין די כתרי־לעווקער אידען, זיי זאלען קרוינען א נייעם רב, א יונגען רב, און איהם, דעם אלטען רב יוזיפיל, זאל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי׳ם בערער מיט דער בערעריו, ער זאל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו־של־עולם געקאָנט רעכענען פאר זיכער, אז דער דאָזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געווים זינדיגען מיט׳ן מויל חאָטש, אזוי ווי איוב פארצייטען האָט זיך אויך געמענט־שעלט אזוי לאָנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר איינהאלטען און פערשאלטען זיך דאָס געביין.

נישט אזא מענש אבער איז געווען אונזער אלטער רב יוזיפיל. א סך, א סך זאכען איז רב יוזיפיל דערגאנגען מיט זיין אייגענעם

טאָג אָהן אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אַרעמע ציעגעז. ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאָדנע נאריש־פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעם? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?"...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אָרט פון כתרי־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אַריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסטל־קינד, דעם אלטען שוואכען רב רב יוזיפיל.

קאפיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאל האָב איך אייך דערמאָנט און אַרויסגעבראכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראכטע מעשיות אייניעם פון מיינע בעלי־עבטעסטע פאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאל האָב איך זיך ניט אָפגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס גההער צו זיין. איך וויים, אז ס'איז פון מיר א גרויסע עולה. לאָם איך חאָטש אָט דא ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז אין אלטער מאן, א זקן און א קראנקער און פון תמיד אן ניט קיין איבעריגער נבר, א צעבראכענער גוף, דער־פאר אבער מיט א נשמה א נאנצע, א געזונדע און א ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראנקען גוף האָט נאָט אַריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האלטען, לאנג האלטען, ביז עס וועט קומען די

דעם שוין לאנג איינגעפאלענעם פארקאז און פאשען זיך אויף דעם דאזיגען גראז, און ברענגען אהיים פולע אייטערם מיט מילך, און די ארעמע אידישע קינדער אין כתריעלעווקע האבען וואס צו עסען, פון וואס צו ציהען כח. און וואר וויסט, וואר די דאזיגע ציגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי א נשמה פון א מענשען, און נאר פון א גאנץ נאהענטען מענשען? וואר וויסט, ווי נאהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאס אלטע כתריעלעווקער בית־הקברות, די דאזיגע ציגען, וואס פאשען זיך דא, און טאקי זיי אליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתריעלעווקער אידען?

אויף אזא מין חקירה האט מיך ארויפגעטריבען דאס אויסזעהען פון די דאזיגע ציגען אין יענעם טאג, וואס די כתריעלעווקער אידען זענען זיך צעלאפען און איבערגעלאזט אויף גאט'ס גענאד זייער גאנץ פערמעגען, זייערע ציגען.

אין דרויסען איז געווען נאך פסח, דער שניי איז שוין לאנג אראפ פון דער ערד, געלאזט דאס יונגע גרעזעלע זאל זיך שפראצען, ציהען צו דער וואלדעמער זונן און בענרינען און בעשיינען גאט'ס וועלט אין יעדען ארט, וואו מענשען לאזען דאס וואכסען. כתריעלעווקע איז אבער — אוי וועה! — נישט קיין ארט פון פריש גראז און נישט קיין ארט פון שמעקענדיגע בוימער. כתריעלעווקע איז איין ארט פון בלאטע, פון זאמד און פון פאראד און פון געדיכטער פער'עפוש'טער לופט, וואס מע קאן פון איהר דערוואלגען וועלען, און פון נאר א סך אזעלכע גוטע ליעבע זאכען. גרין גראז קאנט איהר געפינען נאר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אהין האט דאס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאנטאזיע, אוועקגעטראגען אין יענעם טאג פון דער גרויסער בהלה, און דארט האב איך בעטראכט די נאנצע טשערעדע פערלאזטע, פער'יתום'טע ציגען, און עס האט מיר פערקלעהמט דאס הארץ, ווי אויף די ציגען נעבאך, אזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואס זענען געבליבען דעם

מיר זענען זיך צעגאנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואכסען א גרעזעלע, דאס גרעזעלע האט געגעסען די ציגע און בעקומען דערפון מילך, די מילך האט געטרונקען דאס קלייגע קינד, געהאט דערפון חיות, געוואכסען, אויסגעוואכסען, אפגע־לעבט און געשטארבען, צעטיילט זיך וויעדער אויף יסודות, וויעדער א גרעזעלע, וויעדער ציגען, וויעדער מילך, וויעדער קלייגע קינדער, און אזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה גייט? דאס גייט אויף די אלטע צעוואַרפענע קברים פונ'ם אלטען כתרי־לעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאהרען. די דאזיגע קברים און די דאזיגע ציגען און די דאזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאס אלסדינג איז אינאיינעם א מין קייט, וואס קייטעלט זיך פון א סך, א סך יאהרען, און מי יודע, וויפיעל יאהר עס וועט זיך נאך אזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאהר כתרילעווקע איז א אידישע שטאדט, בעראפט איהר נישט זוכען אין די אלטע בלע־טער פון דער היסטאריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דארפט זיך נאר מטריח זיין אויפ'ן אלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראכטען די אלטע־אלטע קברים מיט די אלטע אפגערי־בענע מצבות, פראסטע הילצערנע מצבות, פראסטע גרויע שטיינער, וואס שטייען כורעים, אנגעבויגען פון א סך א סך יאהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האלב־אפגערי־בענע בלייבע אותיות: „דא ליגט בעהאלטען א איד א רב, א צדיק אזעלכער און אזעלכער"; „דא ליגט בעהאלטען א אשה צנועה און חכמה אזעלכע און אזעלכע". דאס יאהר איז שווער איבערצולייענען — נאר מע פערשטעהט, אז ס'איז שוין לאנג, וואַרום א סך מצבות זענען שוין לאנג צעפאלען, און א סך קברים זענען שוין לאנג פערוואכסען מיט גראז, און ציגען, די כתרילעוו־קער ציגען, וואס האבען ניט וואס צו עסען, שפרינגען אריבער

זיך ארומקוקען, טאמער יאגט מען זיי נאך פון הינטען, טאמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געווארען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. ניט נעבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען נעבליבען אין שטאדט נאר די ציעגען, דאס גאנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאזיגע אלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאפיטעל.

קאפיטעל ט.

לאזט זיך ארויין א ביכעל אין חקירת.

די געלעהרטע, וואס נעבען זיך אפ מיט דער נאטור, וואס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איטליכען גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אז קיין זאך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד ניט פערפאלען, שטאדבט ניט אוועק. אט דאס וואס מיר זאגען, למשל, אז דער בוים איז נעוואכסען, די צווייגען האבען נעבליהט, געגעבען אונז פירות; נאכדעם האבען מיר די פירות אפגעריסען און אויפגענעסען, די צוויי־גען האבען אפגעבליהט, די בלעטלעך זענען אפגעפאלען, דעם בוים האבען מיר אויסגעהאקט, דאס האלץ האט זיך אויסגע־הייצט — דאכט זיך, איין עק? אוים בוים? ניין, — זאגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אזוי די מעשה! דער בוים, זאגען זיי, האט זיך נאר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות זאגען זיי, האבען מיר געהאט חיות, די בלעטער האבען מיר נע־שמעקט, דאס האלץ האט אונז געוואלעמט, און דער בוים האט געלעבט, און מיר האבען נעלעבט, און אז מיר זענען געשטארבען, האט מען אונזער קערפער אריינגעלעגט אין דער ערד אריין, און

איהם אזוי אנגעשטאפט מיט געלד, ביז ער האט א שפיי געטהאן: „נעחיי יאמו סטאָ טשערטיוו אי אדנא ווירמא!" — און איז אוועק אהין, וואו אלע מאל, און געמאכט א שענע כוסה לכבוד די כתרי־לעוקער בעלי־בתים, וואס פאהרען אוועק, און אז ער איז געוואָרען רעכט פארטיג, האט ער אנגעהויבען ארבייטען, מאכען מיט די קולאקעס און שרייען, אז ס'איז שוין לאנג צייט, מע זאל פטור ווערען פון די כתרי־לעוקער אידען — און, מעשה שטן, האט בעדארפט דורכגעהן פארבי סאמע מאקאר חאלאדנע מיט'ן אדון דעם פאסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאר ארבייט מעשים אויף די אידען, האבען זיך ביידע אדונים אפגעשטעלט און דער־זעהען, אז די אידען פאקעוועט זיך, גרייטען זיך עפים זעהר שטארק אין וועג אריין, איז דאס זיי געווען קשה, און זיי האבען זיך געגע־מען ביידע נאכקוקען: וואוהין לויפען דאס די אידען?

דאס נאכקוקען פון די אדונים האט אנגעמאכט נאך א גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האט אוועקגעווארפען דאס פאקעווען זיך; חאפט דער רוח דאס בעל־הבתישקייט! דאס לעבען, דאס לעבען איז טייערער!... און מע האט אפגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ א פוהרעל, א פערדעל, א פאר אכסען, און מע האט זיך גלאזט אין וועג אריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפזון, כמעט אזוי חאפענדיג, ווי בשעת מען איז ארויסגעגאנגען פון מצרים.

פריהער פון אלע זענען געפלויגען ווי די אדלערס, געווייגט־ליך, די כתרי־לעוקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לער; דארט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין נאנצער משפחה און די אלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאך זיי האבען זיך געשלעפט די גוויישע פוהרלעך, אנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אלע קראנקע נפשות, און הינטען זענען געגאנגען די מאנסביליען, די געמיינע בעלי־בתים, דאס וואס סע ווערד אנגערופען דער המון, נעבאך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאנגען גיך, מורא געהאט

פון וואנען האָט זיך עס גענומען? וואר איז דער ערשטער, וואָס האָט ארויסגעלאָזט דעם דאָזיגען קלאַנג? — דאָס ווייסט מען ניט ער היום און מע וועט דאָס ניט ווייסען קיינמאָל, אייביג! דער היסטאָריקער, וואָס וועט זיך נעמען אמאָל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרי־עווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייענען די אלע פאפיערען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געווים בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט־ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאָס איז געוואָרען און פון וואנען דאָס האָט זיך גענומען, נאָר ס'איז ארוים אַ נייעס אין שטאָדט, אז מע גאָהט אויף כתרי־עווקע, דריי דערפער מיט א מאָל... און אין איין פריהמאָרגען איז געווען כתרי־עווקע אויפגעשטאַנען ווי איין מענש, און מע האָט זיך גענומען פאָקווועו, קינדער און בעטנעוואַנט און שמאָטעס, דאָס גאַנצע ביסל כתרי־עווקער אַרעמקייט, ראָטע־וועז ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראָגען! בשעת מעשה האָבען מוטערס ארומגענומען זייערע בערקלאָך קינדער. צוגעטולייעט צו דער ברוסט און מיט טערערן אין די אויגען זיי געקושט און גאָהאלזט און געהאלזט און געהאלזט, גלייך ווי עמיצער האָט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האָבען...

און כתרי־עווקע האָט אנגעהויבען צו שליסען איין קליין נאָך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאָס אנדערע, און מע האָט זיך גאָאייליט, געחאָפט איטליכער וואָס פריהער, וואָס גיכער. חוועדאָר'ען האָט מען יענעם פריהמאָרגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האָט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאָקווועו, אונטערנעוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאָל ניט זעהען, ווער א גרייונע און ווער א פיטאקעל. קיינמאָל איז חוועדאָר נישט געווען נאָך אזא חשוב אין כתרי־עווקע, ווי יענעם טאָג, און קיינמאָל האָט נאָך חוועדאָר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאָלט. און מע האָט

קאפיטעל ח.

כתריעלעווקע אַיילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך אַנגעהויבען פאַר כתריעלעווקע א צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פּחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס איז די מעשה, וואָס מאַקאַר חאַלאַדנע איז געוואָרען נאָר א גרעסערער שונא־ישׂראל, ווי ער איז געווען. און פאַר וואָס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך אַפּנים, נעשעמט און אַראָפּגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט, זיך גערייצט מיט די כתריעלעווקער אידען, זיי אַנגעזאָגט אַלע מאָל א נייע בשורה, אז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געווען־טיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואַנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האָרעווען ניט, גראָבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאָר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אַזעלכע טענות, וואָס ער האָט זיך מיט זיי אַנגעלייענט אין דער גאַזעט „די פאָהן". און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האַפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אריין אין א גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פערבייגעהענדיג אין א פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אז נאָט האָט געהאַלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ'ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אַנגעהויבען גראָבען אויף די כתריעלעווקער אידען, זיי געגעבען אַנצוהערעניש, אז אַט־אַט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראָד דעמאָלט איז אַנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס אייידעם, וואָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער, און ס'איז ארויס א קלאַנג, אז דאָ אין כתריעלעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאָס אייגענע"...

בלאטע! מאקאר פאוולאוויטש איז שוין לאנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אוים מענש פאר הארצ־וועהטיג און פאר גריזאטע, טאמער האט ער טאקי געזאגט איין איבעריג וואהרט, דער רוח האט איהם אנגעטראגען! און ווי אויף צו־להכעיס, קומט אן טעמע־ביילה און טשעפעט זיך צו צו איהם, ער זאל איהר זאגען, וואס האט דא געטהאן דער „אדון בפקדך"? וואס איז ער אזוי גיך אוועק? און למאי האט ער אזא קלאפ געטהאן מיט דער טהיר?

— גאה פרעג איהם! — האט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאר, זעה, ווי ער איז דאס אביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאס אויפגעשטאנען היינט, און וואס פאר א חלום האט זיך דיר גע'חלום'ט?

— היפטעל קרויט!!! — שרייט אוים מרדכי־נתן דער נגיד אויף אזא קול, אז דאס ווייב איז שיער ניט געפאלען חלשות, און ער אליין האט זיך איבערגעשראקען פאר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, א שווארץ ווייבעל א ליטוועטשקע, איז אריינגעלאפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט א גוואלד:

— א קלאג צו אייך! איהר האט דאך מיר איבערגעשראקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אנגעפאלען אויף איהר און צעלאזט זיך מיט ביידע קולאקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האט זיך אויסגעלאזט מיט א סקאנדאל, וואס ס'איז גאר ניט כדאי דאס צו בעשרייבען.

— די גאזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאזעטען שרייבען, אז ס'איז פאראהאן א פראטאקאל. — פרובט זיך מאקאר איהם איבערשפארען. — איך האב אליין געלייענט, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן איז אייז קול אוו טרייסעלט מיט דער יארמעלקע, אוו די פאות ציטערען.

— וואס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאקאר, שוין רויט פאר כעס. — דאס, וואס איך דערצעהל דיר? צי דאס, וואס סע שטעהט אין פראטאקאל?

— אלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פנים, מיט די אויגען, מיט די פאות אוו מיט אלע אברים אוו ציטערט אזש פאר כעס. מאקאר האט איהם קיינמאל ניט געזעהען אזוי אין כעס, אוו האט דערפון אפגעלערענט זיך א פשט, אז ניט אומזיסט איז דער איד אזוי אויפגעטראגען. די משמעות, אז ס'איז אמת די מעשה; אניט, וואס שרייט ער אזוי? וואס ווארפט ער זיך אזוי? נאר איין עזות פון א אידען — זאגען אויף אלסדינג, וואס סע שטעהט געשריבען, אז ס'איז שקר וכזב! אוו מאקאר חאלאדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצארן, רוקט אן אויף זיך דאס היטעל מיט'ן קנעפעל אוו טהוט א זאג:

— פאר אזעלכע ווערטער וועסט דו האבען צו געדענקען!

אוו ער לאזט זיך געהן צו דער טהיר, אוו תיכף נאך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן אוו האט שוין חרטה אויף דער גאנצער מעשה אוו ווייל איהם איבערבעטען, פערקערוועזען איהם צוריק, אוו ער לויפט איהם נאך:

— פאני!... וואשע וויסאקע־בלאהארדיע!... מאקאר פאוולאוויטש!... מאקאר פאוולאוויטש!...

— טעמע־ביילה! הער נאָר, נעב אַהער עפּעס אין מויל אַריין!

מהוט מאַקאַר א מאָל מיט דער האַנד:

— מע דאַרף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח אייך ענין, ס'איז א סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „א סוד", חאַפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אָן מאַקאַר ביי דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס'איז ניט אַזא סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָב דיך נאָר געוואָלט פֿרעגען א קלייניגקייט, דו ביזט א קלוגער מענש און אייך עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרוים גדלות און איז שטאַרק צופֿריעדען פונ'ם קאַמפּלימענט. די אויגען וועלען איהם אַזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער וועלט צעשמאָלצען פּאַר תענוג, און סע טהוט איהם באַנג, וואָס ס'איז קיינער נישטא דערביי.

— מסתמא האָסט דו דאָך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאַקאַר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי א סלעדאַוואָטל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האָז.

— מיט וואָסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואָס אידען האָבען זי געקויפֿט און האָבען אָפּגעצאָפּט פון איהר דאָס בלוט און בעהאַלטען דאָס אויף פּסח.

פּריהער צעלאָכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: חע־חע־חע! און נאָכדעם וועלט איהם דאָס פּנים בלאָס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אָן מיט פּייער.

— שקרים וכזבים! — זאָגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאָפּ, און די פּאות שאָקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאַזעטען! — זאָגט איהם מאַקאַר און לאָזט ניט אַראָפּ פון איהם קיין אויג.

מרדכי־נתן ווי׳ל זיך אויסדערהעזן פון זיינע הענד. פער־שלאגט איהם האקע־באקע, מכח אופראווע, מכח קאראבקע. סוועטשנע סבאר. וועד־וואס? ער לאזט זיך ניט פערדערדען די צייהן, האטש געב איהם א קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאל פאר אלע מאל: ער זאל זיך איהם נאר מודה זיין. מרדכי־נתן פרובט זיך מיט א ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האט דאס זיין ווי׳סאקאבלאהארדיע געשטודיערט אזעלכע דינים?" מאקאר קוקט איהם גליך אין די אויגען אריין און פאלט אויף אזא מין המצאה: ער טהוט איהם א חאפ פלוצים אומגעריכט, ווי זאגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואנד:

— גו, און בלוט?

— וואסער בלוט?

— פסח?... מצה?... חא?...

און מרדכי־נתן פאלט אויך אויף א גלייכער המצאה: ער טהוט א ריהר דעם אדון איבער דער פלייצע, א גלעט דעם הענג־קאלנער, און מיט א פאסקודנע געלעכטערעל פון א הונד א חונפ׳־ניק טהוט ער איהם א זאג, אז דער אדון איז א גרויסער ליץ, חע־חע־חע! און אז דער אדון הויבט זיך אויף און געהט אוועק, זאגט אויף איהם מרדכי־נתן א שבח, אז דער „אדון בפקדך" איז א שווערער אדון, דאס הייסט, מע קאן אויף איהם ניט זאגען, ער זאל זיין א רשע — חלילה! נאר גלאט א כלב שבכלבים...

איינמאל — ס׳איז געווען שבת בייטאג — איז מרדכי־נתן דער נגיד נעזעסען אין שטוב און געלערענט פרק; פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאקאר חאלאדנע! פריהער האט זיך אונזער נגיד אביסל ווי דערשראקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אדון בפקדך" אהער פלוצים נאכ׳ן שלאף? נאכדעם האט ער איהם געמאכט זעהר א פריינדליך פנים און מיט א שמייכעל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאן דאס שבת׳דיגע היטעל און געבליבען אין דער יארמעלקע און א געשריי נעטהאן צום ווייב:

נאָך שפּעטער, אז מאָקאָר האָט אָנגעטהאָן א קנעפּל אוּן א הענג־קאָלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפענט א שענעם קרעדיט, אוּן מאָקאָר פּאוולאָוויטש, אז ער קומט אַריין אין שניט־קראָם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אקעגען דאָס בענקל אוּן בענשט איהם מיט א טיטול „וואשע ווייסאקבלאהאראדיע", אוּן מאָקאָר פּאוולאָוויטש צעלענט זיך גאנץ בריטליך, פערוואַרפט א פוס אויף א פוס, פערריכערט א פּאפּיראָס אוּן שמועסט זיך אוים מיט מרדכי־נתנ'ען גאנץ פראָסט, בלשון „דו", גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָפּלושאי, מרדכי־נאָם!

אוּן מרדכי־נתן שטעהט פּאָר איהם מיט א געמאָכטען דרך־ארץ, מיט א געמלאָכה'טען רעשפּעקט, אוּן טראָכט זיך בשעת מעשה: „פּוּן וואַנען האָסט דו זיך גענומען אהער, אדוּן בפקדך?" אוּן דער „אדוּן בפקדך" מאָכט א רער מכח אידען, אידישע גע־שעפּטען, שאָכער־מאָכער, אוּן לאָזט ארוים אלע מאל א הויכען געלעכטער מיט א מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאָנגט מרדכי־נתנ'ען, ווי מיט איין ארשין אין דער זיעבעטער ריפּ, נאָר ער האלט זיך איין אוּן שמייכעלט מיט א פּאָסקודנע געמאכט שמייכעלע, וואָס וועט מרדכי־נתן זאל זיך קאָנען אנקוקען בשעת מעשה אין שפּיגעל, וואָלט ער זיך אליין נמאָס געוואָרען.

דער שמועס פּונ'ם „אדוּן בפקדך" דרעהט זיך אלץ ארום אזעלכע זאכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאה, אין איין אויער אריין, פּונ'ם אנדערען ארוים; וואָס ווייטער־ווייטער געהט ער אריבער אויף אזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט האָרכען, למשל: ער פּרעגט ביי איהם, צי ס'איז אמת, וואָס די אידען שעלטען אלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, אוּן שפּייען אויפ'ן קלויסטער, אוּן אז א כריסט געהט אוועק פּוּן א אידען, בעדארף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּא־מעניצע? וכדומה אזעלכע שטות'עריין, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען.

קלייט אריין, אין דער שניט־קראָם. מרדכי־נתנ'ס שניט־קראָם. דארפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטע געוועלטשניט אין כתרי־לעווקע, וואָס דאָרטען קרינט איהר א חוץ דעמיקיטאָן, ריפּס, ליוסט־רינע, פּאַרוסינע, ציץ און זאָנע און מאַדעפּאַלאָן, אויך דראָפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאָמעט און אַטלעס און סאָטין און מוסלין און אַלסרינג, וואָס א האַרץ גלוסט — „נאָר די לעצטע מוסטערען. וואָס מע קריגט דאָס ניט אפילו אין יעהופּעץ". אזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אזוי זאָגט מרדכי־נתנ'ס ווייב, טעמע־בוילה, און אזוי זאָגען מרדכי־נתנ'ס קלייט־משרתים, און געהט זאָגט זיי, אז ניין! אַלע פּריצים פון כתרי־לעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ'ס קונים, און דאָס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאָמנות. אז מרדכי־נתן אַליין זאָגט זיי נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאָמנות". דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־בוילה מעג זיך שוועדען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס אַרויסגעווארפען, און מרדכי־נתנ'ס איין וואָרט „בנאָמנות" איז קודש קדשים. אָט אזוי איז דאָס — קיין קשיות פּרעגט מען ניט.

אויך מאַקאַר איז איינער פון מרדכי־נתנ'ס קונים, וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאָמנות. מאַקאַר איז זיינער א קונה שוין פון לאַנג, נאָך פון יענער צייט, אז ער איז נאָך ניט געווען מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פּאַדעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען גאָנץ פּשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואָשי הראָשי, נאָשי טאָווּאר.

שפּעטער, אז מאַקאַר איז געוואָרען א שטיקעל מאַכער אין דער אופּראָווע, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט א קרעדיט, געווייניטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכסעלע, געזאָגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האָלב אויף גוייש, האָלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאַטשייטע, פּאַניטשע, שלום בבית משכון בקעשענע...

סעל, אדער ווי א בייכיג סאמאוואראל מיט א קליין שפיציג טשייניקעל אויף דער קאנפארקע. ווי גראב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפיציג איז דאס קעפעל, און שטענדיג זידט דאס, דאס בייכיגע סאמאוואראל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ'ן מאן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתריל'עווקער ציענען, אין כעס אויף די כתריל'עווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאנצער וועלט! דאס גאנצע גליק איז, וואס סאי דער מאן, סאי די דיענסט, סאי די כתריל'עווקער ציענען און ווייבער, סאי די נאנצע וועלט הערען זי, ווי פסח דעם קאטער. אדער ווי המן דעם גראגער. דער מאן האט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאטשאל'סטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעים, ברענט־צו די קאשע,' פער'שרפה'ט די קאר־טאפלים, זידט־איבער די מילך אין אויוועז; די כתריל'עווקער ציענען טהוען איהר צום טוידט, שפרינגען אויפ'ן דאך און צופען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתריל'עווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאהרעז אין מארק ביי די פיש, אין יאטקע ביי'ם פלייש, אין שוהל ביי די תחינות, און להבדיל אין באד אפילו... ניין, די וועלט האלט ניט פון טעמע־בייל'ה'ן! און מסתמא איז דא פאר וואס. א וועלט איז ניט משוגע...

אצינד, אז מיר האבען זיך אביסעל בעקענט מיט'ן דאזיגען פארעל, קאנען מיר שוין, דאכט זיך, רוהיג גיהן ווייטער, צו די איבערינע נפשות, וואס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך ארום זיי אזוי שטארק.

קאפיטעל ז.

דער „ארון־בפקדך" ביי'ם נגיד אין קליוט און אין שטוב.

דער אנדערער גאסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאנטער מאקאר, מאקאר פאוולאוויטש. נאר ניט קיין שטוב־גאסט — א קליוט־גאסט, א גאסט, וואס קומט צו איהם אפט אין

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאָכט און זידט אוז ברענט אויפ'ן מאָן, וואָס טאָג ווי נאָכט, אוז אפילו שבת, האָט ער צו טהון מיט נאָטשאָלסטווע. מרדכי־נתן הערט אוז שווייגט; ער האָט אָנגענומען א פולע מויל מיט וואסער אוז שווייגט. א מאָר־נער מענש אָט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פוז דער געשיכטע קאָן זיך נישט איינהאָלטען אוז חאָפּט אראָפּ דעם פּאַרטרעט פוּנ־דאָזיגען פּאַרעל, בכדי בעקאָנט צו מאכען מיט זיי די גאָנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז א איד א הויכער מיט לאָנגע הענד, אליין איז ער דאָר אוז טרוקען, אוז מחמת די באָקען סטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פיערעקעביג, ווי ביי א חינעזער, אוז קוים־קוים בע־וואכסען מיט א שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאָס מויל אביסעל אויף א זייט, זעהט אוים, ווי ער האָלט א סוד ביי זיך שטענדיג פערבאָרגען, אוז שטענדיג איז ער ערנסט, אוז דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, אוז רעדט נישט קיין־מאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט. נאָר דעמאָלט, וועז ער קומט זיך צענויף מיט נאָטשאָלסטווע, איז דאָס נאָר איין אָנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פוּנ'ם שטערן צעגעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאָס פּנים הויבט אָן צו שיינען אוז די ליפּען וועי־רען אָפּגעשלאָסען, אוז דאָס מויל גלייכט זיך אוים, הויבט אָן צו רעדען — שוין נאָר ניט דער, נאָר איין אָנדער מרדכי־נתן. טאָמער וויסט איהר, צוליעב וואָס קאָכעט ער זיך אזוי איז נאָ־טשאָלסטווע? נאָר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אמאל א כתריעלעווקער עפּים דארפען האָבען, וועט ער קומען צו געהן מיט א געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, וועד נאָר איז אזא חשוב ביי נאָטשאָלסטווע, ווי איהר?" צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב" איז ביי איהם כדאי, סע זאל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי גלד — א מאָדנער מענש אָט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא א אידינע א נידעריגע און א גראָבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטוי־

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאמפּלימענט, אפּנים, שטאַרק געפּעלען, מחמת זיי קוועלען ביידע, ווערען בריי־טער ווי לעננער, שוויצען אזש פּאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל אייגרעדען דעם גאַסט, אז ס'איז פּאַרהאַן ביי אידען נאָך בעסערס ווי פּיש מיט חריין. דער גאַסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפּים אזעלכעס ביי אידען, וואָס זאָל זיין נאָך בעסער פון פּיש מיט חריין, און האָט מורא ארויסזאָגען. צימעס? טאָמער בלייבט ער וואַרטען ביז'ן צימעס — וואָס דאַרף ער איהם? קוגעל? טאָמער הייסט ער עפּענען דעם טשאָלענט אין מיטען פּרייטאָג־צו־נאַכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפּען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אָפּ מיט א קליין גלעזעטערעל: „חע־חע". דערויף ענטפּערט איהם דער גאַסט: „חע־חע־חע". און מרדכי־נתן איז צופריערעט, וואָס יענער לאַכט, העלפּט ער איהם לאַכען: „חע־חע־חע־חע!" און בשעת מעשה דערלאַנגט דער גאַסט דעם בעל־הבית מיט'ן עלע־בויגען אין זייט אריין און א שמייכעל צו דער בעל־הבית'טע. און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע ווערען צעשמאָלצען פּאר תענוג.

פּלוצים חאַפּט זיך אויף דער גאַסט, ווישט זיך אוים די הענד און דאָס מויל מיט'ן קלאָר ווייסען טישטוד פּונ'ם טיש, פּער־שפּילעט זיך אויף אלע קנעפּ און טהוט א זאָג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוושבע"!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־בוילה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאַסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פּנים אריין מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ'ן בעל־הבית, ווייל וויסען מיט וואָס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאָל חלילה ניט פּערגעסען קומען איבעראַכטאָג שבת...

— מיט ציענען עטליכע.
— נו?
— היינט די קליים? א שארפע פליים!
— נו?
— היינט די טאקפע?
— נו?

— וויעדער א מאל נו און אבער א מאל נו, וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט גאלד? פאהרען אין קארעטעס?

און דער כתריל־עווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. וואהרום וואס קאן א מענש פערל־אנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? וועד איז גבאי אין חברה־קדישא? וועד איז ראש וראשון? וועד איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. וועד מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה־לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. וועד איז א חשוב ביי נאטשאלסטוועו? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בענעהמען מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטוועו. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־גאסט ביי זיך אויף פיש דעם פרימטאו. דער כתריל־עווקער פרימטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, וועו ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זים ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייגענעם נוסח.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־ביילה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פרייַנד מאקאר'ס אין כתרי־לעווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקולֿ כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געווויינטילך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער ווילֿ, וואהרום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעם וואהרט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע ווילֿ שמועסען אין תוך אריין: איז וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס וויסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנהאפען א כתריֿלעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעלֿ, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בעררעלֿ, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר נעזאגט געווא־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעלֿ, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שיין זאגען שאצען? עס לאזט זיך רעדן אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין אייגענע.

— נו?

— מיט א הויף איין אייגענעם.

— נו?

אויף דער פּאַסט, איז געווען א קוואל, פון וואַנען ער האָט געשעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפּטען פון דער אייניציגער נאַזע „די פּאַהן", וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, נעווייניטליך, דער פּאַסט־מייסטער אַליין, נאכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאזעט, א פריצ'על פון זלאָדיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע. וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסטן שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאי ווי סאי טאָג ווי נאכט אין סטוקעלקע און בענעמט די שכנים אַלע ארום און ארום וואו זיי האָבען ערגיץ א גראשען. אזוי האָט געזאגט דער פּאַסט־מייסטער אַליין, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאָט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאַהן", ווי ס'איז בעוואוסט, איז דאָך א אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די אידען, זאַרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי ארום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פערשטעהט זיך, טאקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר'ן שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען ארום און ארום פון אַלע זייטען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף א חריף א געזונדער אין אידישע ענינים, א גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פראַצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליכ בלוט אויף פּסח. די אַלע זאכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אזוי שטאַרק פּאַראינטערעסירט, אז ער האָט דאָס געוואַלט דערגעהן טאקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאקי ביי די כתרילעווקער אידען אַליין, וואָס האָטש ער האָט זיי פיינט, ווי א איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָר עד היום גאָר קיין מעשה ניט.

א כתריל׳עווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאל׳עווען געהן צעהן מיל׳ צופום, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעל׳ען כמעט דאס ל׳עבען. א כתריל׳עווקער עני, א מקבל׳, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל׳ איהם חאטש ל׳צ־זען זאגען א משל׳, און סע מאכט זיך אפטמאל׳, אז ער בעקומט פאר אזא משל׳ א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט׳ן קאפ די טהיר, ס׳איז אבער אל׳ץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גל׳ייכ־ווערטעל׳. אט אזעל׳כע ל׳ייט זענען מיינע כתריל׳עווקער, און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתריל׳עווקער אידען גע־קויפט א מסוכנ׳עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ׳ם פסוק: ה ז ה ר ב נ ו י ק ט ן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט אייביג זיין א שרייבערל׳ אין דער מעשטשאנסקע אופראוע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט געריכטע שוואַרצע וואנסעם, מיט א רויטען אקאל׳עשעק און מיט א קנעפל׳ אויפ׳ן קאשקעט! און קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפל׳, אזוי האט ער זיך באל׳ד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעל׳ט דעם בויך, געוואַרען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר בריייטע אכסל׳ען מיט א מאדנעם שפאן — נאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין נאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוול׳אוויטש, אוז איז א גוטער ברודער מיט אל׳ע פריצים אין שטאדט: מיט׳ן וועטערינאר, מיט׳ן פעל׳דשער און מיט׳ן פאסט־מייסטער, און מיט אל׳ע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט׳ן פאסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אל׳ע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

מיט שטעקענס און מיט שטיינער. הוקען און טיוקען און פייפען און סוויסטשען:

„א טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!...“

קאפיטעל ה.

בעווייזט, ווי אזוי עס ווערט פון איין אנטיסעמיט א פילאזאף.

ווייטער פון דער „פריחאדסקאיע“ איז מאקאר נישט גענגען; ער איז נעבליבען, ניט דא געדאכט, א יתום, ג'ירש'עט פון די עלטערען א קליין שטיבעל מיט א שטיקעל גארטען, און א יודע־ספר איז ער דאך געווען, האט ער זיך באלד א וואוה געטהאן צו דער „סלוזשבע“, זיך געזומען צו דער פעז. בעקומען איין אויס־געשריבען הענטעל און געוואלען אין דער כתריל־עווקער מעשטשאנ־סקע אופראווע שרייבער, און נאכדעם סעקרעטאר, און נאכדעם כל ולך — און דארט האבען זיך ערשט אנגעהויבען זיינע בעגענענישען מיט זיין רעכט בעקאנט־ווערן מיט די כתריל־עווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואס ער האט מיט זיי געהאט, זענען תחילת געווען אפילו ניט אזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האבען זיך בעגונענט נאר מיט שארפע אנצוהערענישן, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאס אנדערע. ער זיי: „איצקא, בערקא, אי וועה, שבת, קוגל!“ און זיי איהם: „וואשע־בלאהארדי“ מיט א שנעל איבער'ן קאלנער און מיט איין אנצוהערענישן, אז דארט קריכט עפיס ארום...

עס מאכט זיך אמאל, הערט איהר, איין אנצוהערענישן, וואס איז ערנער צעהן מאל ווי אין טאטען אריין געשאלטען, און פארהאן ווערטער, וואס זענען ערגער טויזענד מאל פון פעטש. און אויף ווערטער זענען דאך די כתריל־עווקער אידען די ערשטע ברירות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פאר א גלייכווארט וועט אייך

לאננען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט נעהאט. אט האט איהר דאס ליעדעל אליין:

קישקעס קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויך א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, וווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מנין, זאטשעפען זיך מיט מאקארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיצינע קעפלעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו"...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודיערט אין „פריחאדסקאיע", האט ער גהאט מיט זיי בעגענענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך. און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפים א מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויך דעם נאמען „זשיד", וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געווייגטליך וואָרט, ווי למשל „פארך", האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סוויניא", און אויך זייערע איינגעזעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

א זייטינער פּאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־וועלט, מאַקאַר חאַלאַדנע, א גרויסער שונא־ישראל, איז אמת'ער צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אנטיסעמיטן אין כתריעלעווקע. וועגן ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואַלטען די פּאַרטיגע אידען דערלעבט א נקמה אין דעם המן'ען, נאָר מחמת מיט מאַקאַר'ס מפּלה וואַלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויף האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך א נעם געטהאָן צוריק אוון געזאָגט פּאַר'ן סלעדאַוואַטל, אז דאָס, וואָס זיי האָבען געערעדט, האָבען זיי געביליט — אוון דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פּוון דעמאָלט אָן וואַלט, דאָכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען אוון ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאָר ווי עפּים דורך א מין קאַפּריז פּוון דער נאַטור איז ער, אַדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פּריהער.

מאַקאַר האָט פּון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פּון אידישען פּאַלק אוון געטראָגען א שנאה טיף אין האַרצען תחילת אויף די כתריעלעווקער אידען אַליין, אוון נאָכדעם — אויף אַלע אידען פּון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען נאָר א קליינער, געטריבען א בּאַרוויסער דעם טאַטען'ס געגן אויף דער פּאַשע, פּלעגט ער ניט איין מאָל בעגענענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פּוון'ם חדר, אוון אַנשטאָט א „גוט מאָרגען" פּלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועם, געוויינטליך, איבערקריימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט א פּאַלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אַבער, צאָן־קדשים, יעקב'ס אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש"י, האָבען זיך דוקא געפּוגען פּאַר אזא זאך בעלעדיגט אוון האָבען איהם אָפּגענענטפּערט מיט א אידיש ליעדעל, וואָס חאַטש מאַקאַר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פּוּנ'ם נוסח אוון פּוון זייער לאָכען האָט ער גאָנץ גוט אַרויסגעזעהען, אז דאָס מיינט מען איהם דער־

געהט מען ביידע „דא ראבינא", און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע" — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר גערעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך ווארפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשעו, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוודל, גוטיאנטע, מאחריינ־וואסער" און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חוועראר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק". האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתרי'לעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זיי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען אריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגם מיט פלייישיגם אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרי'לעווקער פרי־סטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע. ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געווען איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געווען פערמישט

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!... — ער שרייט אזוי לאנג, ביז ער ווערד אנשלאפען. און אז ער שלאפט זיך גוט אוים און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און וויעדער דער אייגענער שטילער, עהרליכער „חוועדאר־סערדצע", וואס פריהער, גלייך ווי נאר ניט געווען.

— אדע טוואי טשאביטע, א קרענק דיר אין פנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אן זאגען מוסר און שעלטען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוווינטליך: — „שא טי סובי דומאיעש, דו באסיאק איינער? דו וועסט דאך פגר'ען ערגיץ, בודעש זדאכניט אונטער א פלויט, האב דיר אכציג שווארצע יאהר, די כפרה שאב טי באווו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!"

חוועדאר שטעהט און קראצט זיך אין דער פאטילעצע און שוויינט; ער וויסט נאנץ גוט, אז זיי זענען נערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אראפ צו זיך אויף די בארוויסע פיס און טראכט זיך: וועז האט ער נעקאנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא?!

אט אזא מין נפש איז חוועדאר.

אויך די אלע איבעריגע נפשות, וואס אין כתריעלעווקע, האבען שטענדיג א פערקעהר מיט אידען, וויייסען וואהל, אז משפת ימי בראשית זענען די אידען בעשאפען נעווארעז, זיי זאלען זיין קרעמער, סוחרים און איבערקויפערס; וואהרום קיינער קאן אזוי ניט האנדלען, דרעהען מיט'ן קאפ, ווי א איד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאס אוים: „נא טא וואני זשידי, שאב האנדליאוואלי"... און מע בעגעגענט זיך נאנץ אפט אויפ'ן מארק, און מע קען זיך איינס דאס אנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אפ כבוד איינס דאס אנדערע: הריצקא זאגט הערשקען „מאשעניק", און הערשקע זאגט הריצקען „זלאדי". און דוקא אין נוטען מוטה, און אז מע צעקריעגט זיך שוין נאר שטארק,

די כתריל'עווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאר'ס שווארצע שטשעטינערינע מארדע און דוקא חוועדאר'ס נראבע שטעבערינע סוויטקע, און ווילען ניט אראפ פון זייער הענד. די כתריל'עווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטא וואס, קאן זיי אונטערוקען חוועאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טארבע מיט עפיס נאך און אנהאדעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואס... נאר ס'איז א טעות, חוועדאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער וויסט גאנץ גוט, אז דאס, וואס זיי עסען — מעג ער, חוועדאר, אויך עסען, און דאס וואס ער, חוועדאר, עסט — טארען זיי ניט עסען. פאר וואס? — דאס איז שוין ניט זיין עסק. למאי א בלאז טהון דאס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אדער אנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אדער אפטראגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערבי איז ניט שייך, און איטליכער בעראף זיך האלטען ביי זיינעם. און טאמער מאכט זיך א מאל, חוועדאר קאן ניט איינהאלטען זיך און טהוט א לאך, למשל, פסח פון דער טרוקענער מצה: „רוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!" — האקט מען איהם אף די פלייגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואיא סוויניא, חזיר, לוטשע?" — און חוועדאר בלייבט שטיל.

חוועדאר איז אבער שטיל נאר דעמאלט, ווען ער איז ניכטער. ביז ער פערטרינקט זיך ניט אזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם. דאס טרעפט זיך מיט חוועדאר'ען זעהר זעל־טען. נאר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאלט — חיות ניט זיכער! דעמאלט הויבט ער אן זיך שלאגען מיט די הענד אין האלצען ארייז, ווייגען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואס האט מען צו איהם? פאר וואס זויגט מען זיין בלוט, פאר וואס עסט מען זיין פלייש? אט געהט ער און מאכט א תל־עולם פון גאנץ כתריל'עווקע!...

— אחאדי נא סיודי, חוועראר סערדצע! נא פיי טשארקא לחיים, א סיבה דיר אין פנים! — זאגט מען צו איהם שבת נאכ'ן קידוש, און חוועראר טהוט אויס דאם היטעל, האלט דאם גלעזל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אלעמען א גוט יאהר.

— דאי באזשע זדראווסטוואוואט! — און ער קעהרט איבער דאם גלעזל מיט'ן קאפ אינאיינעם און פערקרימט זיך שטארק־שטארק, מאכט אזא תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאם ערשטע מאל אויף זיין לעבען אזא ביטערע משקה:

— דוזשע הירקע, נעהיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!*

— נא, זאקוסי מיט א קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאטאק שבת'קאוע בולקע! — זאגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט א שטיקעל קוילעטש.

וועדליג די כתרי־עווקער אידען שעלטען חוועראר'ען מיט טוידטע קללות, קאנט איהר אפשר איבערקלערען, אז מע מיינט דאם חלילה ערנסט? זאל אייך גאט היטען פון אזא געדאנק! זיי וועלען אייך פאר חוועראר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאק באַרשטש, דערפאר וואם ער איז איין ערל אין עהרליכער; גאלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פאמע־ניצע, צוהאלטען די ציעג ביז האפקע וועט זי אויסמעלקען, אריינ־טראגען שפענער, אנגיסען וואסער א פאס, איבערשווייגקען דאם געפעס, ווי א רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער א נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאם קינד אויך. קיינער קאן ניט אזוי פער־שלעפערען א קינד, ווי חוועראר; קיינער קאן ניט אזוי זאבאוועז, פערשפיעלען א קינד, ווי חוועראר, קנאקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאפען מיט די פינגער, חארחלען מיט'ן האלז און חריוקען ווי א חזיר וכדומה אזעלבע שטיק. און דערפאר האבען

---

* שמאַרק ביטער, חאָב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאר דער שבת־גוי, וואס פערלעשט די ליכט פרייטאג־צו־נאכטס פאר גאנץ כתריעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, וואס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאנצער שטאדט, וכדומה נאך א סך אזעלכע ערלים קאן מען אנרופען מיט'ן נאמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתריעווקע האט כלל וכלל נישט געהאט וואס מורא צו האבען, און די דארטיגע אידען וואלטען זיך געקאנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, וואלם זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאזיגע „פעלקער" אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין. חוועדאר ווייסט וואוהל, אז חאטש דער מיוחס, דער תושב אין כתריעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעם, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראגען די פאמעניצע וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, וואס ער איז צו זיי געוואהנט געוואארען פון כמה וכמה יאהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאן ניט בעשטעהן פון סאמע גענעראלען, עס מוזען זיין אויך פראסטע סאלדאטען. אמת, א סך גענעראלען, דאס הייסט כתריעווקער אידען, וואלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאר דעם פראסטען סאלדאט; נאר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע פערקאהרט, מוז מען האבען גענעראלען אויך, פון סאמע סאלדאטען קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראלען פון כתריעווקע, וואס האבען ווער ס'זאל זיי בעדיענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאלדאט, וואס האט וועמען צו בעדיענען און חאפען ביי וועמען א שטיקל קוילעטש און ביי וועמען א טרונק בראנפען.

וואַרען ביי זיי מיט אַ מאָל די פּריוילעגיעס אויף שטענדיג. אייז שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האָפענונג איז געווען ביי זיי: טאָמער איז דאָס אַ רמיון, אַ ליגען — אַ קשיא אויף אַ מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, אַ יונגערמאַן אַ משכיל און אַ שענער שרייבער אַ בעל־לשון־קודש, אפשר צולעב דער שענער מליצה איז ער פערקראָבען דער רוח וווייסט וואוהין? וויים איך — פזמונות, סע קאָן ניט זיין! און בכדי צו שטאַרקען איינער דעם אַנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האָט מען געמוסען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען, וואָס איין אַנדערס מאָל האָט מען זיך בעדאַרפט האַלטען ביי די זיי־טען לאַכענדיג. דער חסרון איז אַבער געווען, וואָס אַצינד האָט קיינער ניט געלאַכט. עס האָט זיי נישט געמוסען קיינעם קיין געלעכטער. עפּיס אַ משונה־מאַדנער אומעט האָט זיך אויסגעגאָסען אויף אַלע־מען, און דאָס האָרץ האָט איטליכען געוואָגט, אז ד אַ ר ט האָט בעדאַרפט פאַרקומען עפּיס זעהר אַ מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אַוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אַלטער בעקאַנטער זיידעל, דער איינציגער, וואָס שרייבט־אויס דאָס בלאַט, איז נאָר־וואָס געקומען פון דער פאָסט אַ צעקאַכטער, אַ צעטראָגענער, דאָס פּנים פינסטער ווי די ערד און ווי אַנגע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט. און מע האָט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאַקי איין אמת.

„א גליק, וואָס חאָטש דא אין כתריעלעווקע קאָן אזא חתונה ניט פאַרקומען, וואָס דא קאָן אזא־נ־אומגליק ניט געשען!"

אזוי האָבען זיי זיך געטרייסט איינס דאָס אנדערע, נאָר אין הארצען האָבען זיי זיך געטראַכט: אַ קשיא אויף אַ מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאָן פון איין פונק אויך ווערען אַ שרפּה, זיך אויסלאָזען מיט אַ העליש פייער. און די כתריעלעווקער אידען האָבען זיך אַנגעהויבען פאַוואַלינקע ארומקוקען, וואו האַלטען זיי אקאַרשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אַנדערע פעלקער"...

די פֿאַנאַדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטן, א האַנד פון א מענשן און א בלייענע פערער איז נאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבן... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זונתי מרת דבורה'ל זאָל לעבן און אַלע קינדערלעך זאָלן געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאליקל און חנה'לע און גענענדיל, א חוץ נאָר, וואָס מען איז אַנגעשראָקן זעהר שטאַרק פון'ם האַגל און פון'ם שטורמוינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשן, און מיר בעטן אייך, איך און זונתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער־טראַכטן, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אליקל און חנה'לע און גענענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבן אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אזוי איז ביי אייך די פֿאַנאַדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבן קלוגע מענשן בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אז אזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישן די שורות, ווי אידן, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעווייזט זיי א פינגער — וועלן זיי אייך טרעפן וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי א וואָרט — וועלן זיי אייך באַלד זאָגן אַנדערע צווויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאַרגענע רעטענישן.

דעם שוחט'ס איידעם'ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט ארוים ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבן דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און א שווארצער שאַטן, א ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגן איבער זייערע פנימ'ער: צוגענומען גע־

איז עפּעס א מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי אַיין אומגלויק הלילה, ביי א חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פּריהער פון אַלעמען, וועדר אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־ארום. שלאָפּט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אַריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פּאַלען פון די פּים און אַליין קראַנק ווערען. מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין א ווינקעלע, גליהען ווי אַיין אויוועז, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען א טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט ארומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

א קליין בריוועל און א גרויסער רעש.

נאָר אזא מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאַנען פאַרשטעלען, וואָס פּאַר א קאַכעניש ס'איז געווען אין כתריליעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פּסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אַנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאָט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גארנישט, האָט איינער א שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם א בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואַרט איז וואַרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגעזעצט אויף פּראָסט זשארגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אַריין, פריער זאָל זיין צו זיי און פריער צו זייער הויזגעזוינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע וועדטער. הנה זייט וויסען, אז

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאל קיין פאראיבעל ניט האבן, וואס ער רעדט אזעלכע הארבע ווערטער מיט זיינע כתריליעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיר, ליעבער פריינד, אליין א כתריליעווקער. דאס בין איך געבאירן, דאס בין איך אויפגעוואכסען, דורכגענאנגען אלע זייערע חדרים און שקאלעם, דאס האב איך חתונה געהאט למזל און זיך אוועק־ געלאזט נאכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען בריטען רעש'דיגען ים, וואס מע רופט איהם „לעבען" און וואס די חוצ־ לעם זיינע ווארפען העכער הייזער, און חאטש מען איז שטענ־ דיג אינ'ם דאזיגען טומעל פערטאראמט און פערטראסקעט, פון דעסטוועגען האב איך נאך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתריליעווקע זאל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתריליעווקער אידען, זאלען זיך פרוכפערען און מעהרען; און אלע מאל, וועו עס טרעפט זיך דא ביי אונז עפים איין אויסנאם, א צרה, א בראך, איין אומגליק, טראכט איך מיר בשעת מעשה: וואס טהוט זיך אצינד ד א ר ט ע ן, איז מיין פאטערלאנד?... כתריליעווקע, דאספט איהר וויסען, ווי קליין און ארעם און עלענד און פערווארפען דאס זאל ניט זיין, איז דאך געבונדען מיט דער גאנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט א מין דראט אזעלבען, וואס אז מע גיט א קלאפ אין איין עק, גיט זיך עס אפ באלד אינ'ם אנדערען עק! אדער איך קאן זאגען אזוי: כתריליעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאמעס בויך, וואס איז געבונדעז, צענויפגעוואכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאפעל און פיהלט אלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאמען. א חדוש איז מיר נאר אויף איין זאך: פאר וואס פיהלט כתריליעווקע אלעמענס צרות מיט אלעמענס וועהטיגען פון דער גאנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתריליעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתריליעווקער? דאס כתריליעווקע

האַרצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואָס, מיינט איהר? נאָר איבער דעם, וואָס מענשען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאָגט דער אַזוי, זאָגט דער: טאָמער פּאַרקעהרט? האָלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אַן זייער קריוודע: סטייטש, וואָס האָט מען נעבאַך צו אַיין אַרעם פּאָלק, וואָס טשע־פּעט קיינעם ניט, וואָס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג אַרבייטען די ערד? קומט דער אַנדערער און ווערד אַ שתדלן פּאַר'ן ענג־לענדער, בעווייזט־אוים מיט ראיות, אַז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואָס מיר געבילדעטע, אַז מע בראָקט מענטשען, אַזוי ווי קרויט!" — „וועד איז אייך שולדיג, אַז איהר זענט אַ בהמה?" — „אַ בהמה זענט איהר נאָר אַליין בצורת פערד!"... בקיצור — פּעטש, עדות, פּאַפּיערען, מיראַוואַי, אַלדי חלשות! דאָבט זיך, אין פּלוג, וואָס קעהר זיך אַן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, ענייִם ואביונים, דלותים, שלעפּערס, אַ לאַנד, וואָס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אַלדי שוואַרצע יאָהר, אין אַפריקא? צי אַשטייגער, אייך דאַרף טאָקי דאַרען דער קאָפּ פּאַר סערביע, וואָס עטליכע אַפיצירען האָבען זיך מיישב געווען און האָבען איינמאָל אין מיטען ביינאַבט זיך אויפגעהאַפּט, אַנגעפּאַלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אַלכסנדר און די קיסרינע דראָגע און אַרויסגעוואָרפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרוים? סטייטש, זאָגט איהר, אַנפּאַלען אויף יענעם בשעת ער שלאָפט און מאָכען איהם די קץ, דאָס פּאַסט, זאָגט איהר, פּאַר פּראַים, ווילדע מענשענפרעסער, דאַרטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אַבער אַיין אַנדער זאַך: וואָס געהט דאָס אייך אַן מעהר פון אַלעמען? איהר האָט שוין טאָקי מעהר קיין שום דאָגות ניט? חתונה נעמאָבט און פערזאָרגט אַלע קינ־דער — און אַיין עק? איך פרעג אייך, למאי זאָלט איהר האָבען אַ טבע אַריינשטעקען אומעטום די נאָז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אָהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטעדטעל!...

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אויס אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתריעלעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דאָרטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בענעגענעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, אוז פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתריעלעווקע האט אזוי געליטטען: פארט א אונזערינגער, איין אייגענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען אוז נעמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהאן דעמאלט אין כתריעלעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתריעלעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתריעלעווקער זענען ווייט פון בלוט; א כתריעלעווקער, אז עה דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפים אנדערש; מיינען מיינט מען יסורים.

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

א פּאָעמע.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האלטען זיך?... דאס איז דער משל, אוז דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אהיים אוז לעבט אייך אין פריעדען, אוז לאז אייער פאטער זיין דארטען א מליץ־יושר פאר אייך אוז פאר אונז אוז פאר כלל ישראל.

אזוי האט ג'פסק'עט רב יוזיפיל דעם משפט. אוז דער עולם איז זיך צעגאנגען אהיים.

אויף איבעראכטאג שבת זענען די מאירם מיט די שניאורם געקומען אין בית־המדרש אוז האבען זיך אוועקגעשטעלט דאוונען ביי דער טהיר. וויפיל מע האט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט אוז רב יוזיפיל דער רב פון דער אנדערער זייט — זיי האבען נישט געוואלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז א בעלן אויף אייז אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאל ער זיך ווענדען קיין כתריל'עווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אדער צו שניאור'ען — ס'איז אלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר אוז נישט שניאור. עס שטעהט א לעריגע שטאדט — איין עבירה פאר גאט!

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאן אבער איין עצה, אז איהר זאלט ביידע זיצען אין מזרח־וואנט, א שטאדט נעבען א שטאדט. דאס האב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער טאטענ'ס שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטעדט, א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידער־לער, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען גע־זונטערהייט ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט זיך פארשפארען קריעגען. אי וואס? די קשיא: וואס וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאס געשרי־בען, אז א רב אדער גלאט א איד מוז דוקא האבען איין אייגענע שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ'ם אלטען בית־המדרש? וואהרום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואס איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואס געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מ ל א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו — פול די גאנצע וועלט! ווי באלד אזוי, היינט וואס איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אז, אדער גאר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאוונט! מ ש ל ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואס איז דאס געגליכען? צו א מלך, וואס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צע־אמפערט צווישען זיך און זענען פאר'ן מלך אין די אויגען אריינ־געפאהרען אייגער דעם אנדערען אין די בערד אריין און האבען גאר פארגעסען, צולייעב וואס זיי זענען געקומען און פאר וועמען זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האט באפוילען, מע זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייט אין דרוי־סען ארויס און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ ג־לוסט? וואס האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין,

זענט נעבאך ביידע זעהר נערעכט. איהר האָט נעבאך ביידע נע־
האָט איין טאָטען — און א שענעם טאָטען, לאָז ער האָבען א ליכטי־
נען גן־ערד. דער חסרון איז נאָר, וואָס ער האָט אייך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאָזט סך־הכל איין שטאָדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאָטענ'ס שטאָדט, פֿאַרט איין אייגענע שטאָדט
אין מזרח־וואָנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש.
מיט דער האָנט אַוועקמאָכען קאָן מען דאָס נישט. נאָר וואָס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאָנען פֿארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאָדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פֿארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאָדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; וואָרום
אז איין מענטש זאל, למשל, האָבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאָדט, און א מאל אויף יענער, אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פֿרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען אָרט — קאָן דאָס ניט זיין. למשל, אט האלט איד
די רעכטע האנד אט־דאָ אויף דעם ספר. לאָם איך, אשטייגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען אָרט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאָן איד
נישט. פֿאר וואָס? וויל דער אויבערשטער האָט אזוי באַ־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פֿארשטאנד קאָן דאָס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואָס טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האָבען פֿארט
געהאָט נעבאך נאָר איין טאָטען, וואָס האָט זיי איבערגעלאָזט סך־הכל
איין שטאָדט? איטליכען וויל זיך — פֿארט איין אייגענע שטאָדט
אין מזרח־וואָנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתריל'עווקער בית־המדרש.
מיט דער האָנט אַוועקמאָכען קאָן מען דאָס נישט! קומט אוים:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאָדט? א שטאָדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואָס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאָגט: נא דיר

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אז מע קומט צו איהם מיט א משפט, זעהט מען ערשט דעמאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָר חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירם מיט די שניאורס געקומען צום רב רב יוזיפיל אויף א דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין א פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געווען צו הערען, ווי אזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פסק'ענען? ווי אזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־אויסאיינציגע שטאָדט צוויישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך אָביסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אז פאר'ן משפט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער ערות. און גלאָט בעלי־בתים האָבען געריכט. וועד עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט א וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט א סך וועדטער. רב יוזיפיל איז א מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אז רב יוזיפיל איז א שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אז וויפיעל א מענש זאָל נישט רעדען, מוז ער אמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט נעריכט און נעריכט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אז דער עולם האָט אויפגעהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אַנגערופען צו די מאירם און שניאורס לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטיינער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אזוי. וועדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איר. או איהר

ד.

דאָס כתריל־עווקע זאָל נישט זיין אזא העק אוּן ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, אוּן דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאָזעטען, צייטונגען אוּן זשורנאָלען, וואָלט די וועלט געווים געהאָט צו טהון מיט רב יוזיפיל דעם רב. אָלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם אוּן מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע גלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך גלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך אוּן הערען פון זיין מויל אָלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראָפען אוּן צייכנער וואָלטען אראָפגענומען זיין בילד אוּן וואָלטען עס פערשפרייט אין אָלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם געדולט דעם קאָפ, נישט גלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אלסדינג. וואָס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת־הנפש? וואָס פאָר א מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאָרע־טען, אוּן צי האָלט ער פון פאָהרען אויף א וועלאָסיפעד, וכדומה? נאָר אזוי ווי כתריל־עווקע איז א העק אוּן עס ליגט פערוואָרפען וווייט פון דער גרויסער וועלט, אוּן דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאָזעטען, צייטונגען אוּן זשורנאָלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפיל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט א מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע גלעהרטע אוּן בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראָפען אוּן צייכנער נעמען נישט אראָפ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. אוּן רב יוזיפיל לעבט זיך אָפ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אהן געפילדער, אהן טאָראָאָם. קיינער וווייסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתריל־עווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האָלט פון איהם איין עולם ומלואו אוּן גיט איהם אָפ פיעל־פיעל כבוד (קיין גלעלד איז אין כתריל־עווקע נישטא, אָבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אז ער איז א נסתר, א פער־

מאמע זענען אזוי ווייט אריין אין דער רציחה, אז ביי איינעם אין האנד איז געווען א זשמוט מיט שווארצע האר (פון מאיר'ס בארד) און ביי'ם צווייטען אין האנד איז געווען א זשמוט מיט רויטע האר (פון שניאור'ס בארד), און אויף פלעקען בלויע האבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פנימ'ער, און ביי איינעם פון זיי האט זיך געטהאן א לאז בלוט פון דער נאז.

כל זמן עס האט נאר געהאלטען ביי בערד אליין מיט פעטש, קלעפ, בובענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען, האט עזריאל דער שמש נאך געקאנט רעדען א פאר ווערטער, זאגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האט עזריאל מעהר נישט געקאנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון א נאז — איז זעהר א מיאוסע זאך, וואס פאסט פאר גויים. נישט פאר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האט נישט לאנג געטראכט, האט זיך געגעבען א לאז־אווק אין פאליש אריין, געהאפט איין עמער וואסער און געגעבען א גאס־אוים אויף ביידע ברידער.

קאלט וואסער איז פון תמיד אן, זינט די וועלט שטעהט, דאס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען א מענשען; א מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצארן, אז ער בעקומט א קאלטע באד, אזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אפגע־סיהלט און קומט צו זיינע געדאנקען... פון דעם דאזיגען אומ־געריכטען קאלטען באד, וואס עזריאל האט זיי מכבד געווען, האבען די מאירס מיט די שניאורס ווי אויפגעוואכט פון שלאף, האבען זיך א קוק געטהאן איינס דאס אנדערע אין די אויגען אריין און האבען זיך פערשעמט, ווי אדם מיט חוה'ן בשעת זיי האבען פער־זוכט פונ'ם עץ־הדעת און דערזעהען, אז זיי זענען נאקעט... און טאקי דעם זעלבען שבת־צו־נאכטס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאנגען מיט נאך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך צערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען געפינען.

— פֿאוואָלי, אַט וואָלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאָך אַ צעטראָטענער אונטער זייערע פיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פֿאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאָטען פון קינדער!...

די מאירם מיט די שניאורם האָבען אַבער אין זינען געהאָט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאָטענ'ס שטאָדט, — און האָבען זיך ביידע נעגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אויף, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערם, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אריין מיט די פֿלייצעם אין וואַנד אריין און מיט די פּיס אין דער פּאַרלאָגע, און פון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָם אַנדערע און אַנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די צייהן און נעחאַרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערווייל אויסגעגליכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירם מיט די שניאורם און דערזעהען ווי זיי לינגען ביידע און האַלטען איינס דאָם אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פע, שעמען מעגט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליכע ברידער פון איין טאָטע־מאָמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פע!...

עזריאל דער שמש האָט אַבער ארויסגעזעהען, אַז אין דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר נאָנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רער, קאָז מען זאָגען, אונטערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פון איין טאָטע־

חאפען זיך ביי די בערד, אדער אריינפאהרען אויער דעם אנדערען אין די אויגען אריין. מע דארף אבער נישט פערגעסען, אז די מאירם מיט די שניאורם זענען געווען טאטענס קינדער, אנשטענדיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואס זאלען אנפאלען אויפן אויף דאם אנדערע, אזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האבען אפגעווארט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פון'ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאלט זעהן, ווער עס וועט פריהער פערחאפען דעם טאטענ'ס שטאדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאהר האבען זיך נעצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל'ען מיט די שליסעל. און אז עזריאל מיט דער קאלטענעוואטער בארד איז אנגעקומען, האט ער נישט געקאנט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאס בשום אופן, ווייל ביידע ברידער האבען זיך צוגעשפארט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט געוואלט אפטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואס־זשע וועט זיין דערפון? — האט זיי עזריאל א זאג געטהאן און געגנומען בשעת מעשה א שמעק טאבאק. — מילא, אז איהר וועט אזוי שטעהן ביידע אנגעשפארט, ווי די צאפעס, וועל איך נישט קאנען עפענען די טהיר, און דאס בית־המדרש וועט שטעהן אזוי צוגעשלאסען א גאנצען טאג. ס'איז עפים א תכלית? נו, אדרבה, זאגט שוין איהר אליין!

עס וווייזט אוים, אז די דאזיגע וועלט האבען געהאט א ווירקונג, מחמת די מאירם מיט די שניאורם האבען זיך ביידע געגעבען א רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אנדערער לינקס, געמאכט איין ארט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאל קאנען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אז דער רוקער האט זיך נעגעבען א רוק און די טהיר האט זיך נעגעבען איין עפען־אויף, האבען זיך די מאירם מיט די שניאורם נעגעבען ביידע א לאו־אריין.

דעם ערשטען שבת איז מאיר נעקומען אַביסעל פריהער און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענס שטאַדט. און שניאור איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור נעקומען פריהער און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דעם טאַטענס אָרט, און מאיר איז געשטאַנען די גאַנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האָט זיך מיישב געווען מאיר און האָט זיך געפעדערט גאַנץ פריה, האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער שטאַדט, איבערגעדאַנקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ—און טהו מיר עפּים! האָט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער און זעצט זיך אַוועק אויף דער שטאַדט און דאַנקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ — און רוף מיך קנאַקניסל! האָט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער... אַזוי לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאָל אין א שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהן ביידע אין איין צייט, ס'איז נאָך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האָבען זיך אַוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאָס בית־המדרש איז נאָך געווען צו), און מע האָט זיך געגנומען קוקען אַהין ווערטער. נאָר מלא גזלן איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, וואָס זענען גרייט אָט־אָט אריינשפרינגען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אַריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אַזוי, דאַרפען מיר רעכענען, זענען אמאָל געשטאַנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אַליין אין פעלד, אונטער גאָט'ס הימל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינס דאָס אַנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האָבען מיר, הייסט דאָס, איבערגעלאָזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אַקעגען דאָס אַנדערע אַנגעדרודעלט, ווי די העהנער, און גרייט אַדער אַנ־

איין אייגענע שטאדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואנד, און סיין זוהן האט ער נישט, וועט דאך די שטאדט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר, אם ירצה השם, אריבערגעהן צו מאיר'ען, וועט אויסקומען, אז מאיר וועט האבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואנד, און שניאור — אפילו א האלבע נישט! פרעגט זיך א קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אזא טענה, האט זיך אריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, א איד א נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז ארוים מיט א פייער: „אביסעל איין עזות! איך בין נאך ניט אלט קיין פערציג יאהר אפילו און האב נאך, ערשטענס, בדעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואנען ווייסט מען, אז איך וועל שוין קיינמאל נישט האבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאקי נישט האבען, אבער מיין ווייב קאן נאך האבען א יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאר עטליכע יונגלעך! אביסעל איין עזות פון א שייגעץ!"

האבען זיך מענשען אריינגעלעגט אין א שלום, געוואלט מאבען א שטיקעל פשרה, „יאק נע פסק טא פסאקעץ", מע זאל אפשאצען די שטאדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אנדערען זאל אויסצאהלען. דאבט זיך, א גלייכע פשרה? איא? איז דער חסרון, וואס ביידע ברידער האבען נישט געוואלט הערען פון ארויסצאהלען. ס'איז זיי נישט געגאנגען אין געלד — געלד איז בלאטע; ס'איז נעגאנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעים: פאר וואס זאל א ברודער זיין אזא איינגעשפארטע זאך און נישט צולאזען דעם צווייטען ברודער? און פאר וואס זאלסט דו זיצען אויפ'ן טאטענס ארט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט גענאנגען אזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האט נישט פערגונען דעם אנדערען, ווי זאגט מען דאס: ג ם ל י ג ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האבען גענומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אנדערען אויף צו־להכעיס. א קליניגקייט — נצחון?

איין אייגענע שטאָדט אינ'ם אלטען כתריאלעווקער בית־המדרש. אויבען־אַן אין מזרח, סאָמע די צווייטע שטאָדט פון רב יוזיפל דעם רב, די אַנדערע, היסט דאָס, פונ'ם ארון־קודש. אמת, די כתריאלעווקער חכמים זאָגען אפילו אַ גלייכווערטעל, אז ס'איז גלייכער איין אייגען דאָרף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי א גלייכווערטעל, אוז אז גאָט העלפט, מע האָט זיך טאקי איין אייגענע שטאָדט, אוז נאָך אין מזרח־וואַנד דערצו, איז טאקי נישט שלעכט. אוז בעסער פון גאָרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א שטיקעל נחלה, איין אייגענע שטאָדט אין אלטען כתריאלעווקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען א קלייניגקייט — אָנזאָגען, וועמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר'ען, צי שניאור'ען?

אפנים, רב שמשון, זאל ער מיר מוחל זיין, האָט זיך גאָר ניט גערעכט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פליצעם אוז היט אונז די טריט, אַניט, וואלט ער זיכער געשריבען א צוואה, אָדער אזוי אָנגעזאָגט פאר ערות, וועמען פון די צוויי זיהן לאָזט ער איבער זיין מאיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואָס נאָך שלשים שוין אַרויסגעשפרונגען א מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געטענה'ט, אז על־פי דין קומט דעם טאטענ'ם שטאָדט א י ה ם. וואַרום ער איז דאָך דער עלטערער (אויף א גוטע האלבע שעה!). אוז שניאור האָט געטענה'ט צוויי טענות מיט א מאל: ערשטענס, ווייסט מען ניט, ווער איז פון זיי דער עלטערער, וואַרום וועדליג די מאַמע דערצעהלט, אז מע האָט זיי קינדוויז פערביטען, קאָן דאָך געמאהלט זיין, אז ער, שניאור היסט דאָס, איז מאיר, אוז מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר א שוועהר א נגיד, וואָס האָט אויך

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתריעלעווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשון'ען אליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד ווינציגער אלע מאל מיט א אידען. משונה־מאדנע ברואים אָט די כתריעלעווקער אידען: לאַ־די זיי זענען אזעלכע ארעמע לייט, וואָס זענען קיינמאל נישט זאט, וואלטען זיי נאך א בעלן געווען, אז קיינער זאל ביי זיי נישט שטארבען. זייער אוינציגער טרייסט איז, וואָס שטארבען שטארבט מען אומעטום, אפילו אין פּאריז, און וואָס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אויס קיינער, און אפילו רויטשילד אליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטוועגען, אז עס קומט די צייט פון שטארבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באָרד האָט געלעבט, זענען די מאירס מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון באָרד איז געשטארבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואסער, גרייט געווען אלע מינוט ארויפּפאלען איינם אויף דאָס אנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאגט איהר, איבער וואָס קריעגען זיך קינדער נאכ'ן טאטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאזט פאר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אדער קארגשאפט, נאָר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאט. דאָך זאלט איהר ניט מיינען, אז רב שמשון האָט חלילה ניט איבערגעלאזט זיינע קינדער גארנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאזט נאָך זיך א מאיאנטעק, א מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אדער פערקויפען. דאָס איז געווען

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אזא מעשה נישט געטראָפען קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפען, האָט זיך עס נעטראָפען ערגיץ וויים איך מיט וועמען, מיט א דיענסטמיידעל, אָדער אזוי מיט א אידישער טאָכטער נעבאָך, וואָס איז פערפיהרט געוואָרען דורך א צופאָל, געפאָלען א קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקיצור, די מאירם מיט די שניאורס האָבען געהאָט א טאָטען, און נאָך א שענעם טאָטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, א איד איין עהרליכער, און געהאָט האָט דער רב שמשון א בארד, א גרויסע, א רייכע, א שענע בארד, א „זקנה"! מע קאָן זאָגען, אז ביי רב שמשונ'ען איז געווען מעהר בארד ווי פנים, איבער דער דאָזיגער בארד האָט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאָס פנים, און דערפאָר טאָקי האָט ער אין כתריעלעווקע נישט געהאָט קיין אנדער נאָמען, ווי רב שמשון בארד.

און געווען איז דער רב שמשון בארד... לאָמיך אזוי וויסען בייז, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען א איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאַלטען מיט'ן דלות; א מאָל האָט ער בייגעקומען דעם דלות, א מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתרי־לעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פאר'ן דלות, שטעלען איהם אויס דריי פייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון בארד אזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאַלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון בארד.

— אוי־וואַ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון בארד אויך אוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

גרויס זענען די ווערק פון נאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום וער ווייסט וואס דאָ וואָלט געקאָנט ארויס, וועז, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיינ איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרי"עווקע האָט זיך לעת־עתה אזא מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אלא וואס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. א קשיא, טאָמער איז געמאַהלט, אז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אז עס מאַכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען??!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירם און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אבי־סע"ל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגערין. און האָבען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גליך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאָז גאָט היטען! אזא זאך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטא, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אהן א טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אז א קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט וויסען, וער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'וואָל אמאָל דורכנעפאָלען ביי אונז אזא מעשה, האָט זיך עס נעווים געטראָפען ערגיץ אין אדעם, אין פאריז, אדער אין דעם וויטען אמעריקא... פאר כתרי"עווקע

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי אזן מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: „ווער איז מאיר אזן ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור אזן שניאור־מאיר. אזן מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירם מיט די שניאורם". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירם אזן צוויי שניאורם, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז נעווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ן, ווען מע האָט בעראַרפט שמייסען שניאור'ן, אדער פערקעהרט, מע האָט אריינגעצימבעלט שניאור'ן, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ן. אזן בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פאָלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אקאָרשט אַוועק ביידע, ווען ניט זיין קיין קנאָה, מיך געשמיסען, דיך געשמיסען, אַ שענע ריינע כפּרה, צווישען דער משפּחה ווען דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירם מיט די שניאורם האָבען זיך אויפגעהאפּט אויף די פיס, איז מיט אַ מאָל געווארען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאָכט פאַר אַ מיי. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אָפּנים, ביידע צו־פריה אָנגעהויבען רויכערען ציגארען?), אזן ביי מאיר'ן האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך אזן אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), אזן ביי שניאור'ן — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואָכסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אָפּנים, ביידע צו־שטאַרק גערויכערט ציגארען), אזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, אזן דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, אזן אויס־געזוהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

— ווייס איך וואָס איהר רעדט! דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואָס ס'האָט זיך מיר נע'חלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאָהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אַך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאָר די אויגען, אז דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאָר צוויי אויגען!

— ס'א גוטער משל! פּאַרשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אז מאיר, און די אנדערע — אז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאנסביל'ען געפאל'ען אויף איין עצה. פּאַרט מאנסביל'ען!

— ווייסט איהר וואָס? אָט פּרובט זיי געבען זויגען, וועל'ען מיר זעהען: דער וואָס וועט אננעמען ביי דער מוטער, איז א סימן, אז ס'איז מאיר, און דער וואָס וועט אננעמען ביי דער אם, איז א סימן, אז ס'איז שניאור. א פּראָסטער שכל!

כך הוה. ביידע ברעקל'ער, מע האָט זיי נאָר צוגעטול'יעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעהאָפּט ווי נאָר א תענית, געצויגען ווי פּיאָווקעס, געסמאָקצעט מיט די ליפּען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פיסל'ך און אונטערגעוואָרטשעט, ווי הונגעריגע הינטל'ער.

— גאָט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האָט באַשאפען די וועלט!...

אזוי האָבען געזאָגט די מאנסביל'ען מיט טרערען אין די אויגען און זענען א בעל'ן געווען אויף טשיקאָווע פּרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואָס דא ווערט זיין? און מע האָט די קינדערל'ך נעבאָך אָפּגעריסען פון דער ברוסט, און מע האָט זיי איבערגעל'עגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס אָרט און מאיר'ען אויף שניאור'ס אָרט — וואָס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אז זיי האָבען נישט געזויגען? נאָך א מין זויגען!...

מע זיין ווי אַרעם, וועט ער אויף דער נאַס קיין קינד נישט ארויס־ווארפען און אויף פרעמדע הענר דאַס נישט אוועקגעבען, סיידען חלילה א יתום...

בעשטעלט א צוזויגערין, האט די מוטער געגומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ן אויף א גוטע האלבע שעה), און שניאור'ן האט זי אוועקגעגעבען דער אם. נאר אזוי ווי די אם איז אויך געווען, נישט פאר אייך געדאכט, א אידינע נישט קיין געזונדע, האבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאך אויסגעאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך גערישען אויף די גלייכע וועגד.

ויהי היום, האט מען געגומען איינמאל די קינדער באדעו. געווויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאן זיי די העמדלער און ארויינגעלעגט זיי ביידען אין היים וואסער אריין, זענען ביידע ברעקלעך געווארען רויט און אנגעבלאזען, ווי פאחירלעך; עם ווייזט אוים, אז זיי האבען פון דעם באד משונה הנאה געהאט — א איד האט ליעב א באד... ביידע זויגערינס זענען געשטאנען איבער דער מולטער און האבען אונטערגענאסען אלע מאל פריש וואסער, און די קינדער האבען אנגעקוואלען, געמאכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי א זשוקעל, האט איהר געזעהען אמאל, אז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייבל ארויף. אפגע־באדעו, האט מען דאס פארעל ארויסגענומען, איינגעהילט אין א ליילעך (איין ליילעך) און אריינגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אריין), זיי זאלען זיך אביסעל אפטריקענען. און אז ס'איז געקומען צום אנטהון זיי צוריק די העמדלער, האט מען נישט גע־קאנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אווען א שפארעניש צווישען דער מאמען און די זויגערין:

— זעה נאר, זעה, כ'וואלט געמעגט שווערען, אז דאס איז נאר מאיר און יענץ איז שניאור!

די יורשים

א.

„די מאירס מיט די שניאורס"... אייגענטלעך, זענען דאס געווען נאר א י י ן מאיר און נאר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אזוי שטארק עהנליך איינס מיט דאס אנדערע, אז עס זענען געווען צייטען, וואס ס'איז כמעט אונ־ מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דא מאיר און ווער איז דא שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האט זיך געטראפען מיט זיי א מעשה, מע האט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאן זיין, אז מע האט זיי טאקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דארפט איהר וויסען, א אידינע א קלייניטשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאר זעהר א קינדעלדיגע. דאס הייסט, זי האט אויך איהר לעבען שטארק געקינדעלט; אלע יאהר, אלע יאהר האט זי געהאט א קינד. דאס קינד האט אבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאהר און איז, נישט פאר אייך געדאכט, אוועקגעקומען. אזוי לאנג, ביז זי האט אויפגעהערט צו קינדלען און האט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האט זי נאט בענליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פארעל! איז איהר אבער שווער געווען אליין אויסצוויגען ביידע קינדער, האט זי נעבאך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האט זי געהאט? א כתריעוקער איד, ער

די יורשים

נעשריבען אין יאהר 1902.

באקומט גאר דעמאלט איין אנדער פנים, ווי אין פסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „וה י ה, און עס וועט זיין, ב י ו ם ה ה ו א, דאס הייסט, אז משיח וועט קומען!"... (שטעלט זיך אפ).

און אפשר, הא?... וועו איך בין רויטשילד, קאן זיין, אז איך בין נאר מבטל דאס גלעלט. אויס גלעלט! וואהרום, לאמיר זיך ניט נאררען, וואס איז דענן גלעלט? — גלעלט איז דאך, אייגענטליך, נאר א הסכם, איין איינגעוארעטע זאך. מע האט גענומען א שטיקעל פאפיער, אוועקגעשטעלט א צאצקע און אנגעשריבען: „טרי רובליא סערעבראם". גלעלט, זאג איך אייך, איז נישט מעהר ווי א יצר־הרע, א תאוה אזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות, וואס אלע ווילען דאס און קיינער האט דאס נ י ט... אבער אז סע זאל לחלוטין נאר ניט זיין קיין שום גלעלט אויף דער וועלט, וואלט דאך דער יצר־הרע ניט געהאט וואס צו טהון, און די תאוה וואלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פארשטעהט, צי נייז? איי וואס? איז דאך די קשיא, וואו וואל־טען דעמאלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראכט זיך אויף א ווייל). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך א י צ ט ע ר נעמען אויף שבת?...

שאפען אט דאס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן א דריטע און זאגט: „איהר זענט ביידע בהמות; די טעריטאריע איז אלעמענס טעריטאריע, א ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאריע אהער, טעריטאריע אהין, מע „טעריטאריעט" אזוי לאנג, ביז מע הויבט אן שיסען פון ביקסען און הארמאטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאס אנדערע ווי די שאף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאט, ברידערלעך, לאזט אייך דיענען. אין וואס געהט דא ביי אייך. אייגענטליך, דער גאנצער סכסוך? מע פארשטעהט דענן ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אזוי די הגדה, ווי די קנייטלעך. טעריטאריע איז דאך ביי אייך נאר איין אויסרעד; דער עיקר איז דאך ביי אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאנטריבוציע! און וויבאלד לשון קאנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אן מיט א הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אמהר, ווייסט איהר וואס? נא דיר, איינגלענדער מיט די לאנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, א מיליארד! נא דיר, נאררישער טערק מיט דער רויטער יארמלקע, א מיליארד! נא דיר, מוהמע רייזעל, אויך א מיליארד. ממה־נפשך, גאט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אפצאהלען מיט פראצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פראצענט, פיער אדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פארשטעהט איהר שוין? אי איך האב געמאכט א געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאס אנדערע, ווי די אכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאלד אויס מלחמות, היינט צו וואס באדארף מען דאס כלי־זויין, מיט'ן חיל, מיט אלע זיבעצהן זאכען, מיט'ן גאנצען טאראראם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאראראם, איז דאך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאנצע וועלט

א אידישע אקאדעמיע, איז דער ווילנא נעוויינטליך, וואס פון דאַרטען זאָלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלסדינג זאָל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשעני, און אלסדינג זאָל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פּלאַן, עס זאָל נישט זיין קיין „געב־מיר־נא־דיר־חאַפּ־לאַפּ", און אלע זאָלען אין זינען האָבען נאָר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאָל קאָנען טראָגען אויפ'ן קאָפּ דעם „כלל" — וואָס דאַרף מען? דאַרף מען בעוואָהרענען דעם „פרט". און מיט וואָס קאָן מען בעוואָהרענען דעם פרט? געוויינטליך, מיט פרנסה; וואָרום פרנסה, הערט איהר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָהן פרנסה קאָן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אַנדערען יורד לחיין, קאַפּאַל יענעם קוילען, סמ'עז, העגגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ס פון דער גאַנצער וועלט, מיינט איהר, וואָס האָבען זיי צו אונז? גאָרנישט. נאָר צוליעב פרנסה. זיי זאָלען האָבען פרנסה, וואָלטען זיי גאָר אזוי שלעכט ניט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאָה, קנאָה ברענגט צו שנאָה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אלע צרות אויף דער וועלט, אלע אומגליקען, ניט דאָ גערעכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איהר, גאָר א שחיטה פאַר דער וועלט! וועו איך בין רויטשילד, מאַך איך אוים מלחמות, אבער טאקי לחלוטין אוים!

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי אזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עם אייך געבען צו פארשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפּערען זיך איבער א נאַרישקייט דערט, א שטיקעל ערד, וואָס איז ווערטה א שמעק טאבאקע; „טערי־טאָריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאָגט, אז די טעריטאריע איז איהר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע". משפט ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט בא־

המדרש, לאו אויפהערען קאפען אויפ'ן קאפ, בשעת אידען דאוונען; און, להברי'ל, דאס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, ווארום ניט היינט־מארגען — עס וועט דארט מוזען זיין אויך אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאס אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך. און וויבאלד דאס באד, מוז מען שוין דאס הקדש אודאי צעווארפען און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואס א בקור־חולים היסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייבלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין ליטישע שטעדט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אלטע אידען לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע. און א חברה „מלביש־ערומים", ארעמע קינדער זאלען ניט ארומ־געהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסען, און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד, סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפארען צאהלען פראצענט, נישט דארפען פאר'משכונ'ען דאס העמד פונ'ם לייב, און א חברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל, נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכען, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתריעלעווקע... נאר וואס איז שייך עפים דוקא נאר ביי אונז אין כתריעלעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע אידען, דאס היסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זיי־צען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע,

וועז איך בין רויטשילד

(א מאנאלאג פון א כתרילעווקער טלמד).

— וועז איך בין רויטשילד, — האט זיך צעלאזט א כתרי־לעווקער מלמד איינמאל אין א דאנערשטאג, בעת די רבי'צין האט איהם געמאנט אויף שבת אוז ער האט ניט געהאט, — אוי, וועז איך זאל זיין רויטשילד! טרעפט, וואס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין א מנהג, אז א ווייב זאל תמיד האבען ביי זיך א דרייערל, בכדי זי זאל פארשפארען דולעז א ספאדיק, אז סע קומט דער גוטער דאנערשטאג אוז ס'איז ניטא אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאפאטע, אדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאז זי אויפהערען פיקעז אין קאפ אריין, אז ס'איז איהר קאלט! אוז קויף אוועק די דאזיגע שטוב אינגאנצען מיט אלע דריי חדרים, מיט דער קאמער, מיט דער שפיזארני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פלע־קעל, — לאז זי ניט זאגען, אז ס'איז איהר ענג; נא דיר אוועק צוויי חדרים, קאך דיר, באק דיר, וואש דיר, בראק דיר, אוז לאז מיך צורוה, איך זאל קאנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט א ריי־נעם קאפ! נישטא קיין דאנות פרנסה, מע באדארף נישט קלערען. וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אלע חתונה געמאכט, אראפ א הארב פוז די פלייצעם — וואס פעהלט מיר? הויב איך מיך אז ארומקוקען אביסעל אויף דער שטאדט. דאס ערשטע בין איך מנדר א נייעם דאך אויפ'ן אלטען בית־

ווען איך בין רויטשילד

א מאנאלאג פון א כתרילעווקער מלמד.

נעשריבען אין יאהר 1902.

און געקוקט אין דער אקציע אריין, און דאָס פּנים האָט איהם אַנ־
געהויבען ווערען עפּים ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואָלט געמעגט
שוועדען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם אַ
פּרעג געטהאָן. — מע באַראַרף זיך פּרייהען, טאַנצען באַראַרף מען
געהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפּל דער רב האָט נישט באָלד געענטפערט. ער האָט
ארויסבעקומען ערגיץ פון אַ קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאַפּא־
טע, כמעט ביי די פּאָלעס, אַ משונה־מאַדנע פּעטשייָלע, האָט אויס־
געשנייצט כלומרשט די נאָז, נאָר אין אמת'ען מיין איך, אַז ער
האָט אַ וויש געטהאָן די אויגען, און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ זיפּץ
און מיט זעהר, זעהר איין אַנגעבראָכען קול:

— כ'האָ' מיך פּאַרבענגט אהיים...

און כּך הוה: עס האָט נישט געדויערט קיין נייַען חדשים אַפֿילו, איז אַנגעקומען א פּאַקעט אויף רב יוזיפּל דעם רב'ס נאָמען (אונזער קאָרעספּאָנדענט האָט נישט געוואָלט האָבען צו טהון מיט'ן פּאָסטמייסטער). און אז ס'איז אַנגעקומען דער פּאַקעט, האָט מען צענויפגערופען איין אסיפה פֿון אַלע טשלענעם טאָקי ביי רב יוזיפּל דעם רב איז שטוב, און אזוי ווי אַלע אידען, און כתריעוועקער אידען אודאי און אודאי, האָבען אומעטום און אַלע מאָל קיין צייט ניט און איטליכער ווי תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואָס מע האָט זיך געשטופּט און געקוועטשט איינס דאָס אַנדערע, געקראָכען איינער דעם אַנדערען אויף די קעפּ, נערישען איינער ביי'ם אַנדערען פון די הענד און בעטראַכט די אידישע אקציע פֿון „אונזער אייגענער אידישער באַנק".

לאַנג־לאַנג האָבען די כתריעוועקער ציוניסטען זיך נעשפּיע־געלט אין דער אידישער אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באַנק", תחילת נעזיפּצט און נאָכדעם געזאָגט איטליכער בעזונדער איין אַנדער המצאה: ס'איז געווארען עפּיס אַביסל פּרייליכער, עפּיס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואָס וואַל־נערט זיך אין דער פֿרעמד, בענגט אַהיים, קוקט ארוים אויף א ידיעה, און פּלוצים נעמט ער אָפּ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פּרייליך, אי עס ציהט דאָס הארץ; עס נלוסט זיך געהן טאַנצען, און טאַקי אַביסעל זיך אויסווייגען אין איינוועג...

שפּעטער, אז דער עולם האָט זיך גוט אַנגעקוקט, האָט רב יוזיפּל דער רב, וואָס האָט פיינט שטופּען זיך אויבען־אַן, חאָטש ער איז רב, א זאָג געטהאָן:

— אנו, ווייזט נאָר אַהער?

און ער האָט זיך אַנגעזאָטעלט מיט א פּאָר בריליען, געקוקט, געקוקט, פּאַוואָלינקע בעטראַכט פון אַלע זייטען די „אידישע אקציע פון אונזער אייגענער באַנק", און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האָט ער אַנגעטהאָן דאָס שבת'דיגע היטעל, נעמאַכט א ברכה „שהחיינו", און וויעדער א מאָל געקוקט

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואס האבען איהם געשטאבען אין דער זיעבעטער ריפ... פאר די מתנגדים, דאס הייסט, פאר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואס האלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאס דערווייל געווען א שטיקל עסק: — „מיר האבען דען נישט געוואוסט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין? — האבען זיי געזאגט און גערייצט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האבען אייך דען ניט געזאגט, אז מע וועט נאר אויסנארען די עטליכע גילדען, און געה לאך מיך צום ונתנה־תוקף?"...

האט נאט רחמנות געהאט אויף אונזער קארעספאנדענט און ס'איז איהם אנגעקומען אויפמאל אין א פריהמארגען א בריעף פון לאנדאן, אז די אקציע, וואס ער האט אויסגעשריבען, איז שוין דא, דאס הייסט, נישט דא, אין כתריעלעווקע, נאר אויף דער גרעניץ; מע בעדארף זי נור אפשטעמפלען.

עס איז ווייערער אוועקגענאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא קיין אקציע! האבען חברה ענומען עסען דעם סעקרעטאר: וואו איז דיין אקציע? נאך שטעמפעלט מען זי?... און האבען איהם ניט געזאלעוועט קיין שטעווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאך איז דאס שטעמפלען גוט געלעגען אין הארצען, נאך מעהר ווי די אקציע אליין; ער האט פונ'ם שטעמפלען שיער געשפיגען מיט בלוט. האט ער פערקאטשעט די ארבעל און האט זיך ענומען איבערארנייעם שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאל אזוי לאנג האלטען אין אקציע און שטעמפלען זי? מע זאל זי, דאכט מיר, בעדארפען אפשטעמפלען מיט צעהנטויזענד שטעמפלען, וואלט זי שוין אויך בעדארפט זיין לאנג אפגעשטעמפעלט!"... און דער חברה ציוניסטען האט ער געזאגט אלע טאג:

— ממה נפשך, איהר האט געווארט אזוי פיעל, וועט איהר ווארטען נאך אביסל; אזוי לאנג, ווי עס האט געדויערט, וועט שוין נעווים ניט געדויערען...

א איד מוז דיר זיין א מאשענק! א איד מוז עמיצעז אפֿנארעז! ס'זאל זיין איין אנדערער אויף מיין אָרט. וואלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פּאקעט! דו ווייסט, אז איך האָב רעכט אַרעס־טירען דיין פּאקעט מיט דיר אוז מיט אייער נאַנץ „קהל" אינאיינעם דערפֿאר, איהר זאלט ניט אַריבערשיקען אונזער געלד קיין לאָנ־דאָן? מיר וועלען האָרעווען, אקערען מיט דער נאַז די ערד, אוז די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויפֿ'ן גרייטען, פֿרעסען אוז זויפֿען אוז נאָך נעמען אוז אַריבערפֿעקלען אונזער גאָלד דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאָווסקע באַנק"!...

שמעיה האָט שוין געזעהן, אז ער האָט אָנגעאַרבייט א גוטע חתונה, האָט ער אָנגענומען א פּולע מויל אוז האָט אָפּגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואלט אָפּגענעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאל קאָנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אָבער געווען צו שפּעטליך (א סך קאַרעספּאָנדענטען וואלטען אפֿשר וועלען צו־ריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קאַרעספּאָנדענציעס, וואָס זענען פּול מיט שקרים וכזבים, נאָר בלאָטע! צוריק חאפּט מען נישט!). אונזער כתריעלעווקער קאַרעספּאָנדענט איז געהרען גע־ווען, אז ער האָט אָפּגענומען דעם „רעצעפּיס" אוז איז אַוועק פּוז דער פּאָסט, ווי איין אָפּגעשמיסענער.

אַוועקגעשיקט דאָס געלד, האָבען די כתריעלעווקער ציוניסטען אָנגעהויבען אַרויסקוקען אויף דער אקציע פּוז טאָג אויף טאָג. ס'איז אַוועקגעגאַנגען א חודש אוז צוויי חדשים אוז דריי חדשים אוז פּיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האָט מען זיך א נעם געטהאָן צום סעקרעטאַר, צום קאַרעספּאָנ־דענט הייסט דאָס, טאָמער האָט ער ניט אהין געשיקט דאָס געלד, וואו מע בעדאַרף, אדער טאָמער האָט ער ניט אזוי געשריבען דעם אדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האָט נעבאך געהאָט צו זינגען אוז צו זאָגען; לאָ־די ער האָט נישט אויפֿגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאָמיטעט, אין צענטער אוז אין לאָנדאָן. האָט ער נאָך בעדאַרפט אויסשטעהן די טענות פּוז די כתריעלעווקער

זייטען, געגומען שמעלצען דעם טריעף און לענען חתימות, און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?" האט זיך אונזער שמעיה קאַרעספאנדענט, אפנים, ארויסגעחאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קאַרעספאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער אייגענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן. ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאווסקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר ווייזען וואס הייסט „זשידאווסקע באנק"! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קאַרעספאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונדערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — ווייל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסטמייסטער מיט א געלעכטער. — וועמען דערצעהלסט דו מעשיות?

— און א קענער! ער האָט דאָך אויסגעמישט קאַשע מיט בּאָרשט, נמרא און ספֿרים און אַלע ביכער...

— מע באַדאַרף האָבען א קאָפּ פון א קלויסטער, מע זאָל דאָס אַלסדינג געדענקען אויסווענ!

— בהמה! יענער זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס'איז געבליבען, מע זאָל אויסשרייבען איין אקציע. נאָר ס'איז נרינג צו זאָגען „אויסשרייבען איין אקציע". ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אז אידען לייגען ערגיץ פערשטעקט אין א לאָך, אין כתריליעווקע, און די אידישע באַנק איז ערגיץ וויים איך וואו, אין לאַנדאַן? האָט זיך אַנגעהויבען א חתונה: בריוולעך; בריוולעך אהין, בריוולעך אהער. שמעיה דער סעקרעטאַר און דער קאַרעספּאַנדענט פון די כתריליעווקער ציוניסטען האָט זיך אָפּגעשריבען, ווי מע זאָגט, אַלע פינגער, ביז ער האָט בעקומען א קלאָרע ידיעה, וואוהין און ווי אזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד. נאָכדעם, אז ער האָט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד, האָט ער געהאָט אויף זיך א נייעם אומגליק — דעם כתריליעווקער פּאָסטמייסטער. דער בעקאַנטער כתריליעווקער פּאָסטמייסטער, א גראָבער פּריץ, און א גרויסער מפונק, קאָן נישט איבערטראָגען דעם ריח פון קנאָבעל (חאָטש קנאָבעל ביי'ם עסען האָט ער אַליין ליעב דאָס חיות!). אז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פּאָסט, האָלט ער זיך ביי דער נאָז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאמקא... טשעסנאָק...

אז שמעיה האָט איהם דערלאַנגט דעם פּאַקעט, האָט ער איהם א שמיץ געטהאָן צוריק אין פּנים אריין: ס'איז ניט אזוי געשריבען דער קאַנווערט, ווי מע בעדאַרף. דאָס אַנדערע מאָל האָט ער איהם א שמיץ געטהאָן אין פּנים אריין: ער זאָל געהן ברענגען טריוואָכם. דאָס דריטע מאָל האָט ער שוין ניט געהאָט צו וואָס זיך צו טשעפּען, האָט ער בעטראַכט דעם פּאַקעט פון אַלע

לי — ווי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האָבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאָלען גאָר האָבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באַנק! אודאי באַדאַרפען מיר זעהען, אז כתריליעווקע זאָל ניט אָפשטעהן פון אַנדערע שטעדט און כתריליעווקער אידען זאָלען אויך האָבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באַנק"! איך מוז אייך אָבער זאָגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואָס אונזער קאָנאָטשיי וועט אונז דאָ באַלד פאַרשטעלען, האָבען מיר נאָך נישט די גאַנצע סומע אויף צו בעצאָהלען אפילו פאַר איין אקציע. עס פעהלט אונז נאָך כמעט העבער האַלב, דאָס הייסט, א פינף־זעכס קאַרבען. לכן איז א יוש, ברידער, איהר זאָלט זיך אַנטהון א כח טאקי דאָ אויפ'ן אָרט און טאקי באַלד צענויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאָן, און זעהען, סע זאָל ווערען די גאַנצע סומע, צעהן רובעל, גאָר אָהן א שום תירוץ!... און לאָזען אונזערע ברידער אויף דער גאַנצער וועלט וויסען, אז אין כתריליעווקע זענען אויך פאַרהאַן ציוניסטען, וואָס סע ברענט אין זיי דאָס הייליגע פֿייערל פון ציון, און לאָז דער דאָקטאָר הערצל זעהען, אז זיין האָרעוואָניע פון אונזערטוועגען איז חאַטש ניט אומזיסט!...

* * *

פּליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ" — דערפון וויסט מען נאָך נישט אין כתריליעווקע — און דאַנקען גאָט, וואָס מע וויסט נאָך נישט. דער געפּילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך געווג גרויס; מע זאָל נאָך דערצו דערפען פאַטשען מיט די הענד און שרייען „בראַוואָ", וואָלט מען גאָר טויב געוואָרען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. דאַרטען, אז עס געפעלט עמיצענס א וואָרט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פּליץ.

— וואָס זאָגט איהר אויף אונזער פּרעזידענט? הא?

— א פּיסק — דער רוח זאָל איהם נעמען!

יאָהר, אז מיר קוקען אַרויס... נישט אויף אונזער „גוואַרדיע", נאָר אויף משיח'ן, ער זאָל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אַהין, אינ'ם לאַנד פון אונזערע אָבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר פֿאַסטען אַלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פֿלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באָב, זעצען מיר זיך אין די זאָקען אויף דער ערד, ווייגען און קלאָגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, אז מיר דערמאָנען זיעבען און זיעבעציג מאָל אַ טאָג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואָס האָבען מיר געטהאָן פון ציונ'ם וועגען און פון ירושלים'ם וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואָס ס'איז אין כתריעלעווקע נישטאָ קיין סטענאָגראַפֿ, וואָס זאָל געווען קאָנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פֿרעזידענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בענגיגענען נאָר מיט די עטליכע וווערטער, וואָס מיר האָבען געבראַכט על־פי זכרון, און ברענגען דעם סוף פון דער רַאזיגער טאַלאַנטפולער רעדע אין קורצען:

— אציגנד — אזוי האָט נח דער פֿרעזידענט אויסגעלאָזט זיין דרשה, און דער שוויים האָט גערופען פון איהם טייכענווייז — אציגנד, אז מיר האָבען זוכה געווען צו דערלעבען אזא צייט, אז דער אַלטער קראַנקער ישראליק האָט זיך ווי אויפגעהאפט פונ'ם שלאָף, ער גלייכט זיך אויס די אויסגעמוטשעטע ביינער זיינע, קוקט זיך ארום וואו ער איז איז דער וועלט, און זאָגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאָמיר געהן!" — באַדאַרפען מיר, רבותי, זיך נישט פאַרלאָזען אויף קיינעם, נישט ארויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פאַרלאָזען זיך אויף אונזערע גרויסע, וואָרום אז איהר וועט זיך פאַרלאָזען אויף די גרויסע, וועט איהר מענען וואַרטען. ס'איז אַ סך גרינגער צו ג'הרג'עט ווערען פון אַ דונער, אייידער אויסרייסען ביי אַ גביר אַ קערבעל אויף ציון. אַליין, אַליין באַדאַרפען מיר אָנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

מען מיט'ן נעלד: צי מע זאל דאָס קאָפּיטאַל דערווייל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאכען א בעזונדערען „פאָנד" פאר די כתריליעווקער ציוניסטען, צי מע זאל דאָס אָפּשיקען אין צענטער אריין, צי מע זאל נאָך אביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפקלויבען א היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אקציאָנער פון דער אידישער באנק.

די דאָזיגע אסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, אויבע פון די הייסע שטורעמדיגע אסיפות אין כתריליעווקע. די דעות האָבען זיך צעטיילט: א סך זענען געשטאַנען פאר'ן „צענטער", געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאלטען דעם „צענטער", וואָרום אז מיר וועלען ניט אונטערהאלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאלטען דעם „צענטער", — פון וואַנען זשע וועט ער ציהען חיונה?... אנדערע האָבען געדרונגען פער־קעהרט, אז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אָהן כתריליעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פארזארגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאר כתריליעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין נעגוב"...

איז אויפגעשטאַנען דער פרעזידענט, נח רב יוסיליע'ס, א נגיד'ס איין אידעם און א יונגערמאַן א משכיל, נאָך גאָר אָהן א באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואָרטעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אזוי האָט נח דער פרעזידענט אנגעהויבען און האָט געזומען אביסעל צו א הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דא־זיגע פיראמידען!" מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אמאל געווענדעט דער גרויסער נאפאליאָן צו זיין גווארדיע, בשעת ער איז געגאנגען איינגעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער וויל זיך מיר אנהויבען מיין הייַנטיגע רעדע צו אייך, נאָר אבי־סעלע אנדערש: שוין באלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פיראמידען, נאָר טיף, נייען אויליען אין דער ערד. שוין באלד צוויי טויזענד

גלייך, וואָס גלייבער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפֿ־עסען א בייגעל, אַדער אויסרויבערען א פּאָפּיראָס. אָפּקויפֿען ביי׳ם טערק ארץ־ישׂראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפֿון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נאָרען, אין וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלט איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פּאָר א ראָלע שפּיעלט ביי אונז געלט? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפֿען גאַנץ ארץ־ישׂראל מיט סטאָמבול און מיט׳ן טערק אינאיינעם. פּאָר׳ן מקח איז אודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגען זיך. ס׳איז דאָך עפּים א געשעפֿט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפשך, א רענדעל אַראָפּ, א רענדעל אַרויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פּערקויפֿען? עט, נאָריש־קייטען! פּאָר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלער אייגענע גאָר — ניין, טאָקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת׳ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס׳איז געווארען מיט נאָט׳ס הילף א „חברה", און מע האָט געקלויבען „טשלענעס", אויסגעוועלט א פּרעזידענט, א וויצעפּרעזידענט, א קאָנאָטשיי און א סעקרעטאָר און א קאַ־רעספּאָנדענט, גלייך ווי אין אלע לייטישע שטערט; און איטלי־כער האָט זיך פּערשריבען שקל־געלד, וויער א קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס א וואָך. יונגע לייט האָבען געהאָלטען פּלאָם־פּייערדיגע „רעדעס", געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", „ציוניסטען" האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל", „דאָק־טאָר נאָרדוי" און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפּטער און אָפּטער. „טשלענעס" זענען געווארען וואָס וויייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האָט זיך אויך צענויפּ־געקלויבען אהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט א גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

וואַרעז אין שטאַדט, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — חוכא וטלולא! מע האָט זיך געהאָלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערען, מיין איך, האָט מען בעראַרפט הערען פֿאַר א מייל, אוז די גלייכ־וועלטער, וואָס זענען געפֿלויגען אויף רב הערצל דעם דאָקטאָר, אויף דעם דאָקטאָר נאָרדאָן אוז אויף אַלע איבעריגע דאָקטוי־רים, וואָלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאָל זיי צענויפזאַמלען, פּערשרייבען אוז אַרויסגעבען בעזונדער אין א ביכעל: איך בין אייך ערב, אז עס געפינט זיך אין זיי א סך מעהר זאָלץ אוז א סך מעהר פּעפּער, ווי אין יענע לאָקריץ־זיסע ווערטער אוז קלוגע רעד. וואָס מע דרוקט זיי אַלע יאָהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

א מעלה האָבען די כתריעלעווקער לייט, אז כל־זמן זיי לאָכען — לאָכען זיי, נאָר אז זיי לאָכען זיך גוט אוז, הויבען זיי ערשט דעמאָלט אָן צעקייען די זאָך נאָך א מאָל אוז נאָך א מאָל אוז הויבען אָן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פֿריהער האָט מען געלאָכט, געמאַכט חוזק, נעזאָגט ווערטלעך; נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען זיך צוהערען, וואָס מע רעדט אוז וואָס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען אוז איבער־קייען „נאָך א מאָל דאָס אייגענע וויעדער צוריק", אוז שפּעטער, אז מע האָט דערהערט שמועסען עפּים פוז א באַנק, א אידישע באַנק מיט אידישע אקציעס, אוז וויבאַלד אקציעס, איז דאָך, אפּנים, די משמעות, אז מע רעדט עסק, „געשעפּט". „לשון געלד", — אוז מיט געלד וואָס קאָן מען הייגטיגע יאָהרען נישט אויספּיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאָך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, וואָס איז אַליין אויף א גוטער כתריליק גלייך מיט אַלע כתריעלעווקער? אוז פוז דעמאָלט אָז האָט מען זיך גע־נומען אין כתריעלעווקע צום ציוניזם נאָנץ נעשמאַק. די כתריעלעווקער זענען, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואָס איהר פּועל'ט ביי זיי וואָס איהר ווילט. דאָס, וואָס נעכטען האָט זיך זיי נעדאַכט קרום ווי א קאַטשערע אוז שווער בקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

פערבענגט אַהים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט וויסען אין כתריכעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אז עס קומט אַן אהין, קומט דאָס אַן שוין אַביסעל שפעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק א גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אז ס'איז גאָר א מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אשטייגער, די כתריכעווקער אידען צו פערלירען, אז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפעטער מיט א חודש אדער מיט צוויי, און אפילו מיט א יאָהר שפעטער? — א גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתריכעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אַביסעל שפעטליך — אז ס'איז דא א וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אקוראט וואָס איז די טייטש „ציוניזם". שפעטער, אז מע האָט אָנגעשמעקט אין כתריכעווקע דעם פשט פון „ציוניזם", אז עס נעמט זיך פון „ציון" וואָס אין סדור, און אז ציוניסטען איז אזא מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפעקלען אלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז געַ

פערבענגט אהיים

נעשריבען אין יאהר 1902.

ליגט דער מאטע, וואו ליגט די מאמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די טוהמע? זייער מאטענס משרת! עס מאכט זיך, איינע וויינט אזוי לאנג, ביז זי פאלט נאר חלשות, באדארף מען זי נאך מינטערען, געבען א טרונק וואסער, און א מאל — א שטי־קעל ברויט אויך. פון וואנען? פון וואס? די גרויסע מחיה? אז קיין מתים איז נישטא, און לעבען דארף מען, און חתונה מאכען? איין אייניקעל א יתומה'לע, שוין א מיידעל אין די יאהרען, דארף מען אויך; נעוועז א חתן, שוין כמעט געהאלטען ביי א שידוך טהור, דוקא נישקשה פון א יונגענמאן, א פאקענטרענער, איין אלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאר א בעל־פרנסה, א שענער פארדיע־נער, דאס הייסט, אז ער לייזט, פארדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אננעקוקט אויך; נעקומען צו עפים, שוין געהאלטען ביי תנאים שרייבען, זאגט ער: „נו, און וואס הערט זיך מכח נדן?" זאג איך: „וואסער נדן?" זאגט ער: „מע האט דאך מיר גע־זאגט, אז איהר גיט א פופציגער נדן". זאג איך: „אלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפ! א פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערם? איך וועל נעהן גנב'ענען, צי אויסגראבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פארקויפען?"... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואקסען אוים שדוך. און גאה רעד מיט זיי, מיט די כתריל'עוקער בעל־י־בתים, זענען זיי נאך נערעכט: זיי זאגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האט, קיין עין־הרע, א פרנסה אין האנט"... א שענע פרנסה! אז וואו ס'איז געווען ערגיץ א ליטישער מת, א פיינער מענטש, א שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאנג געשטארבען, און קיין פרישע קומען נישט צו, נישטא קיין מתים! נישטא!

רב אריה איז אזוי אלט, אז ער מעג זיך פערנינען צו זאגען אלעמען „דו".

איך זאג איהם, וואר איך בין און צו וועמען איך דארף, דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אפ שלום־עליכם אוז שאמקעט מיט די ליפען, רעדט מיט א פייף:

— א? ביזט דו דאס? געקענט דעם טאטען דיינעם אוז דעם זיידען רב וועוויק נאך, געווען א טייערער איד, אוז דעם פעטער פיני, אויך געווען א שענער איד, אוז דער פעטער בערקע ליגט אויך דא ביי מיר, אוז די מוהמע חנה — אלע געקענט, אלע געשטארבען, אלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטארבען. נישט געבליבען איינער א רעכטער, מיינע אויך אוועקגעשטארבען (ער טהוט א זיפץ אוז א מאך מיט דער האנד). פריהער די קינדער באגראבען, אלע קינדער באגראבען, נאכדעם איז זי אליין אוועק־געשטארבען, געווען א צדיקית, מיר צו לענגערע יאהר, מיך גע־לאזט אליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאכט ער — נישט גוט, נישטא קיין מתים.

— נישטא קיין מתים? — זאג איך.

— נישטא קיין מתים. — זאגט ער.

— מע האט אויפגעהערט — זאג איך — שטארבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואס איך שייך שטארבען? — זאגט ער. — שטארבען שטארבט מען, נאר וואס? קליינווארג, נפל'ך, אדער קבצנים; וואס האט מען פון זיי, משטיינס געזאגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים א שטיקל ברויט. וואס זאל מען טהון? א ברירה האט מען? (ער טהוט מיר א ווייז מיט דער אויסגעטריקענטער האנד אויף די ווייענדיגע ווייבער). אט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שררה'טעס, אויף די קברים. וואס האט מען פון זיי? ווייענען זיך אן ווי די פויקען, וואס אהרט דאס זיי? עס קאסט זיי געלט? געה פיהר זיי, ווייז זיי, וואו

איינלעגען, האָט זי נאָך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ'ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סאַרווערס, דאָס, יענץ — וואו ווען זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפאלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אוים שידוך — וואָס ווען זי טהון?...

און אזוי אלע איבעריגע ווייבער ווייגען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אוים זייער ביטער הארץ דורך טרערען. רעדען זיך אוים אביסעל מיט זייערע ליבע און געטרייהע, טאָמער ווען ווערען חאָטש אביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אז מע ווייגט זיך גוט אוים, ווערד טאקי גרינגער...

איך דרעה מיך ארום צווישען די אלטע האלב־איינגעפאלענע קברים, לייען די אלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בוינענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאן מיט דער לאנגער פלאכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז שוין אזוי אלט, אז קיינער ווייסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפוצט, די באָרד צעקעמט, איטלעכם הערעל בעזונדער, און היט זיך אפּ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאמע, עסט נאָר ווייכע זאכען און טרינקען טרינקט ער אלע פריהמאָרגען נעקאָכטע קרייטער מיט קאנדעלצוקער. „ס'איז איהם גוט ווי די וועלט!" — זאגט מען אויף איהם אין כתריעלעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאכט א איד? — רופ איך מיך אָן און נעה־צו צו איהם נאָהענט. ס'איז פאַרנאכט. די זון האלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האנד, בעטראכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאַרספט דו?

איינע וועקט די מאמע, זי זאל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאכטער, וואס פון איהר איז געווארען!

— זאלסט אויפשטעהן, מאמעניו טהייערע מיינע, הארצינע, געטרייהע, און א קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטערינער שרה־פערעל, וואס זי איז געווען ביי דיר דאס שווארצאפעל פונ'ם אויג, ווי אזוי זי ליגט איצט אין דער ערד, אוי וועה איז מיר, וואלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פיסקליאטעס, וואס געהען נאקעט, קיין העמדעל אויפ'ן לייב, וואלרום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האט זיך צוגעקיהלט דעמאלט אויפ'ן יריד קרענקט ער און דאקטערט זיך, מע באדארף איהם געבען מילך, איז ניטא! און די קינדערל'ער נעבאך שרייען אויך „מאני", און ס'איז ניטא! און דירה־גלט מאנט מיך הענזל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך היינט, און ס'איז ניטא! און פאר הערשלען שכר־למוד, ער ווערד היינטיגס יאהר בר־מצוה, דארף מען צאהלען נאר פאר יענעם זמן, און ס'איז ניטא! צו וואס מע נעמט זיך — איז ניטא, ניטא און ניטא!...

די אנדערע איז געקומען צום טאטען אויפ'ן קבר זיך קלאגען אויף איהר מאן, וואס מע האט איהר געגעבען; מע האט געמיינט איין אנטיק, א צאצקעלע האט מען געזאגט. אלע מיידלעך האבען איהר דענסטמאל מקנא געווען. צום סוף לאזט זיך אוים, אז ער איז גאר א שארלאטאן, איין אויסברענגער, פארגינט זיך אוועק־נעבען היינטיגען יום־טוב פאר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין", און פאר'ן ערשטען פסוק פון „אתה הראית" איז ער א בעלן גע־וען אפצאהלען פאראיהרען א דרייערל! און וויפיעל ברענגט ער אוים אויף די ביכלעך, וואס ער קויפט אלע מאל — פאר די ביכלעך וועט ער אוועקגעבען דעם טאטען מיט דער מאמען, און וואס איך קרענק און דאר — דאס אהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אפגעבען מזל־טוב איהר מאן אויף יענער וועלט: זי מאכט חתונה דאס ערשטע קינד און האט נישט מיט וואס, אפילו דאס ערשטע האלב נדן, וואס זי האט צוגעזאגט

נישטאָ קיין מתים ז

ראש־חודש אלול בין איך נעקומען קיין כתריעלעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אלטע־אלטע כתריעלעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעריגער פון דער שטאָדט אליין. איהר נעפינט דאָ שטיבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. היינט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פעפער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאָר זיך חאָטש גרינס, אַז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעלע, אַ צוויי־דריי בארען־בוימלעך. איהר הערט אַ פישטשען פון פויגעלעך, וואָס שפרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאָר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יארמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אַז דאָ איז זי אין טויזענד גראָד בעסער, פרישער און געזונטער ווי אין שטאָדט. סאי דאָ סאי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער אייגען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אָרום; דאָ רוהען זיי שוין און ווייסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

נעטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע וויבער ליגען אויף די קברים, ווייגען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול

נישטאָ קיין מתים

נעשריבען אין יאָהר 1902.

בייטאָג נאָכ'ן עסען, אז זעלדע מיט זלאטען זענען זיך צענויפגע־
קומען און צערעדט פונ'ם שלחֿ־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוים־
עהל אויפ'ן וואסער, און ביידע רייַנסטמיידלעך, נחמה די שוואר־
צע און נחמה די רויטע, האָבען שוין געהאט זייער עהרליך אויס־
קומעניש: תיכף נאָך פסח האט מען זיי געגעבען דעם וועג

איז זינען האבען מעות־חטים, ארעמע לייט נעבאך האבען נאך נישט קיין מצות אויף פסח; פון אייער און פון שמאלץ און פון מאך־ירקות שמועסט מען ניט, — מצות חאטש, גוואלד, מצות אויף פסח! א קלייניגקייט — פסח! אזא יום טוב! אונזערע עלטערען זענען ארויסגענאנגען פון מצרים, אריבערגענאנגען דעם ים, אזא גרויסען ים, איז דער טריקענישׁ, געבלאנזעט איז דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל געווען אויפ'ן בארג סיני די תורה, אזא תורה, אזא תורה!... פאלגט מיר, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל אייניער דעם אנדערען, וועדר שלום, און געהט אהיים געזונטערהייד און האט בעסער אין זינען, עס געהט אזא יום־טוב, אזא גרויסער, אזא הייליגער יום־טוב!...

אייניגוויין, אייניגוויין, האט זיך דער עולם אנגעהויבען ארויסרופען פונ'ם רב'ס שטוב, כלומרשט געלאכט פון רב יוזיפיל'ס משפט מיט א ווערטעל: „יאק נע פסק, טא פסאקעץ", ווי דער שטייגער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאר אינווענינ ביי זיך אין הארצען האט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אז רב יוזיפיל איז נערעכט, און מע האט זיך געשעמט נאך א מאל איבער'חזר'ען די מעשה מיט'ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאג פסח איז דער פריה נאכ'ן דאוונען איז רב יאסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל־ברית־ניק אויף קידוש, געלויבט דעם פסח'דיגען וויין, אז ער איז היינטינם יאהר גאר א חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאטע'ס פאליר־טשיקעס; און דעם אנדערען טאג פסח איז דער פריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאסי לע־מעשקע אויף קידוש, גאר נישט נעקאנט אפלויבען זיך פונ'ם פסח'־דיגען וויין פון ראזינקעס און פון זעלדע'ס פאליר־טשיקעס. און

— דאָ ראַבינא! — האָט ער זיי געוואָגט. — דאָ ראַבינא סוואשים האמענאוכע! — אוּן דער נאַנצער עולם איז שוועק פון דאָרטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, וועלעיג ער איז בעקאַנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אזא איד, וואָס קאָן איבערטראַגען אויף זיך אלם־דינג. ער האָט ליעב אויסהערען איטלעכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אז יעדער מענש, וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, מוז ער אמאָל אויפהערען, וואָרום א מענש, זאָגט ער, איז ניט קיין מאשינע. דער חסרון איז נאָר געווען, וואָס איצטיגס מאָל האָבען זיי גערעדט אלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אַנדערען, אוּן אויך מענשען פון דער זייט האָבען זיך אלע מאָל אריינגעמישט. נאָר וואָס מאכט דאָס אוים? אלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען א סוף... אז אלע האָבען זיך גוט אַנגערעדט, אַנגעשריגען אוּן אַנגעקריגט, אוּן ס'איז געוואָרען שטיל, האָט זיך רב יוזיפיל אַנגערופען צו ביידע צדדים פאַוואַלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט א זיפצעל:

— אַך־אַך־אַך! געהט אזא יום־טוב, אזא הייליגער יום־טוב, פסח! א קליניגקייט — פסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעאַנגען פון מצרים, אריבערגעאַנגען דעם ים, אזא ים, אין דער טריקעניש! געבלאַנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ'ן באַרג סיני די תורה, אזא תורה, וואָס דאָרט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — אוּן דו זאלסט ליעב האָבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אליין זאלסט דו ליעב האָבען!"... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואָס? איבער נאַרישקייטען, שטות'ערייען... א חלול־השם פאַר גויים, כלעבען, א חלול־השם!... מע זאָל בעסער

— אייזיק, יאָסקע, זלאָטע, זעלדע! — האָט אויסגערופען פּאָן מיליניעווסקי, און עס זענען ארויסגעטראָטען פון דער ערשטער באנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע וויבער; און אירער דער מיראָוואי האָט נאָך אויסגערעדט א וואָרט, האָבען זיי אַלע פיער מיט א מאל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פון אַלע און העכער פון אַלע, געוועהנליך, די וויבער.

— נאָספּאָדין מיראָוואי! — זאָגט זעלדע, שטופט־אַף דעם מאן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאָטען. — אָנא עטא הולטייקע דא מיניע פּריסלאיעט היינטיגען פּורים חאראשי שלח־מנות נא לייטיש געלעבטער! פּארשיווי שטרודעל אי אָדין צו־קערלעקאָבעל, פּראָסטאָ חוזק, סטראָם, טפו!...

— אוי! אוי! אוי! איך וועל דאָס נאָרניט אויסהאל־טען! — שרייט זלאָטע און שלאָגט זיך אין האָרצען. — דאי באזשע מיני טאקיי שמאטאק זאלאָטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שווייג, דו פּיסקאָטע! דווא פּאָדושיטשקי, נאָספּאָדין מיראָוואי, דאי באָזשע מיני טאקיי מזל, אי קומישבּרויט, אי צאָר־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראָנעק! אי פּרעה'ס מכות! א האָמענע אוכע? וועה איז מיר!

— יאקאי האָמענע אוכע? סע הויבט זיך נאָר ניט אָן!

דער מיראָוואי האָט נעפּרובט אייגשטיללען די וויבער פּריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, נעקלונגען מיט'ן גלעקעל, און אז ער האָט נעזעהען, אז עס העלפט ניט, ס'איז אונמענליך זיי צו צו־מאכען דאָס מויל, האָט ער די וויבער ארויסגעטריבען מחילה אין דרויסען ארויס, סע זאָל וועדען אביסעל שטילער, מע זאָל חאטש קאָנען הערען וואָס מע רעדט, און די מאנסביללען האָט ער נענעבען איין עצה, זיי זאָלען נעהן צום רב.

ו.

דער כתריעלעווקער מירָאוואי, פֿאַן מילינייעווסקי, א גראָבער פֿריץ מיט א לאַנגער באָרד אוֹן מיט א הויכען שטערן, איז שוין אַווי לאַנג מירָאוואי, אז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטלעכען בעזונדער, אוֹן איבערהויפּט מיט כתריעלעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדעם כאַראַקטער דורך אוֹן דורך, פערשטעהט אידיש ווי א איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאָר א אידישער קאָפּ אויף איהם!"...— זאָגט מען אין כתריעלעווקע.

קומט אַסיען־צייט, ארום נאָר סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פּאַפּיערען, אוֹן אלץ פון אידען זאָלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות אוֹן רציחות — ניין! נאָר פאר פּייגען אוֹן פאר פּעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" אוֹן „חתן־בראשית". פֿאַן מילינייעווסקי האָט פיינט מאַכען מיט די כתריעלעווקער אידען צערעמאָניעס, אריינלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, אוֹן קיין סך רעדען לאָזט ער זיי ניט, ווארום ס'איז א מעשה אַהן איין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פֿאַן מילינייעווסקי איז א רודף־שלום'ניק); אלא ניט, טהוט ער אַן די קייט אוֹן שניידט: „פּא אוקאזו נא אַסנאָוואניע טאַקאי־טא אי מאַקאי־טא סטאטי פּסק'ע איך אַפּ הערשקען זא פאסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועשע, אוֹן יענקלען זא פאסען (חתן)־תורה דריי טעג וועשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פאראַן.

פונקט צוויי וואָכען פאר פסח איז געווען דער משפט פֿון'ם „שלח־מנות". דאָס מירָאוואי־שטיבעל איז געווען פול אַנגעשטויסען מיט אידען אוֹן ווייבער, וואָס כמעט אלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו א שפילקע דורכצוואַרפען.

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע".

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פּאַר וואָס און פּאַר וועז האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פּריינד פּלוצים פערפּאָהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אַריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאָטע און זעלדע האָבען געוואָלט אָלע פּיער אויף איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אָלע אַזוי געפּילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!" „שלח־מנות!" — און געגוג. וואָס „שלח־מנות"? וועד „שלח־מנות"? — דאָס איז אונטערלעך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו וועסט ניט אויפגעבען צום מיראָוואי אויף דער „לעמעשקע", זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען!—האָט זלאָטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אַנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אַנגערופען „לעמעשקע"! אָט געה איך באָלד און געב־איין דעם מיראָוואי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק" א פּאָפּיער.

— אידען! — האָט זיך אַנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פּאַר עדות ביי'ם מיראָוואי, אַז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך ווייל איהם ניט אַנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אַנגערופען „בעל־בריתניק"!

אין א שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען אייגנע־געבען צום מיראָוואי.

זאָגען א גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... אוֹן אזוי זענען זיי געשטאַנען ביידע איינס אקעגען דאָס אנדערע, ווי די האָהנען, אוֹן געווארט, ווער וועט אנהויבען פריהער... זיי וואָלטען געקאָנט אזוי אוועקשטעהן ביידע א גאַנצען טאָג, ווען עס זאָלען ניט געווען אַנקומען זייערע ביידע ווייבער פוֹנ'ם מארק, ביידע מיט פֿלאָמענדיגע פּנימ'ער אוֹן מיט ברענענדיגע אויגען פּאר כעס.

— אייזיק, פאר וואָס דאנקסט דו איהם ניט אפּ פאר'ן שענעם שלַח־מנות, אייזיק, וואָס זיין יפהפיה האָט מיר געשיקט?— רופט זיך אַן זאָטע צו איהר מאַן.

— יאָסי, פאר וואָס דערמאָנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלַח־מנות? — זאָגט זעלדע צו איהר מאַן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאָך! וואָס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואָס וועל איך געהן רעדען מיט א „לעמעשקע"? — זאָגט רב אייזיק הויך אויף א קול, בכדי רב יאָסי זאָל דערהערען, אז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האָב מורא אַנהויבען זיך מיט א „בעל־בריתניק"!...— זאָגט רב יאָסי הויך אויף א קול, בכדי רב אייזיק זאָל הערען אז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאָכט זיך, אין פֿלוג, וואָס לויגט אזעלכעם אינ'ם וואָרט „בעל־בריתניק"? איטלִיכער איד, אז זיין ווייב וועלט געלעגען אוֹן האָט א יונגעל, וועלט ער אויפ'ן אכטען טאָג א בעל־בריתניק.

רב אייזיק אבער האָט אלסדינג אויף דער וועלט געקאָנט איבערטראָגען, נאָר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאָס איז פאר איהם געווען טויזענד מאָל ערגער ווי אין טאָטען אריין געשאָלטען! ער איז דעמאָלט קאָפּאָבעל געווען יענעם צערייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

— נא, געב דאָס אפּ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאָטע און טהוט א שמיץ נחמה דער רויטער דעם בעקעז מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק איז פּנים אריין.

ה.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרי־לעווקע, א קלייטעל נעבעז א קלייטעל, און חאטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס ביי'ם אַנדערען קונים, אבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע בריידער, מע חאפּט איינער ביי'ם אַנדערען א גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי ער געהער צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאָנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינד־לער, און ווינטער געהט מען אריין אייגער צום אַנדערען זיך אָנ־ווארעמען אביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פרייגדליך, רעדען ביידע אפּ פון דער גאָנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריגען זיך כמעט קיינ־מאל ניט, און אפילו אז עס מאכט זיך, זיי צעקריגען זיך א מאל איבער א נאָרישקייט, בעטען זיי זיך באלד איבער... הכלל, ס'איז א לעבען, ווי „אונטער'ן באָר".

אויף מאָרגען נאָך פּורים, אז רב אייזיק בעל־בריתניק איז ארויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאַנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אַנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואָרט, אז רב אייזיק זאל צוגעהן צו איהם זאָגען א גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויף געווען גוט אַנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אַנידערגעשטעלט ביי דער טיר און געוואָרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לעצטע ווערטער זענען געווארן אויף א גאנצער חאפטע וויסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הויל פופקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די וויסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכל פונ'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אויך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייבעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעם. — זאגט נחמה די רויטע און ווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע ווינסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפיס גאר אויף א נעלעכטער. א הולטייקע קאן!

— הא? וואָס? וואָס איז? ווער איז דאָרטען?...

— זעה נאָר א שלח־מנות! — מאַכט צו איהם זעלדע און לענט צענויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאַכען, און רב יאָסי לעמעשקע טהוט א שפּיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פּנים צו דער וואַנד און שלאָפט ווייטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאָגט צו איהר:

— זאָלסט זאָגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאָל דערלעבען איבער א יאָהר און זאָל קיין שענערען שלח־מנות ניט פּאַרמאָגען!

— אָמן גם אתם! — מאַכט נחמה די שווארצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — זאָגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איין עזות'ניצע קאָן! וואָס זאָגסט דו אויף איהר. מנשה?...

ד.

זלאָטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואָס האָט אלע יאָהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאָקטערען זיך, איז שוין נעווען אזוי אויסגעמיערט פון'ם שלח־מנות אָפּנעמען און ארויסגעבען, אז זי האָט זיך נעמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאָמאַנדעוועט מיט'ן מאָן אייזיק בעל־בריתניק (אזוי האָט מען איהם נערופען הינטער די אויגען, דערפאר ווייל ער פּראַוועט אלע יאָהר א ברית).

— אייזיק, נעם אָט א יענם שטיקעל טאָרט און לעג אוועק אהער, און דאָס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאָהנדלעך פון דאָנען לעג־צו אהין, אייזיק, און דערלאָנג מיר יענם קישעלע וואָס מיט די פּארפּעל, ניין ניט יענם, אָט א יענם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאָר, ווי מע בעדאַרף איהם לערנען קמץ־אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענם לעקאַכעל, דאָס נרעסערע, און

רב יאסי לעמעשקע (אזא צונעמעניש האט ער געהאט אין כתריעלעווקע) איז געלעגען אויף דער קאנאפע און האט נעחראפעט, און מנשה, א בחור פון א יאהר אכטצעהן מיט רויטע באקען און מיט א לאנגער ליוסטרינינער נאקידקע, האט ארומגעפאדקעווט ארום דער מאמע, געגאשט אלע מאל א שטיקעל האניגטייגעל, א צוויי פארפעלעך אדער א מאהנדעל: ער האט זיך אזוי אנגע־שטאפט מיט די אלע גוטע זאכען, אז די צייהן מיט די ליפען זענען איהם געווען שוואריז און דער בויך האט אנגעהויבען „רעדען".

— מנשה, טאמער וואלט שוין אמאל געווען גענוג, מנשה? — זאגט איהם זעלדע אלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאפט אריין אין מויל אריין אלע מאל איין אנדער שטיקעל. „דאס לעצטע מאל", און וויש אוים מיט דער צונג די ליפען.

* * *

— א גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די שווארצע און טראגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט א פרייגד־ליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאכט נחמה די שווארצע און וואוהרט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקאהרען דאס בעקען.

זעלדע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואס איז דאס? מנשה, טהו נאר א קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאפט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאכט אזא געלעכטער, אז רב יאסי לעמעשקע פאלט שיער ארא פון דער קאנאפע א דערשראקענער.

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן'ס. — זאגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט'ן שלח־מנות, געהט זי און שענקט מיר א צוקערלעקאַכעל פאר'ן וועג, שענקען זאָל איהר גאָט א נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען ארויסווארפען פאר די הינט! — לאָזט אויס פאר איהר נחמה די שוואַרצע און נעמט איינע פון זאַלטע'ס צוויי צוקערלעקאַכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נא, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אז דיין בעל־הבית'טע וועט האָבען ווינציגער מיט א צוקערלעקאַכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, א מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעהאפט פונ'ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאָר, נשמה'ניו, וואָס ס'איז מיר געבליבען פונ'ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאָרישע מויד? — בע־רוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס'איז ביי זיי היינט א טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַראַמט, מע וועט זיך ניט ארומקוקען.

און ביידע נחמה'ס דעקען איבער די שלח־מנות'ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאַטע, איינע אהין, די אַנדערע אהער, גלייך ווי ס'איז גאָר ניט געווען...

ג.

זעלדע רב יאָסי'ס, א אידינע מיט א קיילעביגען פנים און א גאנץ שענע, איז געשטאַנען מיט א רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אלע שלח־מנות'ען, וואָס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

— און איך, מיינסט דו, האָב היינטיגען טאָג עפּעס געגעסען? נישט מעהר זאָלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאָכט נחמה די רויטע און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען. — נעם, פּאָלג מיך, נחמה, דעם המן־טאַש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערחאָפּען. וואו שטעהט דאָס, אַז שלחֿ־מנות מוז זיין מיט אַ המן־טאַש? אָט למאי איז ביי דיר שלחֿ־מנות אָהן אַ המן־טאַש?

— לאָם איך האָבען אזא יאָהר, ווי דו ביזט נערעכט! — זאָגט נחמה די שוואַרצע, צעברעכט דעם המן־טאַש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען! ס'איז דאָך טעם גן־ערן, בנאמנות! אַ חסרון נאָר, וואָס סע מעהר נישטאָ... פּאָר דיין המן־טאַש, נחמה'ניו, קומט דיר אַ שטיק לעקאָר פּון מיין שלחֿ־מנות, וואָרום וועדליג מיר וועלען זיך דאָ אננעמען פּאָר'ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט אַ שטיקעל לעקאָך און מעהר מיט אַ מכה... מאהל דיר, פּון גאַנץ פּריה אָן ביז איצטערטאָ — טרעף, וויפּיעל האָב איך געמאכט? קוים־קוים אַ גילעזן מיט צוויי גראָשען. אי דאָס — זענען די צוויי גראָשען מיט אַ לעבעל... וויפּיעל האָסט דו געמאכט, נשמה מיינע?

— איך האָב דאָס אויך ניט געמאכט, אַ מכה זאָל זיך זיי מאכען! — זאָגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאָר און שלינגט גאַנצע שטיקער, ווי אַ גאַנז. — הלואי איך זאָל פּאָר'ן גאַנצען טאָג מאכען אַ גילעזן!...

— שענע נגידית'טעם, זיי מענען זיך, נישקשה, אַלע באַנראַבען! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און בעלעקט זיך נאָכ'ן לעקאָר. — איך קום צו נעהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט'ן שלחֿ־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלחֿ־מנות, קראַצט און קראַצט די קעשעני און הייסט מיר קומען שפּעטער, קומען זאָל אויף איהר אַ מיתה משונה!

און א סיצען קלײדעל מיט אובאַרקעלעך. קאַפּעל דער שוסטער, וואָס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די שווארצע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען פון א פּיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאַכער, א היבש האַניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואָס פון בוידע זייטען איז געווען אויסגעצויקעלט א פישעלע און אַנגעפילט מיט קלייניע זיסע פּארפּעלעך, און צוויי גרויסע מאַהנדלעך, שווארצע. גלאַנצענדיגע, דורכגעשפּיגעלטע מיט יאַדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפּרעגעלט אין האַניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאַראַנץ, וואָס דער ריח איז זיך צעגאַנגען אין יערען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האָט געזאָגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שווארצער מיט א קאַמפּלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האָט איהר נחמה די שווארצע געענטפערט מיט א קאַמפּלימענט פאר א קאַמפּלימענט און האָט א טאַפּ געטהאָן מיט'ן פינגער דעם המן־טאַש.

— אָט א המן־טאַש!... — האָט געזאָגט נחמה די שווארצע און האָט זיך אזש בעלעקט. — אָט דאָס הייסט א המן־טאַש!... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך פּארגין איהר נארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאַש... אזא מכה זאָל זיך איהר זעצען אויפ'ן פּנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האָב נאָך היינטיגען טאָג אין מיין מויל נישט געהאָט, וואָלט איך א בעלן געווען פּארזוכען פון דעם דאָזיגען המן־טאַש חאָטש א שטיקעל...

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי'ס, געזומען פינפטהאלבען קערבל־ער פאר'ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס'איז געווען א „קליידען" מיט א „שיכען"! מילא, דאָס קליידל איז געווען א קליידל, מיט לאַטעס אפילו, נאָר פאַרט א קליידל; די שיך אָבער זענען מאנסביל־שע שיך, פון זעלדע רב יאָסי'ס בחור מנשה, וואָס האָט א פוס, ווי א דעזשקע, און דערצו האָט ער נאָך א טבע דרעהען די אָבצאָסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון א שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאָהן, פון צוויי קישל־ער, איינס איין אפענם, מיט האָניגפאַרפל, און דאָס אנדערע א קיילעכיגס, פון ביידע זייטען זיהר שען געצוויקעלט, א צוקערל־עקאכל, מיט א ראָזינקע אריינגעשטעקט סאָמע אין מיטען, א גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, א שען שטיקל קו־מישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטל־ך און א היבש שטיק קאָרע־נער לעקאָך, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגס יאָהר מעהר געראָטען ווי אל־ע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר א גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען א ריינער האָניג, צי דער לעקאָך האָט זיך גלאַט גוט אויסגעבאַקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשל־אָגען — ער איז געווען טאָקי נאָר ווי א געדיכטע פעכקע קישען!

בעטראַכט נחמה דער רויטער'ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט גע־דיענט ביי זלאַטע רב אייזיק'ס, געזומען זעכס קערבל־ך פאר'ן ווינטער אויף איהר אייגענעם נאָגל, איז זי דערפאר געגאַנגען באַרווים, און זלאַטע האָט זי געשאַלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אזוי געהט דאָס א מויד א נאָנצען ווינטער באַרווים? דו ווילסט, אָפנים, זיך פאַרקיהל־ען, צו אלדרי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראָנער. זי האָט בע־סער געקל־ויבען דאָס געלד אויף פסח; אויף פסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאכען א פאָר שיך אויף הויכע אָבצאָסען מיט קולקעס

קוואטשקען זיי אין סע שלעפט זיך נאך א פאדעשווע, וואס גיט אלע מאל א לייאסק מיט א קוויטש, און אז מע טהוט זיי אוים, וועגען זיי א פוד. דאס איז געווען אזעלכע שיר, וואס מע זאגט אויף זיי: „איידער אזעלכע שיר, איז שוין גלייכער באַרוויס"... ביידע נחמה'ס האבען געטראגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט א וויים סערוועטעל, און צוגעהאלטען מיט ביידע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האבען ביידע מיידלעך זיך אפגעשטעלט.

— א! נחמה?

— א! נחמה?

— וואוהין געהסט דו דאס, נחמה?

— וואס הייסט וואוהין געה איך? איך טראג שלח־מנות.

— צו וועמען טראגסט דו שלח־מנות?

— צו אייך טאקי; און וואוהין געהסט דו, נחמה?

— וואס הייסט וואוהין געה איך? זעהסט דאך, אז איך טראג שלח־מנות.

— צו וועמען טראגסט דו שלח־מנות?

— טאקי צו אייך.

— א היסטאריע בנאמנות!

— א רייעע קאמעדיע!

— אנו, וויז נאר דיין שלח־מנות, נחמה?

— וויז דיין שלח־מנות, נחמה?

און ביידע נחמה'ס האבען געזוכט מיט די אויגען, וואו מע קאן זיך צוזעצען אויף א וויילע, און גאט האט זיי צוגעשיקט. דערזעהען א קלעצעל נעבען איין אייגפאהרהויז, האבען זיי אויפגעהויבען די פים אין דער לעהמיגער בלאטע און האבען זיך בעזעצט אויף דעם דאזיגען קלעצעל, אנידערגעשטעלט די בעקענס אויף די קניהעס, אויפגעהויבען די סערוועטלער און בעטראכט בי שלח־מנות'ען.

צוויי שלח־מנות׳ען

א.

ס׳איז שוין לאנג נישט געווען אין כתריעלעוקע אזא שענער פורים און אזא ווארעמער. עס האט פארפריה געלאזט דאס אייז. און פונ׳ם שניי איז געוואקסן א טוואז ביז׳ן גארטעל. די זון האט געשיינט. עס האט געבלאזען א פויל ווינטעל. א נאריש קעלבעל האט זיך אויסגעווייזען, אז סע שמעקט מיט וועסנע, האט דאס אנגעהויבען בלעקען, פערריסען דעם וויידעל, אראפגעלאזט די מארדע און ארויסגעלאזט א האלבען „מע!" אויף דער גאס זענען געלאפען שלייגעלדיגע ריטשקעלעך אראפ־בארג, געשלעפט מיט זיך וואו ערגיץ א שפענדעל, א שטרוי אדער א שטיקעל פאפיער. א גליק, וואס אין שטאדט איז נאך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אניט, וואלט מען געקאנט מיינען, אז ס׳איז נישט פורים, נאר ערב־פסח.

סאמע אין מיטען שטאדט, אין דער רעכטער בלאטע, האבען זיך בענגענט צוויי מיידלעך, וואס ביידע האבען געהייסען נחמה, — איינע א שווארצע, א געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט א קורצער נאז, די אנדערע א ווייסע, א קראנקליכע, מיט רויטע האר און מיט א שפיצעכיג נעזעל; איינע א בארוויסע, מיט גראבע שווארצע פולקעס, די אנדערע כלומרשט אין שיך, וואס האלטען אפען דאס מויל און „בעטען עסען"; שענע שיך! אז מע גאהט.

צוויי שלח-מנות'ען

נעשריבען אין יאָהר 1902.

און רב יוזיפיל האָט, אַפּנים, פערגעסען, אז ער רעדט מיט א טוידטען, און האָט אויסגעלאָזט זיין הספּד מיט די דאָזיגע ווערטער:

— לְךָ לְשָׁלוֹם — גאָר נעזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאַנג־לאַנג נאָכדעם האָט מען נישט אויפגעהערט צו דערצעהלען אין כתריל־עווקע פון רב מלך דעם חזן'ס טוידט און פון דער לויה, ווען ער האָט גערהאָט, און מע האָט נעזאָגט מיט א זיפץ:

— יא, א י ה ם מען מקנא זיין...

די נאכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ וואַרעמע. די לבנה האָט אַראָפּגעשיינט אויף כתריעלעוקע און האָט אַנגעקוועלט פון די אַרעמע לייט, וואָס זענען געקומען אָפּגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאַר זיין אַוועקנעהן אַהין אין זייַן וויטעז וועג אַריין. און אַז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אַלטען בית־המדרש, האָט זיך רב יוזיפיל דער רב אַוועקגעשטעלט מאַכען אַ הספד, און דער גאַנצער עולם האָט געווויינט.

רב יוזיפיל דער רב האָט אויסגעוויזען מיט פּסוקים און מיט מדרשים אַ סך, אַז רב מלך דעם חזן'ס טודט איז נישט קיין געווויינטליכער טוידט פון אַ געווויינטליכען מענשען, אַז אַזוי שטאַרבען שטאַרבט נאָר אַ צדיק, און אַ גרויסער צדיק, אַז אַזאַ צדיק געהט פון דאָנען גלייך אין גן־ערן אַריין, אַזאַ צדיק בעדאַרף איטלעכער מקנא זיין, און איטלעכער בעדאַרף זיך ווינשען אַזאַ טוידט, וואָרום נישט איטלעכער איז זוכה צו שטאַרבען יום־כפּור צו נעילה ביי'ם עמוד, וועו גאָט האָט מוחל געווען אַלע זינד — און אַזאַ צדיק, אַז ער פאַרהרט־אַפּ פון שטאַדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאַדט איהם געהן בעגלייטען, און אַזאַ צדיק, אַז ער שטאַרבט־אַפּ אין שטאַדט, בעדאַרף די גאַנצע שטאַדט ווייגען און קלאָגען.

— ווייגט זשע, אידען, און קלאָגט אויף דעם צדיק, וואָס מיר האָבען פאַרלאָרען, און בעט איהם, ער זאָל דאָרט זיין אַ מליץ־יושר פאַר'ן כסא־הכבוד צום נייעם יאָהר, טאָמער וועט ער טאָקי אויסבעטען פאַר אונז אַלעמען אַ גוט־יאָהר, — שוין צייט גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף כתריעלעוקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאַנצער עולם האָט געווויינט, נעגאָסען מיט טרערען און געגלויבט, אַז זיי האָבען אַוועקגעשיקט פאַר זיך אַ גוטען שליח, אַ רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האָט זיך איטלעכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזן'ס אָרט.

אזוי איז נעווען אינ׳ם אלטען בית־המדרש. בשעת רב מלך דער חזן איז געשטאַרבען.

עס איז געוואַרען אויף א ווייל א טומעל, א גערודער: פון דער וויבערשער שוהל האָט זיך געלאָזט הערען א מאַדנער קוויטש — דאָס האָט צביה די חזנ׳טע גע׳חלש׳ט. און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאַלען חלשות נאָך עטליכע וויבער.

האָט רב יוזיפל דער רב א וואונק געטהאָן צו די גבאים, און די גבאים האָבען א פאַטש געטהאָן אין די סטענדערס, ס׳זאָל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאקי נעווען בעל־שחרית) איז צוגעגאַנגען צום עמוד און האָט זיך געשטעלט דאָוונען וויטער. און דער גאַנצער עולם האָט געדאָוונט וויטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האָט נעגעבען דעם לעצטען בלאָז.

נאָכדעם האָט מען געמאַכט א ברכו, זיך געשטעלט דאָוונען דעם וואַכענדיגען מעריב, און אז מע האָט אָפגעדאָוונט דעם וואַכענדיגען מעריב, איז מען נעגאַנגען ארוים מחדש זיין די לבנה, און אז מע האָט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאָלט גענגען אהיים זיך אָפּפאַסטען, וועך מיט א פערטל עוף פון די כפרות און מיט א גלעזל ווארעמס, און וועך מיט א שטיקל ברויט מיט העריגג און מיט גלאָט א טרונק וואַסער.

אין א שעה ארום נאָכ׳ן אָפּפאַסטען זיך איז דער גאַנצער שוהל־הויף שוין נעווען פערפלייצט מיט מענשען. ס׳איז ניט נעווען קיין שפילקע דורכצוווארפען.

אידען און וויבער, יונגלעך און מיידלעך, קינדער פון די וויעגלעך — אלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האָבען זיך אליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צוגעלאָזט די שמשים. א קליניגקייט — אזא מת!

נאָך דדיי טעג מיט נאָך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואָס לעבט אייביג א גוט יאָהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אָפּגערוהט זיך און איבערגע־חאפט דעם אָטעם, טהוט ער זיך א קאָטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אָלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאָזט אויס וויעדער מיט א געבעט און מיט א נעוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עם הערט זיך עפּיס א פּאל און א קלאָפּ און א שטופּערייי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! מם... מם...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאפּט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערוואַרפט דעם קאָפּ ארונטער, די אויגען האלב־אָפּען, דאָס פּנים וויים ווי קאָלך, די ליפּען טוידט, און עפּיס א שמייבעלע, א ביטער שמייבעלע שפּיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א וואַרף. מע טראָגט איהם אונטער חלש־טראָפּען צו דער נאָז, מע שפּריצט איהם אָפּ מיט וואסער, מע קוועטשט איהם ביי די שליפּען — בלאָטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטאָרבען . . . .

. . . . . .

א וואלף אז עם חאפּט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפּעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאָף א טומעל, א מהומה אויף א ווייל; נאָכדעם שלאָגט מען זיך צענויף אלע אינ־איינעם און מע הויבט אָן ציטערען מיט אלע גליעדער.

עמוד אויף די פים; ער איז געשטאנען פאר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדאוונט געטריי, געשמאק, געווויינט און געבעטען ביי איהם רחמים פאר די בעלי־בתים, וואס האבען איהם געשיקט פאר א שתדלן, א חאדאטאיי, מע זאל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאל זיי אנ'חתמ'ענען א גוט קוויטעל, אנצייכענען זיי א גוט יאהר.

אויף אזא אדוואקאט, ווי רב מלך, האבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאנט פערלאזען.

ערשטענס, די געמבע; אלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אז אין דער יוגענד האט ער, זאגט מען, געהאט א שארפע שטימע, א „שאנת ארי"; האט ער געעפענט א מויל, האבען געציטערט די וועגד פונ'ם בית־המדרש און עס האבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען א גרויסער בעל־בכי, פלעגט ווייגען, גיסען, ווי א בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאנצער עולם.

אויף דער אלטער איז ביי איהם די שטימע געוואָרען אביסעל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאר דאס ווייגען — נאר אזא ווייגען, וואס קאן נעמען א וואגד, אויפוועקען א טוידטען.

רב מלך הויבט אויף ביידע הענד און טענה'ט זיך אויס מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען ווייגענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאטע! אוי־וועה, פאטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטלעכער בשעת־מעשה האט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאט, ער זאל אפמאקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי א גוט יאהר פאר זיי און פאר זייערע נאקעטע, באר־ווים הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאנען זיי זיך אן זייערע הונגעריגע, נאקעטע און באַרוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאך, וועדר זיי דאס הארץ צעגאנגען אזוי ווי וואכס, און זיי זענען גרייט צו פאסטען

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתריליעווקע איז א שטאַרט געדענקט דאַרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאַט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אַרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אַלע כתריליעווקער בעלי־בתים, און האָט פער־דיענט אזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאַרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאַרבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתריליעווקע און אַריינגעקוקט דורך די פענסטער פון׳ם אַלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פּנימ׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזוהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אַנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אז עס לאָזען זיך אויס די כחות, אז עס געהט זיי אויס דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאַקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפענס" און ווער מיט א שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאַלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאַנגער באָרד, מיט א בריייטען קאַלנער, איז פון גאנץ פריה אן געשטאַנען פאר׳ן

איהם מעג מען מקנא זיין

נעשריבען אין יאהר 1902.

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, געהט ביי מיר קיין עין־הרע דער תהלים, ווי א מזמור, הלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפֿרררו, אייגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתריעלעוועקער בעל־עגלר צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם" מיט'ן „קאשטאנעווטען" וואם האבען א נעם געגעבען דעם וואגען בארג־ארא׳ אוז געגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אויס'ן בויגען. און איידער מיר קוקעי זיך ארום, ליגען מיר אלע מיט'ן וואגען אונטער'ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואם זענען געזעסען „פאריטש", אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפארשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאנער" מיט'ן „קאשטאנע וואטען", פערוואלפען די קעפ ארונטער, בארבלעז זיך מיט די פיס האלחלען, ווילען נעבאך ארויסקראטשקען זיך — און קאנע נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתריעלעוועקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא ליגען בארג־ארא׳ מיט'ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל דאס דריטע מאל, קיין עין־הרע ניט!...

א פרישער, א צאפּעלדיגער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קויללעטשען, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אוויוען איבער דער גאנצער שטוב, און אין שטוב איז וואַרעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אלעווינקעלער. חאטש שפּיעגעל זיך, דער טשאלענט איז פּאַררוקט, דער פּריפּעטשיק אפּגעשמירט, די קאַץ וואַרעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאל; נאכדעם געה איך מיר אין שוהל אריין דאוונען און קום אהיים מיט'ן בריטען גוט שבת, זאג אפּ די שלום־עליכם'ס, מאך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט בי־סעל בראַנפען, עס־אפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די רייגע יוך מיט'ן צימעסדיגען ציפעס, און לעג מיך רוהען. שלאף איך אפּ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראַף, און אין דערהיים וואַרטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאַך מיט די כשר'ע ציבעלים, די געהאקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פּעטשא מיט'ן לייטישען קנאבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאלץ ווי פון א וואַרעטשיק. אודאי קאן מען נאך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאפען. און אז מע שלאפט זיך אוים נאך אזא וואַרעמעס, ווייל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאגט איהר, איז עפּעלקוואס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און באַרלעך־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אוים א קוואַרט עפּעלקוואס קיין עין־הרע און מע פּארבייסט מיט באַרלעך־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאק איין קאפּיטעל נאכ'ן אנדערען; זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראקט, איינס נאך דאס אנדערע, איינס נאך דאס אנדערע, אהן א פּאפּאס, וואַרום

און איינס. דאָס עלטערע יונגע! שוין אלט קיין עין־הרע דאָס דרייצהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואלט מאכען פאר א למדן — ווער, וואָס? אז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערד!ער! און אזוי איז דער אנדערער, און אזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אהיים און שפּאן אויס די פערד!ער — אהא! מיין חברה קיין עין־הרע איז דא: איינער אויפ'ן וואגען, דער אנדערער אונטער'ן וואגען, איינער אויף איין פערד!, דער אנדערער אויפ'ן אנדערען פערד!, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ'ן דישע!. „וויסע־חברה'ניקעם, זאג איהּ, ניט גע־דאכט זאלט איהר ווערען! נעחיי וואלט איהר בעסער חשק געהאט צום סדור!"... עס פארדריסט מיך, סטייטש, סע קאסט מיך בלוט, איך צאהל שכר־למוד, ווער פארשוואַרצט א גאנצע וואָך, פאָהר־ארום הין און צוריק מיט'ן בייד!, פארדינען טאקי קיין עין־הרע דאָס שטיקע! ברויט, אבער טאקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקע! ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערד!ער הייסט דאָס, זיי דארפען קיין עין־הרע היי און האבער אלע טאג, דעם וואגען שמירען דארף מען אויף, און א שטוב קיין עין־הרע אויסהאלטען איז נישט קיין ווערט!ע, און אליין איז מען אויך א מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אליין א בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אמאל אביסע! בראנפען, אמאל פארבייסען, די נשמה אויסשפייען קאן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראָך, פאלט גאָר א פערד, איז איין עק, אוים נדולה!

א שטיקע! גליק, הערט איהר, פאָר נאשבראט, וואָס גאט האט געשענקט אונז דאָס שטיקע! שבת — א מתנה פון זיין ליעבען נאמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען, קיין עין־הרע גאָר איין אנדער מענטש! אז איך קום פארפריה פרייטאג אהיים, איז ראשית חכמה פון אלע ראשית חכמות — אין מרחץ ארויין. דארטען פארע איך מיך קיין עין־הרע אוים אויף אלע זייטען, ווערד אויף מיר א נייע פע!. איך קום אהיים

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּעס א סגולה?"... האָבען מיר זיך אַנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר, האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום וועו האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער אַרבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך ארויסגעריסען אויפמאַל אין א שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער אוו באטראכט זי אוו הערט זי אוים אוו רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאני קאַנסוליאַרזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך היר געואָלט זאָגען; איך האָב דיר געואָלט זאָגען, זאָגט ער, אז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאָפּעל פונ'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך א צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאָפּירען". „קלאָפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פּאני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אַליין, און פון מיינע צוויי פערדלער אָפּילו, און איהר רעדט גאָר פון קלאָפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּעס א רפואה, זאָג איך, א סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען א רפואה, פּראַשקעס אזעלכע, און מיר געהען אהיים. געקומען אהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאַרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אוועק נאָך א יאָהר און נאָך א יאָהר, און וואָס ווייטער וועהרט זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

אליין געגומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־
געהויבען איהם פון דער בלאָטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אט
אזא מין פּארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאָס.
איז געווען א יתומה, און דוקא א בעל־הבת'יש קינד, א מלמד'ס
א טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געווען ניט איינע, קיין עין־הרע
אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז איין ארעמע
אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאכען די טאָכטער.
האָט מען איהר געראטן שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע. די
פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען.
און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאָך, זענען מיר געזעסען,
רוף איך זיך אן צו איהר איינמאל, צו אסתר'ען הייסט דאָס.
יום־טוב איז דאָס געווען, אלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר,
זאג איך, דו וועסט מיך נעמען?" שווייגט זי. זאג איך צו
איהר נאָך א מאל: „אסתר, זאג איך, קוק ניט, זאג איך, וואָס
איך בין א שמייסער, זאג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגע־
שלאָגען, זאג איך, מיין אייגענם קיין עין־הרע א קערבעל עטליכע
און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאג איך, אזוי קויף איך
מיר באלד א פערדעל און ווער אליין, אם ירצה־השם, א בעל־עגלה,
זאג איך, און א יונגעל, זאג איך, בין איך קיין עין־הרע א האַרעפּאַש־
נער, האַרעווען קאָן איך, עם וועט דיר, זאג איך, זיין ביי מיר קיין
עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!"
שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאָט. אז מיר האָבען חתונה
געהאָט, האָט זי באלד אָנגעהויבען קינדלעז, קיין עין־הרע אלע
יאָהר, אלע יאָהר א קינד; און אז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלעז,
האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענ־
קען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט. אוועקגעקרענקט א צייט!
זאג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאג איך, דער
תכלית, וואָס דו קרענקסט?" לאָכט זי. „אסתר, זאג איך, דו
לאכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאָ־

קיין עין־הרע ניט

(מאַנאָלאָג).

— ווי איהר זעהט מיך אָטאָ — מאַכט צו אונז א כתרי־לעווקער בעל־ענלה, וואָס האָט זיך אויסגערעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערד־לעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאַטס'ם בעראַטה — ווי איהר זעהט מיך אָטאָ, בין איך מיר א איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערד־לעך אייגענע; יענער, דער בולאַנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אכטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, א שווערפיסיגער, נישט אזא לויפער, נאָר א „נעמער" קיין עין הרע א גוטער, און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע א יאַדעריג פערדעל. מיט אזעלכע צוויי פערד־לעך, אז גאָט שיקט צו גוטע פּארשוינד־לעך, און א סך, קאָן מען האָבען פּרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל. און פּרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פּארהאַן א ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פּיקערס; זי קינדעלט קיין עין־הרע אלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאַר האָט זי טאַקי א פּנים פון א רוח. נעווען אזא שענע קיין עין־הרע, אזא־נ־איידעלע, א צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פּאַר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט געווען א שמייסער ביי יענעם, א בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? וועד מיר זומער? וואָס מיר שניי? וועד מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

קיין עין־הרע ניט

מאַנאַלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

— סע קאן ניט זיין! — האט כתריעלעוקע נעשריגען אין איין קול. — סע קאן ניט זיין אין דער וועלט אזא משפט! הימעל אוך ערד האבען געשוואַרען, אז דער אמת מוז ארויס, ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. וואס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאך זיידעל מיט אלע כוחות אוך שטופט זיי דאס בלאט גלייך אין פנים אריין. — נאט זעהט וואס סע שטעהט אין בלאט!

— בלאט־שמאט! — שרייט כתריעלעוקע. — אוך אז דו וועסט זיך שטעלען אט דא מיט איין פוס אויפ'ן הימעל אוך מיט דער אנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס'איז א זאך, וואס עס קאן ניט זיין! עס קאן ניט זיין! עס קאן ניט זיין! עס קאן ניט זיין!

א סימן — ווער איז געווען נערעכט?

*

אז ס'איז געקומען צום לעצטען טאג פון'ם משפט, האט דאס מיט די כתרילעווקער געווארפען ווי א קרחת. זיי וואלטען א בעלן געווען אנשלאפען ווערען אויף א גאנץ מעת־לעת און אויפ־חאפען זיך דעמאלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאר, ווי אויף צו־להכעיס, האט זיך ביי קיינעם דאס אויג נישט געקאנט צומאכען. מע האט זיך יענע נאכט געקאט־שעט פון איין זייט אויף דער אנדערער, מלחמה געהאלטען מיט די וואנצען און ארויסגעקוקט, עס זאל שוין ווערען טאג.

אז ס'איז געווארען טאג, איז מען אוועק אויף דער פאסט. די פאסט איז געווען פערשלאסען און דער טויער אויך. בים־לעכווייז האט זיך דער עולם אנגעהויבען צענויפקלויבען ארום דער פאסט, און ס'איז געווארען פערפלייצט די גאס. אידען זענען ארומגעגאנגען הין און צוריק, געגעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אז יארעמע דער סטארשוש האט געעפענט דאס טויער, האבען אידען א לאז געטהאן זיך אלע מיט א מאל. איז יארעמע געווארען אנגעצונדען, בעוויזען, אז דא איז ע ר בעל־הבית, און האט זיך צעלאזט אויף זיי און, מחילה, זיי ארויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פאסט אין דרויסען ארויס, און דארטען האבען זיי געווארט אויף זיידלען, אזוי לאנג, ביז זיי האבען זיך פארט דערווארט. און אז זיידל האט אפגענומען דאס בלאט און האט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פסק פון דרייפוס'ן, איז געווארען א געשריי, א לייארם — הימל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואס האבען שלעכט ג'פסק'עט, נישט אויף די גענעראלען, וואס האבען געשווארען פאלש, נישט אויף די „פראנצהויזענדיגע", וואס האבען זיך אזוי ניט שען אויסגעפיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— און איך וואָלט א בעלן געווען אָנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאטע איז גע־קומען.

וויבער, וואָס זענען בעת מעשה געזעסען, האָבען בעהאַל־טען די פּנימ'ער אין די פּאַרטיכער, כלומר'שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אז זיי וויינען. וווי כתריעלעווקע איז אייז אַרעם שטעדטעל, וואָלט יערער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פּונ'ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפּאָהרען אהין, א קוק טהון חאָטש פּון דערווייטען.

אז דער משפּט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געווארען א קאָ־כעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געווער־גען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מארגען, מארגען — איבער־מארגען, און אזוי אלע טאָג.

מיט א מאָל איז געווארען א מהומה אין שטאָדט, א טומעל, א געשריי, א געפילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, וועז מע האָט געשאָסען אויף אדוואָקאט לאָבאָרי. די כתריעלעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פּאַר וואָס? פּאַר וועז? אזא רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אראָפּגענומען. די דאָזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין הארצען אריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתריעלעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפּלל געווען ביי זיך אין הארצען. — בעווייז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אז דו ווילסט, טהו א נס, לאָמבאָרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט א נס געטהאָן, ער איז נעבליבען לעבען.

— פֿערל'! דימענטען! בארל'יאנטען!

אויך פון „לאמבארי'ן" האָט מען געהאלטען אייז עולם ומלואו. דער עולם האָט געקוועלט, נתפעל געוואָרען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. חאטש האָרכען האָט איהם אין כתריל'עווקע קיינער נישט געהאָרכט, נאָר מע האָט פערשטאַנען מיט'ן שכל, א ז ע ר ב ע ד א ר ף ק א נ ע ן ד ע ד ע ן.

איך וויים נישט, אויב דרייפוס'עם משפחה אין פּאריז האָבען אזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאָל קומען פונ'ם שענעם אינזעל, ווי עם האָבען ארויסגעקוקט דערויף די כתריל'עווקער אידען. מע קאָן זאָגען, אז זיי זענען געפאָהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אוש פון דאָרטען אויפ'ן ים, ממש געפיהלט, ווי זיי שווימען: אט־אָט הויבט זיך אויף א שטורמווינד און צעשמייסט דעם ים אויף אלע זייטען, די חוואליעס פלעסקען און ווארפען דאָס שיף, ווי א שפענדל, ארויף און אראָפּ, ארויף און אראָפּ.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין האַרצען. — זאלסט איהם חאטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפט בעדארף זיין! זאלסט חאטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאָר מאכען זייערע מוחות, זיי זאלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאנצע וועלט זאל ארויסזעהן א ו נ ז ע ר געראכטיגקייט, אמן סלה!...

דעם טאָג, וואָס ס'איז אנגעקומען די גוטע בשורה, אז דרייפוס איז שוין דאָ, איז אין כתריל'עווקע געווען א יום־טוב. זיי זאלען זיך ניט שעמען, וואלטען זיי פערשלאָסען די קלייטען.

— געהערט?

— א דאנק השם יתברך!

— כ'וואלט א בעלן געווען זעהען, ווי אזוי איז געווען דאָס ערשטע באגעגעניש מיט'ן ווייב?

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אָפּנעמען דאָס בלאָט, און דאָרטען טאָקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאָקי איבערקייען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאָרען זיך און רעדען אַלע אינאיינעם, ווי געווינטלעך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אָדון דער פּאָסטמייסטער געגעבען אָנצוהערעניש, זעהר איידעל אפּילו, אז א פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיווסקע שקאָלאָ, זשידי פּארחאָטיע, טוט נע קאהאל שאכערמאכערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גרייגער: ער האָט זיי געזידעלט, און זיי האָבען געלייענט דעם „צפירה" און געדרעט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס'ען אליין האָט מען געדרעט איז כתריליעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל א פּרישער פּארשוין: פּריהער „עסטערהאזי", נאכדעם „פּיקערט", נאכדעם געגנעראל „מערסי", „פּעלי", „גאָנזי", און דערביי איז געזאָגט געווארען א המצאה, אז ביי די „פּראָנצעהויזענדיגע", וויבאָלד א נאָמען פון א גענעראל, אזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט א „י". האָט איינער געפרעגט א וויעדעראָנאנד:

— נו, און מיט בודעפּערען וואָס וועסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאָקי געהאָט א מפּלה.

— כן יאבדו!

צווויי פּארשוינען זענען געווען אין כתריליעווקע, וואָס די גאָנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגענאָנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל" און „לאָמבאָרי". פּאר „עמיל זאָלען" וואָלט זיך יעדער איינציגער מפּקיר געווען. א וועדטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל"! אז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתריליעווקע, וואָלט די גאָנצע שטאָדט איהם ארויסגעקומען אָקעגען מיט א ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוולעך?

דער אידישער קאפיטאן, דער דרייפוס, וואס מע האט איהם פער־שיקט, איז גאט די נשמה שולדיג, ס'איז גאר א גאנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראלען, וואס האבען זיך עפים צעאמפערט — דעמאלט האט זיך שוין דאס שטערטעל אביסעל פעראינטערע־סירט, און דרייפוס איז געווארען א כתריעווקער. וואו צוויי איז ער געווען א דריטער.

— געהערט ?

— געהערט.

— פארשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פאסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט !

— א בלבול !

נאך שפעטער, אז זיידעל איז געקומען און האט דערצעהלט, אז ס'איז גאר א סברה, אז דער משפט זאל גאר א מאל נע'משפט ווערען, אז עס האבען זיך געפונען גוטע מענשען אזעלכע. וואס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אז ס'איז גאר געווען א טעות די גאנצע מעשה, — האט כתריעווקע אנגעהויבען זיך וויעגען גאר אויף איין אנדער אופן. ערשטענס, איז דאך דרייפוס „אונזערער" ; אוך, צווייטענס, ווי קומט דאס, אז דארטען איז פאריז זאל פארקומען אזא פאסקודנע מעשה ? פע, עפים זהר ניט שען פאר די „פראנצעהויזענדיגע" !... עס איז אוועקגענאנגען א שפארעניש און א וועטעניש : דער האט געזאגט, אז דער משפט וועט נאך א מאל נע'משפט ווערען, און דער האט נעדרונגען, אז ניין : איז אחר מעשה בית־דין כלום — אפגעמשפט, איז פערפאלען...

וואס ווייטער־ווייטער האט מען אויפגעהערט צו וואדטען ביז זיידעל וועט זיך אמאל אויסקראצען צו קומען אין בית־המדרש אריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאפיטאן דרייפוס ; מע האט אנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האט נישט געהאט מעהר קיין נעדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האט אנגעהויבען געהן

נישט אין כתריעווקע. דאָס איז נישט פּאַר זייער בייטעל. דאַנ־קען גאָט, אז מע קאָן טראָגען זומער א נאקידקע חאָטש פון פּאַרוסינע; אניט, האָט מען א ברירה געהן נאָר אזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען א ציצענעם ארבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען גאַנץ געשמאַק, אבי ס'איז נאָר א הייסער זומער.

בעייבט דאָך אַלץ די אייגענע קשיא: פון וואַנען האָט פּאַרט כתריעווקע אַנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידעלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער אייניציגער איז שטאַרט, וואָס שרייבט־אויס דעם „צפירה", און אַלע נייעסטן, וואָס טהוען זיך אַפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואָהר פון איהם, דאָס הייסט, ניט פון איהם, נאָר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פער־טייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פּשט; ער זאָגט וואָס סע שטעהט, און זיי דרינגען אַפּט פערקעהרט, וואָרום ז י י פ ע ר ש ט ע ה ע ן ב ע ס ע ר.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט א מעשה, אז אין פּאריז האָט מען גע'משפט א אידישען קאַפּיטאַן, איינעם א דרייפוס, דערפּאַר, וואָס ער האָט ארויסגענעבען נויטיגע פּאַפּיערען פון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויהער אריין, פונ'ם אנדערען ארוים. איינער האָט זיך א זאָג געטהאָן פּאַרבייגעהענדיג:

— וואָס טהוט ניט א איד צוליעב פרנסה?

דער אַנדערער האָט געהאָט א נקמה:

— א מצוה! לאָז א אידעלע ניט קריכען אויבענאָן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט א נייע מעשה, אז די גאַנצע געשיכטע איז נאָר געווען א בלבול, אז

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך וויים ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האָט נאָך ערגיץ אָנגעמאכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פּאַריז, זאָגט מען, האָט דאָס אויך געקאָכט, ווי אין א קעסעל. נאָזעטען האָבען געשריבען, גענעראַלען האָבען זיך געשאָסען, און ווייס־חברה'ניקעס זענען אַרומגעלאָפען איבער די גאַסען, ווי משוגעים, געוואָרפען היטלען און געאַרבייט מעשים. דער האָט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האָט געשריגען: „וויוו עסטערהאזי!" און אידען האָט מען דערווייל געשמירט, געמאכט מיט דער בלאָטע, ווי געווײנטליך... נאָר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האָט דערפון נעהאָט — דאָס וועט פּאַריז ניט האָבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואַנען איז מען אין כתרילעווקע געוואָהר געוואָרען פון דרייפוס'ען — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען. וואָרום למאי וויסט מען דאָרטען פון דער מלחמה, וואָס די איינגעלענדער האָבען נעפיהרט מיט די בויערען? פון וואַנען וויסען זיי וואָס אין קיטאַיי טהוט זיך? וואָס פאַר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאַיי? די גרויסע מסחרים, וואָס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאָצקי'ן פון מאָסקווע, און דאָס געלע זומערשטאָף, וואָס מען רופט דאָס „טשע־שון־טשא", טראָגט מען

דרייפוס אין כתרילעווקע

נעשריבען אין יאהר 1902.

— נעגוג! נעגוג! נעגוג!

אָז זיידע׳ל איז געגאנגען אהיים, האָט זיך רב יוזיפי׳ל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט א זיפץ:

— נעבאך א וואוי׳לער יונגערמאן און איין איידע׳לער יונגערמאן און א לייטישער יונגערמאן, נאר נישט פאר קיין אידען געדאכט...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט׳ן פינגער אויפ׳ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאנען, וואָס ער מיינט.

— וואס איז דאס פאר א וועלט, — פרענט ער ביי רב יוזיפל דעם רב — אז אויסחאפען א בייגעל פאר א גראשען, בשעת איד בין הונגעריג, הייסט גע'נזל'ט, און אפראבעוועז א שטאדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאס „געשטעלט זיך"? פאר אפהאקען א פינגער קומט „קאטערושנע סיביר", און פאר אויסקויל'ען אכציג טויזענד איינגל'ענדער אין אפריקע, ווי אכסען, באקומט מען א גילדענעם „מענדאל" זא חראבראסט?...

— ס'איז א יושר? — מאכט ער צו רב יוזיפל דעם רב און נעמט איהם אן ביי דער לאז פון דער קאפאטע. — ס'איז א יושר? אט פאהרט ארום דער אלטער ק ר י נ ע ר נעבאך, דער מלכות פון די בויערען, קלאפט אין אלע טירען, בעט רחמים, מע זאל רחמנות האבען אויף זיין ארעם לאנד; ער וויל נישט מעהר נאר א דין־תורה, ער וויל זיך פארלאזען אויף מענטשען, וואס מענטשען ווילען פסק'ענען. זאגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאגט: סע פאסט איהם ניט פאר יענעם... דער אזוי, יענער אזוי, — דערווייל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאגט מיר נאר „ישוב", „מנהג־העולם", דער „קיום" פון דער וועלט! א שענער קיום! א שענע וועלט!...

און נאך כדומה אין אזעלכע ווילדע חקירות איז זיידל ארייז מיט'ן רב, פערקראכצן, ווי מע זאגט, אין „אלף־הששי", העמ־העט אין די ווייטע דרכים ארייז, אננעהויבען אפליקענען מיינס אז דיינס און שותפות'דינגס, אננעהויבען אפלאכצן, רעדען, ווי מע זאגט, על ה' ועל משיחו ועל ננתקה...

האט שוין רב יוזיפל דער רב מעהר נישט נעהאט מיט איהם וואס צו רעדען און האט שוין ווייטער נישט נעוואלט הערען אפילו, זיך פערשטעלט די אויהערען מיט בוידע הענד און גע־שריגען:

געווען אָפּען; קומט ער צו נעהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראַנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאר נאַראַנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אז איהר זענט ריין, נישט פונ'ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פּי אלגעברע"!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פּזמונות — „אלבענרע"! לאָמיר זיך פּאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פּרעגען א רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפּל דעם רב.

ביי'ם רב האָט זיך צענויפּגעקלויבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס'איז געווען א ליאַרם, א געשריי ער לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אז אלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אז דער עולם זאל אויף א ווייל ארויסגעהן, ער ווי בלייבען מיט'ן רב אליין, ער בעדארף איהם עפּעס זאָגען אונטער פּיער אויגען.

וואָס ס'איז פּאַרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפּל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אז זיי האָבען געהאָט צווישען זיך א לאַנגען ווכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, ווארום על־פּי חקירה איז פּראָצענט גזילה; א מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אז אלע דארפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפּל דער רב האָט זיך אפּילו געפּרובט איהם איבערשפּאַרען מיט „תקון מהר"ם ז"ל", מיט'ן „ישוב־העולם", אָהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט האָבען, און אזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגענטפערט, אז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אז דער „קיום" איז נאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם נאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אזוי זי פיהרט זיך.

געוואוסט, אז טאַמער הערט ער אויף צו צאָהלען, ווערד ער אוים בטוח, — א פֿאַרפֿאַלענער אויף אייביג!

און אזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט א צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אפֿגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה'ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אפֿגעזעסען איבער די ביכער א וואַך דריי, נעזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אז איך בין גענזעסען די נאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אז עס קומט שוין מעהר פון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט? וואָס הייסט, מיר זענען ריין?

— אזוי, וואַרום „על פי אלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פֿראַצענט און פֿראַצענט דפֿראַצענט זיעבעצעהן מאל אזוי פיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אפֿ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אזעלכע דבורים, זענען די כתריעלעווקער געווארען אַנגעצונדען. זיי האָבען נערעכענט, אז דאָ מוז לינגען עפּים א המצאה'לע, א שמד־שטיק, ניט אנדערש; האָבען זיי איהם א שמיץ געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אריין און האָבען געמאכט א „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אָהן א מעסער! רב שעיה, זאָל האָבען א ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנדעלט אזוי פיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פאר אונז תמיד

ניט נעוואלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז נעוועז אין טי־ שעל א טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט א גרויסען שלאס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געוועז דאָס „קאנטאָבור" מיט אלע חשבונות, וואָס רב שעיה אליין טאקי האָט זיי געפיהרט על־פי זיין אייגענער בוכהאלטעריע. היינו, ווי אזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאנען פון צוויי און פופציג בלעטלער, אויף יעדען בלעטל איז געשטאנען די סדרה פון דער וואָך, צעווירעט אויף צוויעיען, פון איין זייט ק ב ל ת י *, פון דער אנדערער זייט נ ת ת י ** — און דאָרט איז געוועז פערשריבען אזוי:

ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פי קוויטעל פרשה בראשית ב' רו"כ.	נ ת ת י לר' שמחה לעמעשקע על־פי קוויטעל פרשה פקודי י"נ רו"כ.
ק ב ל ת י מר' פייוויל שמוים על־פי קוויטעל פרשה פקודי ד' רו"כ.	נ ת ת י עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.
ק ב ל ת י מר' שמחה לעמיש־ קע א' רו"כ.	ל א נ ת ת י עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פארפאלען.
ל א ק ב ל ת י מר' גרשון פופיק על פרשה נח, לא קבלתי גם על פרשה לך־לך.	ה ב ט ח ת י *** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אזוי איז דאָס רב שעיה ארויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געוועז קיין פראָ־ טעסטען, קיין פראָצעסען. קיין לאָדענישען: איטליכער האָט

---

* געמוטען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

נישט פאַר קיין אידען געדאכט

זיידעל רב שעיה'ס איז א יונגערמאן, וואס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד איז קאַלט וואסער, זיצט און לערענט, חאַטש ער האַט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואס האַט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז א בן יחיד, און רב שעיה איז א איד א נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געווען א איד א בעל־הלואה. זייז „קאַפיטאַל" איז געווען צעווארפען איבער דער גאַנצער שטאַדט. ס'איז ניט געווען איין כתריל־עווקער, וואס זאל ניט זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאר האַט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין א קעסל: דער אריין, דער ארוים, דארט גענומען, דא גענעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, א „קאַנטאָר", א „באַנק" — א באַנק, נאָר אָהן געפֿארבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען א סך מיט וויסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואַנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראטעס, אָהן אייזערנע שאַפעס און אָהן מוראַ'דיגע קאַנטאָביכער און גראָסביכער, וואס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען א מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען א „טינטורעל" מיט א „זעמדערעל", און איטליכס מאל, וואס מע האַט בעדארפט פערשרייבען, פלענט מען מוזען אַנשפייען אין „טינטורעל", וואַרום אַנדערש האַט דאָס

נישט פאר קיין
איידען געדאכט

געשריבען אין יאהר 1902.

פרייליכם, ארבייטען אויף אלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באס, בלאזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאפען אין די טאצען. דער עולם פלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפרייט זיך, מאכט די ראד נרעסער און נרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון ביידע צדדים נעמען זיך פאר די הענד און מע נעהט א פרייליכם.

משה־יוסי דעם רב'ס איידעם נלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נאָרישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמר. די היגע כלי־זמר זענען דאָך קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאכט צו איהם נח. — א חתונה אָהן יעהופּעצער כלי־זמר!

וועז נח ווייסט דאָס פּריהער, אז די יעהופּעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אַפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער וויעדער ניט נעסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מהותן? — שרייט חתן'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע נעפינט איהם און גיט איהם א רעכטען פּסק, טהוט א פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאכט נח — איז דאָס ביי מיר א לויה, נישט קיין חתונה, א פּארשטעהרטע חתונה!

— נאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פּייער. — כתריעלעווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתריעלעווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתריעלעווקער כלי־זמר באדארפען נישט עסען? אי־פּע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האָלז אריין!... רב יהושע־העשיל, א פּריילִיכם!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט א וואטאָווער קאפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט א לאַנ־גען טלית־קטן, טהוט א קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פּיעדעל, און א וואונק צו דער חברה — און כתריעלעווקער כלי־זמר בעווייי־זען, אז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען"; זיי שפּיעלען א

איז געווארען א שרוד, האט דער חתן געשיקט דער כלה א פאר גיל־דענע אויהרינגלעך פאר פופצעהן קארבען, און די כלה האט אויס־געגייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאמעט א ניי תפילין־זעקעל, א מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט א קרוין פון אויבען, וואס מע האט דאס בעראפט אנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייבען איז נישט געווען צו דעם פארעל אויף דער וועלט. שטיל, אהן ווערטער, האבען זיי געצעהלט די וואכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופה — אויף שבת־נחמו איז אפ־געשטעלט געווארען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז גע־קומען, אין א גוטער שעה, א מזל'דיגער שעה.

ווער עס האט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ'ם טאג פון איהר פריידעל'ס חופה ארומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האלז מיט צוויי שפיצען, און שרייען מיט א הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?" — דער האט קיין שענם ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואס הייסט „פערטאראראמט!"

— חתן־כלה פאסטעו, — האט זי געשריגען מיט א קוויטש — און איהם האט דער גוטער יאהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואלד, נח, איך וועל דאס ניט אויסהאלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האבען איהר געהאלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן" איז געזעסען אין א ווינקעלע; ער האט זיך פערקלויבען אהין מיט א גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, און דערצעהלט איהם אוים זיין ביטער האלץ, וואס פאר א פערשטעהרטע חתונה ער האט.

אלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאכט, ווי עס געהער צו זיין; אלע מאל אראפגעבראכט די יעהופעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטא קיין כלי־זמר! א חאפענדיגע חתונה! א פערשטעהרטע חתונה!

ביינאכט אין חלום זעהט ער פרייד׳לעז — אומעטום פריי־דע׳ל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפא׳לען אויף א גלייבער זאך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קליין אריין איהם פאר׳לענגען דעם שדוך פאר זיין יונגסטער טאכטער מיט ברוך בן־ציון׳ס יונגע׳ל דוד, און האט ארויסגענומען דאס פושקע׳ל טאבעקע און אנגעהויבען אויסרעכענען, וואס פאר איין אנטיק ער האט איהם געבראכט צו טראגען פאר זיין טאכטער. האט זיך פריידע׳ל געמוזט אפקאהרען אן א זייט, מע זא׳ל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואר׳ען.

ביי איהר אויפ׳ן וויסען האל׳ז, פערשטעהט איהר מיך, איז געהאנגען א בענדע׳ל, און אויפ׳ן בענדע׳ל איז געהאנגען א קניפע׳ל, און אין דעם קניפע׳ל האט זיך געפונען א בריוועל, און אין בריוועל איז געשטאנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האנד־שריפט, מיט ציקל׳ען און מיט קוועטשל׳ען און מיט דריידל׳ער, די דא׳זיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידע׳ל.
„געזונד זא׳לסט דו זיין! וועז אונזער טייד זא׳ל זיין
„פון גא׳לע טינט, און דער וואלד זא׳ל זיין גא׳לע פענעם,
„און די גאנצע וועלט זא׳ל זיין פאפיער, און איך זא׳ל
„שרייבען צו דיר גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט, וואל׳ל
„איך דיר נישט געקאנט ארויסשרייבען קיין צעהנטוי־
„זענד־חל׳ק אפילו פון דעם, וואס מיין הארץ טהוט
„פיהל׳ען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אן, וואס איך
„האב דערזעהען דיין ליכטיג פנים, וואס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זים קול, וואס איז
„זיסער פונ׳ם זיסטען וויין...“

און אזוי ווייטער.

דאס פארע׳ל האט ל׳אנג־ל׳אנג ארויסגעקוקט אויף רב שלום שכנא דעם שדכן, ער זא׳ל פאל׳ען אויפ׳ן שדוך. און אז דער שדוך

קענען זיך און האָבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האָבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האָבען זיך לי...

איך האָב מיך שיער ניט אַרויסגעאַפּט מיט א וואַרט! אז איהר וועט מיר צוזאָגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפּעס דערצעהלען.

נאָך איידער ס'איז אייגנעפּאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאָל רעדען דעם דאָזיגען שידוך, האָבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך, וואָס זיי אַליין טאָקי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע איבערגעגעבען.

ער האָט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאַנען אין קלייט.

איינמאָל געהט ער פּאַרביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאָס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קלייד'ל, וואָס זי אַליין טאָקי האָט דאָס אויפגענייהט, מיט א וויים געשטיקט שאַלעכל אויפ'ן קאָפּ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שוואַרצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האָט זיך איהם אויסגעדאכט, אז דאָס קוקט זי אויף איהם. די זון האָט געסמאָלעט, און א וואַרעם ווינטל האָט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאָן די פּאה, און ער האָט א מורקע געטהאָן: „פריי־דעל — א היבשע נקבה!"...

האָט ער נאָכדעם נישט געקאָנט דאָוונען — זי איז איהם געשטאַנען פאר די אויגען.

סאָמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאָנט ער זיך אז דעם צעלניקער'ס טאָכטער און אַן איהרע שענע שוואַרצע גרויסע אויגען. צעשאָקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאָמער וועט ער פערגעסען.

ער נעהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאָמער וועט ער דערזעהען פרייד'לען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פרייד'לען.

אז די קינדער זענען געווען קליניטשקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגען מיט זיי קאָפּ אן וואנד: וויקלען, האדעוועז, צוואַגען — אלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז נעווען די מאמע זייערע?

די מאמע זייערע, זעלדע, איז געווען פערנומען אין געשעפט, מעהר צווישען פריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאר וואָס עפּים זו, ניט ער? זי פערשטעהט די שפּראַך, קאָן רעדען מיט א פריץ, איין בריה אויף אָפּזוענען א שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האנדלען. אָנקוקען קאָן זי ניט די כתריעלעוועקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פריצים — די זענען גאָר אַנדערע מענשען. א פריץ, אז מע זאָגט איהם „יאק באָגא קאָחאָם" — גלויבט ער, און א כתריעלעוועקער איר, איהר זאָלט פאר איהם, שונאי־ציון, חאָפּען די ערד, וועט ער אייך ענט־פערען מיט א שמייכעלע:

— למאי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַ־גלויבט אָהן א שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פינף און זיעבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק"ן, פינף און זיעבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיעבעציג שפּעטער, „לכשירחיב"...

איז אָבער דער „לכשירחיב" נאָך נישט נעקומען.

אויף דעם „לכשירחיב" קוקט־ארוים נאָנץ כתריעלעוועקע שוין א שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אמאל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דענן ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צענעהן. וואָרום ס'איז א היימישע זאַך: די מחותנים

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז נאט האט איהם געהאלפען, ער ניט אויס דאס לעצטע קינד, ער מאכט חתונה די יונגסטע טאכטער?

פאר וועמען?

למאי נפקא־מינה — צי פאר ברוכ'ען, צי פאר זרח'ען, צי פאר פייטלען, צי פאר טרייטלען? — אויסגענעבען, חתונה געמאכט — און איין עק!

מיינט איהר דאך, אז נח צעלניקער איז אזא פאטער, וואס פטר'ט אראפ א טאכטער, א הארב פון די פלייצעס, גלאט אזוי, אבי פטור נעווארען? האט איהר א טעות!

אזא פאטער, ווי נח, האט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאס נאנצע לעבען זיינס האט ער מקריב געווען פון די קינ־דערס וועגען: נעהארעווועט, אויסגעריסען געווארען, גאנצע טעג אויף דער היטץ, נאנצע נעכט אויפ'ן פראסט, זיך געשלעפט אין רעגענס און אין בלאטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאל אונטער'ן וואגען אויך, א פאר מאל ווינטער אין א פאלאנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מארנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע וועדר פערשווארצט? אנו, פרובט אויסהאלטען א ווייב מיט קינ־דער פון א צעלניק־קראם, א „גאלאנטעריי־נעשעפט", אין כתרי־לעווסע!

א פערשטעהרטע חתונה

נעשריבען אין יאהר 1902.

און מע גיהט נאָך א טענצעל אויך, — דעמאָלט וועט איז צו מיר נלייך? וואָס מיר בראָצקי? וועט מיר רויטשילד? א מלך, ווי איהר זיהט מיך א אידעז, א מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פון'ם גרעסטען גביר אין כתריעווקע!

גאנץ גוט, ער פיהלט, פארשטעהט איהר מיך, וועט ער איז און וועט מיר זענען; ער איז ער און מיר זענען פארט מיר! מיט דער האנד, הערט איהר, קאן מען דאס ניט אוועקמאכען.

וואהרום אז עס מאכט זיך אמאל, מע קומט זיך צענויף צווישען מענטשען, און מיינע קינדער מאכען א שמועס מכח די קלייגע אותיות, עפיס א דיין אין שלחן־ערוך, צי א שארף שטיקעל גמרא, צי גלאט א פסוק, מוז ער נעבאך זיצען און שטומען, וואהרום ס'איז פאר איהם, ניט דא געדאכט, א סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואס ער האט אזוינע שווארצע, און מעג האהרוען פון זייערטוועגען! ווי זאגט איהר? ניט אזוי? הא?

אציגנ, אז איהר זענט שוין אביסעל בעקאנט מיט מיין גענדעל, פארשטעהט איהר שוין וואס פאר א שמחה ביי מיר איז און וואס פאר א נחת איך האב, אז עס קומט א יום־טוב, למשל, פורים צו דער סעודה, און אלע קינדער מיט אלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים ארום טיש, און מע מאכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פורים־קוילעטש, וואס מיט זאפראן און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקט, מיט די גוטע געפעפערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאנגע לאקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאפלעך משקה, אז גאט העלפט א פלעשעל ווימארזיג, איין אמת'ער א „קאווישאנער", אדער א גלעזעלע גוטען ווישניק, אבי ס'איז נאר דא, און פאר נויט — איז א פראסט ביסעל יי"ש אויך א סחורה, און מע טהוט א זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאך א מאל — שושנת יעקב! און וויעדער א מאל — שושנת יעקב! טהוען א חאפ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קלייגע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

אוּן פּאַהרעז קיין בויבערויק אויף אַ דאַטשע. אַהין פּאַהרעז, זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאַרטען, זאָגט מען, איז פּאַרהאַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפואה צום הוסט. רעכען איר, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז נאָט וועט שענקען דאָס לעבען. זיך דורכפּאַהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערוויילן, ביז ער וועט אמאָל ווערען געזונט, לויגט ער מיט'ן ווייב אוּן קינדער, געווינטליך. אויף מיינע פּלייצים. עפּים אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין איידעם, שוין גאָר אַ פּראָסטען. נאָר אַ האַרעפּאשנעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעל אויך ניט.

ער איז אַ „פּילפּיער" איז ער; ער האַנדעלט מיט פיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פיש, זיין זיידע האָט געהאַנדעלט מיט פיש, די גאַנצע משפּחה זייערע ווייסען — נאָר פיש אוּן נאָר פיש אוּן נאָר פיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אַפּילו נאָך עהרליכע אידען, אַרענטליכע. נאָר פּראָסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאָך פּרעגען: ווי קומט צו מיר אַזאַ איידעם? מסתמא איז דרינען פּארהאַן אַ מעשה, ווי זאָגט מען: אין אַ טייך וואַרפען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאַכטער'ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ ז אַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גארניט; מיין טאַכטער לעבט פּאָר איהם דוקא גליקליך. וואַרום בטבע איז ער דוקא אַ גוט מענטשעל, אַ דימענט, צוגעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמען ביז גאָר, וויפיעל ער פּאַרדיענט גיט ער אַפּ איהר, אוּן העלפט אוים יענע איידעמס מיינע אוּן די זיהן ווי וויט מענליך. וואָס איז שייך זאָגען? — ער האַרוועט כמעט אינגאַנצען אויף אונז, אוּן האָט פּאָר אונז אַלעמען דרך־ארץ, וואַרום ער ווייסט

איינעם האָב איך איין איידעם פון נאָר א גרויסען יחוס, א צאַצקעלע, א זיידען קינד, א גערָאטענער מיט אַלע מעלות און א גרויסער למדן, זיצט און לערנט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, וואַרום וועז איהר זאַלט איהם קענען, וואַלט איהר אַליין געזאָגט, אז ס'איז גאָר איין עבירה ארויסצולאָזען אַזעלכם אויף דער וועלט — וואָם וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אַזא יחוס, נאָר דאָם קרן איז אָבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָם וויל איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאַנצען, און וואָם ניט? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אז מע שמוסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אז ס'איז ניט באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים לחם — אַלע קענערס געהען שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען א פּאַסעסער, און א קרעמער, און א מלמד, און א שדכן — עס געהט נישט, חאַטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאַכטער אויף דער גאָם ניט ארויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אַזא גרויסער קענער. נאָר אויך נישט קיין אבי־וועי. דער גוטער קאָפּ מיט דער שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אז ער רעדט, שיטען זיך פּערעל, א חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָם ער איז צו איין איידעלער, כמעט א רוחניות, דאָם הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָם הייסט, אפילו אז איהט וועט א קוק טהון אויף איהם אַזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָם דענן? דאָם וואָם ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון א צייט אז ער האָט באַקומען א פּאַסקודנע הוסט מיט א מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו חאַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יא געווען נישקשה, איז ער איז דער גרויסער שרפה, ניט היינט געדאכט, אפגעברענט געוואָרען. ארויס ווי די מאמע האָט איהם געהאָט, און האָט נאָך געהאָט אויף זיך א גוט פּעקעל מיט א מסירה'לע, מיט א סלעדאוואטעל, מיט צרות, מיט א פריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאַנצער חאַליאַסטרע. וואָס דענן?...

נאָר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאַנץ נישקשה'דיג. שייך זאָגען נישקשה'דיג? קיין געלט האָט ער ניט, נאָר ער האָט א רייכען שוועהר. דאָס הייסט, ער איז ניט אזוי רייך, ווי א בעל־פּרנסה, האָט געשעפטען א סך, א גרויסער דרעהער, א „קרוטין", זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אזוי לאַנג, ביז ער פאַרדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאָר וואָס דענן? ער דרעהט זיך אלע מאָל אוים, דער הונט. ער האָט שוין ניט איין מאָל געפּטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאָג איך צו איהם: „וואָס האָט איהר געהאָט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאָגט ער: „איהר האָט עפּעס אריינגעלעגט א סך פּוטער?"... זאָג איך: מיין זוהן איז מיר דערווייל א קינד". זאָגט ער: „און מיין טאַכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאָג איך: „עט!" זאָגט ער: „בע!" זאָג איך: „מילא!" זאָגט ער: „בקיצור!" א וואַרט פאַר א וואַרט — האָב איך אַוועקגערופען מיין שמויגער און זאָג צו איהם: „טהו א שפּיי, זאָג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אַוועק ביי מיר — וואָס נאָט וועט געבען, אבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האָב איך נאָר קיין גליק נישט. אבער טאַקי לחלוטין ניט! דאָס הייסט, איך האָב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, וואָרום איך האָב, מעגט איהר מיר גלויבען, אזעלכע איידעמס, וואָס דער גרעסטער גביר פאַרמאָגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פאַרשוינען, קעפּמענטשען!

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אלע איבעריגע היינטיגע שאלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראנצויזיש, און און און...

אז איך באדארף אמאל א בריוועל איבערלייענען, איין אדער עם אנשרייבען, צי וואס, — ווערד א מלחמה: „זיידעניו, אט וועל איך! זיידעניו, אט וועל איך!"

אי וואס, איהר וועט פרעגען „פרנסה"? עט, פארהאן א גרויסער גאט! ער פיהרט אוים. א מאל אזוי, א מאל אזוי. א מאל בעסער, א מאל ערגער. מאהלט אייד, מעהר ערגער ווי בעסער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאהר, אבי געזונט, ווי זאגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאנגען ניט שלעכט. ער איז געזעסען אין א דארף, אין זלאדיעווקע איז ער געזעסען, און געהאט גאנץ פיין פרנסה; נאר אז ס'איז ארויס דער אוקאז פון'ם דריטען מאי, האט מען איהם געבעטען מחילה; האט ער דאך מסתמא ג'בריה'ט זיך, געוואלט אויסווייזען, אז ער איז ניט קיין „פאסעלווישייסיא", געבראכט פאפיערען, אז ער זיצט דארטען נאר פון ששת ימי בראשית, דערלאנגט אין סענאט. בקיצור, ס'האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל, מע האט איהם ארויסגעטריבען, און ער קאן נאך ער היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. א ברירה האט מען?

און דעם אנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאך גלאט נישט. וואס ער זאל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאגט איהר, „מיט דער פוטער אראפ". קויפט ער תבואה, ווערד א זול. האנדעלט ער איין אכסען, פגר'עז זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואלד, איז א ווארעמער ווינטער — א ברי־מזל! ער זאל א קוק טהון אין טייך, וואלטען נע'פגר'ט אלע פיש... האב איך מיך מיישב געווען און זאג איהם: „ווייסט דו וואס? פעקעל זיך אריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

און פיער שניר; האָט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימאַ־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאָלען זיי!

נישט צו פֿאַרזינדיגען. וואָרום אַלע טעכטער און אַלע שניר קינדלעך, ברוך־השם, אַלע יאָהר; ביי וועמען ס'איז פֿארהאַן עלף. ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיעבען. קיין עקרות, אַוועלכע, חיסט דאָס, וואָס זאָלען חלילה נישט האָבען גאָר נישט, איז ביי מיר נישט פֿארהאַן.

נאָר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האָב איך געהאַט אַביסעל צו טהון: מיין שנור האָט א צייט קיין קינדער נישט געהאַט. נישטאָ און נישטאָ — און גענוג!

האָט זיך אַנגעהויבען א סדרה: דאָקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאָטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — וער? וואָס? זי ווילּ ניט!

וואָס חיסט, זי ווילּ ניט? זי האָט איהם, זאָגט זי, ליעב. טפֿש איינער! וואָס הערסט דו זי, זאָג איהּ, וואָס זי האָט דיך ליעב? זאָגט ער: איך האָב זי אויך ליעב. וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם? איך זאָג איהם „קינדער" — זאָגט ער „ליעב"!... וואָס זאָגט איהר אויף אזא לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האָבען זיך נ י ש ט גע'גט. און גאָט האָט געהאַלפען — שוין א יאָהר זעכס, אז זי האָט אַנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואָס א יאָהר, וואָס א יאָהר; שיט מיך אַף מיט אייניקלעך!

איהר זאָלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אַלע גערַאָטענע, איינס שענער פון'ם אַנדערען, אין זייערע פּנים'ער נישט אַריינ־צוקוקען! איך זאָג אייך — אַנטיקלעך!

היינט ווי אזוי לערנען זיי! טאָמער ווילט איהר א בלאָט גמרא — איז א בלאָט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

נחת פון קינדער

(מאנאלאג).

— קיין נגיד, הערט איהר, ביז איך ניט. ווייט פון א נגיד. גארנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. חאטש וואס האט מען, משטיינס געזאגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאר נחת פון קינדער, קאן איך מיך באריהמען. האב איך, ברוד־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרי־עווקע! ביי מיר, הערט איהר, אז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און אייידעמס מיט אלע אייניקלעך — וואר איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואס פאר א טעם, פרעג איך אייך, האט א סעודה, אז מע זעצט זיך צום טיש איינער אליין מיט'ן וויב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאר, אז איך האב שוין אפגענעסען די פיש מיט דער יויך, לאקשען, צימעס, דאס, יענץ — נו וואס? בלאטע שבבלאטע! א פערד, להבריל, עסט אויך. א מענטש איז דאך אבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קורם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האב איך, זאלען געזונט זיין, אלע אויסגענעבענע (געווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאהר, אוועקגע־גאנגען). האלב זענען זיהן, האלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

נחת פון קינדער

מאנאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1901.

לײַפֿען, האָט אַריינגעהאַקט דריי כוסות מיט אַ מאָל און איז אַוועק מיט זיין ווינשעוואָניע נאָך ווייטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרערינקען אויף ברית'ען, אויף בר־מצוה'ס און אויף חתונות ביי איהם, און ביי זיינע קינדער, און ביי זיינע אייניקלעך, און ביי זיינע אור־אור־אור־אייניקלעך!

און די ווייבער האָבען אויך געגומען צו קאָפּעטשקעלעך, און זענען געוואָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעוודיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאייניעם, ווי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילעען ארויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעוואָרפען, מחילה, די קאָפּאָטעם און האָבען געחאָפּט א טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, ווי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאָנגען מיט איין אַלטען צערישענעם לייליך, ארומגעשטעקט פון אויבען ביז אראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רייזעל די קימפּעטורין מיט א ברעקעלע קינד אויף די הענד, געוויקעלט אין שמאטעס, צוגעטוליעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, וואָס האָבען געוואונשען איהר אזוי פיעל גוטס, זי ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר וועז, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרייסט:

— אינאנצען ע ר! ע ר מיט די ביינער!

און צוויי טערערען האָבען אראָפּגעקאָפּעט פון איהרע שענע בלויע טיעפע אויגען, געקויקעלט זיך איבער איהר בלאָס אויס־געמוטשעט פּנים און אַראָפּגעפּאַלען אויף דער ווייסער יונגער ברוסט.

הענין דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופען די קאַרעטע און זאָגען, אז ער האָט אַליין אויך נאָר אַנדערש ניט נערעכענט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אוועקגעבען אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, מחמת אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן איז א בייזער איד. ער קאָן מאַכען א סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: ווער ווערט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזא דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט א דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אַוועק צו איהר אייידעם יודל דעם ווייגער, וואָס מאַכט די זיסע בראַנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אויפ'ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראַנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי". און אז דער עולם האָט נאָך די פיש נענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי", איז מען באַלד געווארען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים'ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא", רב חיים־חנא דער מלמד, א איד מיט איין אויסגעפליקטער באַרד פון איין זייט און מיט א שווארצער גלאַנצענדיגער פעטשייליע אויפ'ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו", העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה", אַסנה דער קורעלאַפּניטשקעס מאַן, איין אויסגעדיענטער ניקאַלאַיעווסקי סאַלדאָט מיט גראָבע שווארצע

ביי די זייטען איז נעשטאַנען דער נעוויסער פסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפת לא

אין אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ נ ל ף

די נעוויסע פערבאַרגענע וועלטער, וואָס זענען א סגולה צו א „גוט־אויג" און צו אלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען נעוואָרען אלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפעטורין איז געלענען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— נאָט זאל זיי צאָהלען! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וועלכע מעשים טובים?...

אז די מאַנסביל־ען האָבען זיך אביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אלע ארבייט, האָבען זיי נעמאַכט א שמועס מכח פּראָווען א ברית.

העניך דער סטאַליר, חאָטש ער איז א איד ניט קיין גביר און קיין יוננליער איז ער ניט זשערנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער נעזאָגט, אז ווי באלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ער די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם נעפונען ווי בעלעדיגט:

— פאַר וואָס קומט איהם איינעם אליין אזא מצוה? ער האָט זעהר שען נע'דרש'עט? דער ברית איז אלע מענס ברית!

אז ס'איז נעקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז נעוואָרען א שטיקעל סכסוד.

העניך דער סטאַליר האָט נערעכענט, אזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געווים אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער נעהאַט א מיאוס'ען טעות. סנדק, האָבען אלע נעזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז א איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

נאכדעם האָט מען אַנגעהויבען שמועסען מכח א ייכעל פֿאַר דער קימפֿעטורין. האָט איינע אויסגעוואַרפען דער אַנדערער, פֿאַר וואָס מע האָט נישט פֿערזאָרגט די קימפֿעטורין חאָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באַד האָט מען אַרויפֿגעלעגט, געווויקלט, אויף אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

— איהר זענט א אידינע, וואָס קאָטאַרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קלייז געווען פֿריהער מיט צוויי וואָכען אַוועקזעצען אייך עוף פון רייזעל'ס וועגען! ? פֿראָסע וואָלטען מיר שוין אַליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פֿערקאָטשעט די אַרבעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט מאכען פוטערגעבעקס פֿאַר דער קימפֿעטורין, און פֿרומע די רביצין איז אַוועקגעלאָפֿען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע'פּועל'ט, ער זאָל באַלד אַנשרייבען שיר־המעלות'ען פֿאַר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פֿערקאָטשעט די אַרבעל אזן האָט אַנגעשריבען שיר־המעלות'ען, וואָס ביי דער רייכסטער גע־ווינערין האָט מען אַוועלבע נישט געזוהן. אין מיטען איז געשטא־נען אויסגעמאַהלט א געצאַצקעטע פּיראַמידע:

— און אז ער וועט וויסען, וועט ער זיך צעקראצען דארטען, דער שניידערוק, פארחאפט זאל ער ווערען! — לענט־צו א קנויטעל אסנה די קורעלאפניטשקע.

די דאזיגע ווייבער — דאס זענען אלץ שכנים, וואס זיצען מיט רייזלען ביי העניך דעם סטאליר אין שטוב. איטליכע פון זיי האט זיך איהר אלקירעל, איהר בעל־הבתישקויט, איהר בעט־געוואנט, איהר מאן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא ביי זיי, ברוך השם, געזונ. ס'איז דארטען שטענדיג א הו־האַ, א געשריי, א געפילדער: די קינדער צווישען זיך רייסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאכען און באקען אלע ביי איין אויוועז, פיהרען צווישען זיך רכילות, רעדען איינע אויף דער אנדערער לשון־הרע, קריענען זיך און בעטען זיך איבער, לייהען און פערלייהען איינע דער אנדערער, אבי ס'איז נאר פארהאן וואס, פרייהען זיך אלע אינאיינעם אויף איין שמחה און לעבען כמעט ווי איין משפחה.

רייזל האט זיך אויפגעהאפט ווי פונ'ם שלאף מיט א נייעם מין געשריי:

— נאט! נאט! נאט!...

— אט אזוי, אט אזוי, טאכטער! — האט זי שרה־רחל געטריסט. — אצינדערט געהען ערשט די רעכטע „וועהען". נאך איינע צוויי־דריי גוטע געשרייען וועסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהייד... אט אזוי, אט אזוי... מזל טוב דיר, טאכטער, האסט געהאט א יונגעל!

אז ס'איז געבארען געווארען ביי רייזלען דאס יונגעל, איז דאס ערשטע געווען אויסבארען דאס קינד, איבערוויקלען און בעטראכטען אין וועמען איז דאס גראטען — און אלע דריי ווייבער האבען אויסגעשריגען אין איין קול:

— א וועהטיג איהם איז פנים! אינגאנצען „ער" מיט די ביינער!

האָט זיך רייזעל צעווײנט, ווי א קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאָט א „געניט אויג", האָט באלד פערשטאַנען וואָס דא איז, און זי האָט איהר געגומען אויסרעדען דאָס האַרץ, ווי ווייט זי האָט געקאָנט.

— ס'איז א גאָטס־זאָך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פון גאָט. א קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפיהלט, אז דאָס נאָנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פנים — און ביידע ווייבער האָבען זיך אַוועקגעזעצט אויף א פרעמדער פריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, גערעכענט אויף די פינגער און צעגאַנגען זיך.

וויפיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיף ביי זיך פערבאַרגען, ביז עס איז איינמאל אין א שענעם פּריהמאַרגען ארויסגעשפרונגען און ס'איז געוואָרען אוים סוד, און פון דעמאָלט אָן איז הענריך דעם סטאַליר'ס שטוב געוואָרען פאר איהר א גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז אלע קוקען אויף איהר, אלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אלין האָט זי נישט געקאָנט אריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטלען. וועהר עס האָט גאָט אין האַרצען באַדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אלעמען איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות גענאָמען, פלעגט זי איהר אונטערטראָגען אפטמאל א פריש שטיקעל בולקע, א ברויטעל, א „ווישקראָבעק" און זאָגען בשעת מעשה:

— נא, רייזעל, פארזוך דאָס געבעקס, וואַרנען זאל ער זיך דאַרטען אין אמעריקע, דער שארלאַטאַן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאל חאָטש וויסען דאַרטען, אז אט־אט וועלן ער א טאַטע, דער רוח זאל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

אַזוי האָט מען געשמועסט וועגען איהם אין כתריעלעווקע, ביי הענריך דעם סטאָליר אין שטוב, אַלע — אַ חוץ רייזלען.

רייזעל האָט אַ נ ד ע ר ש געקלערט וועגען איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אַלעמען, חאָטש זי איז געווען מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האָט אַרויסגעקוקט אויף איהם אַלע מינוט, אַלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, וועט ער געווים קומען, אַדער חאָטש שרייבען אַ בריוועל, שרייבען אַ בריוועל און צושיקען איהר זיין „פאַטרעט". אוי, וועז גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אַן דאָס גוטע בריוועל מיט'ן „פאַטרעט", ווער איז צו איהר דעמאָלט גלייך?

אַ סך טעג האָט רייזעל אָט אזוי אַרויסגעקוקט. אַ סך נעבט איז זי ניט געשלאָפען. אַ סך טרערען האָט זי אויסגעגאָסען שטיל־ערהייד, בעגראָבען דעם קאָפ אין קישען, לייט זאָלען ניט זעהען, גוטע פרייגד זאָלען ניט האָבען קיין יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געווען געגוג גרויס, וואָרום זי האָט דערפיהלט, אז זי בעדאַרף ווערען אַ מוטער... וועה און ווינד, וואָס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען און וועגדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, וואָלט זי זיך נאָר אַ מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז אַ סברה, אז איינמאָל איז זי געווען ביי'ם טייך, געוואַשען גרעט, האָט זי זיך געוואָלט אריינווארפען אין וואַסער אריין. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער וועלט, האָט זי געחאָפט דאָס פעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, לויפען אהיים. אזוי ווי זי לויפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— וואָס לויפסט דו אזוי, טאָכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

— מאמעניו! נעב טיר כח, איך זאל קאנען שטאַרבען!!

שרה־רחל די באָבע, וואָס איז געשטאַנען איבער איהר בעט, האָט שוין, נישקשה, נעזעהען אזעלכע זאכען. זי האָט זיך אַנ־נעבוינען צו איהר מיט פערקאַטשעטע ארבעל ביז די שפּיצעכינע שוואַרצע עלענבויגענס און האָט זי נעטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געווינערין באַראַף שרייען. נאָר איין נעשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען נעזונטערהייט. די מאַמע דיינע פֿון יענער וועלט טהוט זיך פאַר דיר איצטערט מיהען. דער טאַטע דיינער שטעהט אַצינדערט פאַר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט בעטען פאַר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען נעזונטערהייט און וועסט האַ־בען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, און רייזעל בלייבט לינגען, ווי א פּריטשמעלניטע, א פּער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאַפט ניט, נאָר זי איז פערטומעלט. זי וויסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפּים טהוט זיך מיט איהר. עפּים וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאָס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטאַרבט זי? רייזעל ווי ניט שטאַרבען. ניין! זי האָט נאָר א האַפענונג אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז איהר זעטעל וועט קומען, קומען צו פאַהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאָר וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעטעלען.

וואו איז זעטעל?

זעטעל דער שניידער האָט זיך עטליכע חדשים נאָר דער חתונה אוועקגעלאַזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועק־געפאַהרען. אלע פאַהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאַהרען זעטעל — און ניטא, ווי אין וואַסער אריין.

„גענוים איז ער דאָרט א חתן געוואָרען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאָס דאָרטען, רבונו של עולם!"

אַיין אָנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! וועז קומט איהר אוים געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט א נחת!

— אז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין א יונגעל אויך. אָט וועט איהר זעהן!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אַנדערש!

אזעלכע וכדומה אזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אזעלכע, וואָס זי האָט זיך בעראַלטען אין א ווינקעלע, זיך געקנייפט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, האַרציגער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פּריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל ניט ווייסען. אָרום פּאַרנאָכט, אז עס האָבען זי א חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען", איז זי אַריינגעפאַלען אין בעט אַריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די צייהן, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

איין אַנגעלעגטער ברית

נעשריבען אין יאַהר 1901.

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אַז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „ווייענדיגע טעג" — אַיי־אַיי־אַיי! אידען אוז ווייבער — דערהויפט, ווייבער — אויף אוז אָפּ, סע ווימעלט אוז סע שווימעלט — אַ וועלטעלע „קבר־אָבות"! פון דער גאָרער וועלט קומט מען אהער אַ ביסעל זיך אויסווייענען אוז אויסגיסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אין ערגיץ ווייניט זיך ניט אזוי גוט אוז אזוי געשמאָק, ווי אין כתריעלעווקע „אויפ'ן פעלד". דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען ווייניט זיך אפילו אויך גאָנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות" איז אַ שטיק פרנסה פאר די כתריעלעווקער שטיינשנייידערס, בעלי־אכסניות, חזנים אוז שמשים, אוז דער ראש־חודש־אלול איז פאר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער אוז קאליקעס די אמת'ע „שניט־צייט".

„זענט איהר שוין געווען ביי אונז אויפ'ן פעלד?" — וועט אייך פרעגען אַ כתריעלעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געווען ביי זיין טאטען אין ווייננאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געווען, טהוט איהם צולייב אוז געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד", לייענט איבער די אלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האלב־אייגעפאלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי אַ שטיק געשיכטע פון אַ גאנץ פאלק... אוז אויב איהר זענט אַ מענש פון התפעלות אוז בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאלטען אוז איבער'חזר'ען דעם אלטען פסוק: מ ה־ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

הערט איהר, אומעדום מיט אַלץ איין טוידט, און מע לעגט אַריין, הערט איהר, אומעדום אין אַלץ איין ערד אַריין, און מע קלאַפּט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאַפּעטע!" — אזוי פלעגט זאָגען אַלע מאָל מיין רבי רב ישראל מלאך אויף א שמחה, דוקא דעמאָלט, וועו ער איז געווען רעכט פרייליך, גוט אונטער'ן גלעזל און שוין פארטיג צו פערקאָטשען די קאָפּאָטע און געהן א „דייטש", אדער חאָפּען א „קאָזאק"...

מיט וואָס כתריליעווקע מעג זיך יא בעריהמען — דאָס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאָגט די דאָזיגע געבענשטע שטאָדט: אַיין א ל ט ע ן בית־עולם און א נ י ע ם בית־עולם. דאָס הייסט, דער נייער בית־עולם איז, מאָהלט אייך, אויף געגנוג אַלט און געגנוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באַלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאָמער חלילה א פּאָגראָם, א חלירע אדער אזוי עפּעס איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפּט, נעמען זיך איבער די כתריליעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אלטען בית־עולם. דאָס אַלטע בית־עולם זייערס, חאָטש ס'איז שוין פערוואָכסען מיט גראָז און מיט בוימלעך און כמעט אהן איין גאַנצע מצבה, האַלטען זיי דאָס פון דעסטוועגען פאר א ציערונג, א שיינדעלע, א רייכטהום, און היטען דאָס אפּ, ווי דאָס שוואַרצאפּעל פונ'ם אויג. וואָרום אחוץ וואָס דארטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז א סברה, אז דארט געפינען זיך א היבש ביסעל קדושים נאָך פון דער היידאָמאטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אט דאָס „היילינע ארט" — דאָס איז זייער אייניציג שטיקעל אייגענס אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די אייניגינג בעלי־בתים, זייער אייניציג שטיקעל ערד, זייער אייניציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראָצט א גרעזעל און עס וואכסט א בוימעל און די לופט איז פריש און עס אטהעמט זיך פריי...

ביסעל געדרעהט בארג־ארופּ, בארג־ארויף — און פלוצים נאָט אייך א שטוב, אדער א קעלער, אדער גלאָט א גרוב? וועט איהר א ברירה האָבען נישט געהן איינער אליין ביינאכט אהן א לאנ־טערנע! פֿאר די קליינע מענשעלעך זאלט איהר זיך ניט זארגען: א כתריעלעווקער אין כתריעלעווקע צווישען כתריעלעווקער וועט ניט פערבלאָנזעט ווערען קיינמאל; איטלעכער טרעפט צו זיך אהיים, צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי א פויגעלע צו זיך אין נעסט אריין...

און ווייטער איז פארהאן אין מיטען שטאָדט א בריייטער האלב־קיילעכיגער, און אפשר א פיערעקעכיגער פלאץ, וואָס דאָרטען זענען די קליייטען, די געווילבען, די יאָטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אוים דער מארק אלע פריהמאָרגען, וואו עס פאהרען זיך צענויף א סך גויים מיט א סך גויעס מיט אלערלייי מינים סחורות און עסענוואָרג, פיש מיט צי־בעלעס, מיט חריין, מיט פעטרעשקע און מיט שאָר ירקות. דאָס ביסעל שאָר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פרנסה. אפילו ניט אזוי בריייט, נאָר פאָרט פרנסה. בעסער פון גארניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאקי אויף דעם זעלביגען פלאץ, ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אלע ציעגען פון שטאָדט און וואָרע־מען זיך קענען דער זון, און דאָרטען טאקי זענען, להברייל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קליינלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידיש קינדער לערנען תורה, דאוונען, לייענען און שרייבען; די רבי'ם מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אז מע קאָן טויב ווערען... און אויף דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש", וואו אידען שטארבען, און אלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאזען זיך הערען פון דערווייטען... נייז, כתריעלעווקע וווייסט נאָר ניט פון קיין „קאנאליזאציע", וואסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָר אזעלכע לוקסוס־זאכען; נאָר וואָס מאכט דאָס אוים? „מע שטארבט.

איהר קיינמאל ניט שטאַרבען, וואַרום זינט כתריליעווקע איז א שטאַדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאל ניט געשטאַרבען"...

און נאָך א מעשה האָט זיך געטראָפען, אייגער האָט אַנ־געשפּאַרט אוש קיין אמעריקא... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דער־צעהלען מעשיות, איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשע־לעך, וואַלט איך בעדארפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאַדט גופא.

איהר ווילט אודאי ווייסען, ווי אזוי זעהט אוים כתריליעווקע? שען, אזוי ווי גאַלה. און וועל שמועסט, פון דער וויטענס! פון דער וויטענס חאָפּט דאָס דעם אַנבליק פון... א וואָס זאָל איך אייך, אשטייגער, זאָגען? פון א סאַנישניק, וואָס איז נעדיכט אַנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אדער פון א לאָקשענברעט מיט פארפעל א סך. ווי אויף א טעלער, ליגט פאר אייך די שטאַדט, און איהר קאַנט זי זעהען פאר א מיי מיט אַלע איהרע אַנטיקליכע. וואַרום די שטאַדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף א בארג, דאָס הייסט, אויף דער שטאַדט האָט זיך אַנגעוואַקסן א בארג, און אונטער'ן בארג שטעהען הייזלעך א סך, איינס אויף דאָס אנדערע, ווי קברים אויף איין אלטען בית־עלמין, ווי אלטע שווארצע אייגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער גענען נישט נעבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאַסטען נאַכ'ן צירקול, און קיין סך פלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישט; למאי זאָל שטעהן אומזיסט־אום־נישט א לעדיגער פלאַץ, אז מע קאַן דערויף אַנידערשטעלען א שטוב? סע שטעהט אין פסוק: „לֹא שֹׁבֶת יִצְרָה" — איז דער פשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויף ישוב, אויף צוזיצען, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאר א קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פארהאַן נאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געפלעך, און שמאַלע געפלעך, און הינטערגעפלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אזוי גלייך, א

ביי דער טהיר: „גיה זאָג דעם פּריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם געבראכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פּאריז פּאר כל הון דעלמא".

דערהערט אזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אריינפיהרען אויף א ציקאוועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם". „עליכם שלום". „זיצט. פון וואַנען איז א איד?" „פון כתריעלעווקע". וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?" „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פּאני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען חאָטש האָלב, חאָטש א דריטחלק איז אויך גענוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע; וואָרום וועט עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאַך: דאָס איינגעלעבן. האָב איך עס אייך געבראכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען".

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען", מאכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס וועט דאָס קאָסטען?" „עס וועט אייך קאָסטען, פּאני, אזוי גרוים (דאָ האָט זיך דער איד פערטראכט) — אזוי גרוים ווי דריי הונדערטער". „אפשר וועלען מיר זיך רינגען?" „ניין, פּאני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גארנישט, געזאָגט — איז פּארפאָלען". אזוי מאכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אוים דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס אין קעשענע און רופט זיך אן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקווארפען אט דאָס טומעלדיגע פּאריז און אריבערפּעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתריעלעווקע, וועט

אפילו פאריז! מע זאגט, — און דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתריעלעווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א איד זאל דארטען שבת חלילה דארפען הונגערען. וואהרום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הרינג; האט ער ניט קיין הרינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבראכטאג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל און עס דרעהט זיך"... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־ שעלעך, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אן פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אוים ווי אנעקדאטען. נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתריעלעווקער בעל־ הבית, וואס ס'איז איהם נמאס געווארען צו הונגערען אין כתריעלעווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געווארען איין עמיגראנט, און האט פערבלאנזעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־ שלאגען צו רויטשילד'ען. וואהרום ווי איז דאס א איד אין פאריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?" „א צעריסענע קאפאטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, וועלכע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. א כתריעלעווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אן צום שומר, וואס

גאָרניט זאָגען: א איד אַ בעל־הבית שוועדט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פונ'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאהן און אויסגעמאַהלט אויף פאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאַהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינוועניג אין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט ארויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאַהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק"...

אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאַרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאר גרויסע בעלי־המצאות, וועדטעלזאַגערס, לעבעדיגע פרייליכע נשמות. אַרעמע, נאָר פרייליכע. עס איז שוועד צו זאָגען, וואָס איז, אייגענטליך, מיט זיי די גדולה? גאָרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אָנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואַנען לעבט איהר?" — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואַנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לעבט"... און מערקווירדיג! וועז אַיהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אהער, דער אהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?" — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, חאַ־חאַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּים חאַפּען. פערדיענען אויף שבת"...

פערדיענען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. א גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האַרעווען. פערשוואַרצט ווערען, קיינע די ערד, עסען מכות, טרינקען קרחת. אבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז א כפּרה יעהופּעץ, א כפּרה אַרעם, א כפּרה

ס'איז גאָר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין אַרעמס און א פרייליכס"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־ווייט, אַפּגעזונדערט פון דער גאַנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אָט די שטאָדט עפּים ווי פער'יתומ'ט, פער'חלומ'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפט איז זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאָר ניט אָן אָט דער גאַנצער טאַראַראַם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפענישׂ, יאָ־גענישׂ, העצענישׂ, פרעסענישׂ איינס דאָס אנדערע מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואָס מענשען האָבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פראָגרעס", „ציוויליזאַציע" וכדומה אזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראָפּ דאָס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קלייניע, קלייניע מענשעלעך!... ניט נאָר פון אויטאָמאָביל־ען, פון לופטשווימערייען און אַוויאַטיקע — זיי האָבען א לאַנגע צייט פון אונזער אלטער נעווייניכער אייזענ־באהן ניט געווואלט הערען און נישט געוואלט גלויבען אפילו, צי ס'איז גאָר פארהאַן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „וויים איך וואָס, — האָבען זיי געזאָגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האָט זיך געטראָפען א מעשה, איינער א כתריעלעווקער בעל־הבית האָט בעדארפט האָבען קיין מאַסקווע, איז ער געפאָהרען און געקומען צוריק און געשווארצן מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאָהרען ביז סאמע מאַסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האָט מען דאָך מסתמא געמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאָס א איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען לויגען? לאָזט זיך אויס א מעשה, אז מע האָט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאָהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאָס איבע־ריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואָס מע קאָן קעגען איהם

די שטאָדט פון די קלוינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די קלוינע מענשעלעך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, נעפינט זיך פונקט אין דער מיט פונ'ם געבענשטען „תחום", וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין א פעסל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כתרילעווקע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פּארהאן א געמיינער מאן, און איין אָרעמאן, און נעבאך איין אָרעמאן, און א גרויסער אָרעמאן, און א געפּאלענער, א מקבל, א קבצן, א דלות, א דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איטליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד ארויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פּארהאן נאָך א נאָמען: א כתרי א ל, אָדער א כתרי לי ק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד ארויסגערעדט שוין גאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, ביז איהּ, קיין עין־הרע, א כתריליק!"... כתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאט אזוי א קבצן, א שלים־מזל; דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אזא מין אָרעמאן, וואָס פאלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט: אדרבה,

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

געשריבען אין יאָהר 1901.

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
אַיין אָנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע התונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
וועי איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרויסעלט 211
די גאָלדשפינערס 223
בערעל־אייזיק 245

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע . . . . . יוני 1918
צווייטע אויפלאגע . . . . . נאוועמבער 1918
דריטע אויפלאגע . . . . . מערץ 1919

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קלינע מענשעלעך מיט קלינע השגות

שלום־עליכם פאַלקספאַנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1919

מוצ תעוץ בון שלומ עלכם
קלויגע מענשלעך